

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
LYDERYSTĖS IR STRATEGINIO VALDYMO INSTITUTAS

TOMA ŠILĖNĖ

LOŠIMAI IR LAŽYBOS: KUR BAIGIASI LAISVOJI
RINKA IR PRASIDEDA MANIPULIACIJOS FUTBOLE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Doc. dr. *Salomėja Zaksaitė*

VILNIUS

2021

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
LYDERSTĖS IR STRATEGINIO VALDYMO INSTITUTAS

LOŠIMAI IR LAŽYBOS: KUR BAIGIASI LAISVOJI
RINKA IR PRASIEDA MANIPULIACIJOS FUTBOLE

Sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas
Studijų grupė SPIvms18

Vadovė

_____Doc. dr. *Salomėja Zaksaitė*

2021 - -

Recenzentas

Atliko

_____Stud. *Toma Šilėnė*

2021 - -

2021 - -

VILNIUS

2021

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	5
PRIEDŲ SĄRAŠAS	6
IVADAS.....	7
1. MANIPULIACIJŲ SPORTO VARŽYBOMIS TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir teisinis reguliavimas.....	10
1.2. Garbingos kovos samprata	12
1.3. Sportininkų įsitraukimo į azartinius lošimus priežastys ir pasekmės	15
1.4. Lažybų bendrovių ir LPT veiksmai prieš nesažiningus susitarimus	19
1.5. Manipuliacijų sporto varžybomis atvejai, paplitimas Lietuvoje ir prevencija	23
1.6. Veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sportinėje veikloje.....	27
1.7. Motyvacinis klimatas komandoje ir jo sąsaja su sportininkų prosocialiu elgesiu	29
2. TYRIMO METODOLOGIJA	32
3. TYRIMO REZULTATAI	36
3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	36
3.2.Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	48
3.3.Tyrimų rezultatus apibendrinančios išvados	50
3.4.Tyrimo metu iškilę netikslumai.....	51
IŠVADOS.....	52
PASIŪLYMAI	54
BIBLIOGRAFINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	56
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBA	63
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65
PRIEDAI	66

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 *lentelė*. Kokybinio ir kiekybinio tyrimo palyginimas

2 *lentelė*. Futbolininkų įsitraukimo į nelegalias varžybas duomenys

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1. Darbo eigos schema.
2. Interviu tipas pagal kriterijus.
3. Tiriamųjų respondentų amžius.
4. Kokiame lygmenyje šiuo metu žaidi?
5. Koks žaidėjo statusas?
6. A ir 1 lygos žaidėjų statusas.
7. Ar gavęs pasiūlymą kam nors apie tai pranešei?
8. Ar per karjerą buvo pagrindo manyti, kad A ar 1 lygos varžybos buvo sutartos?
9. Kiek kartų eiga/baigtis buvo sutarta?
10. Kaip konfidencialia informacija buvo pasidalinta?
11. Kas pagrindinis sutartų varžybų iniciatorius?
12. Kodėl futbolininkai dalyvauja sutartose varžybose?
13. Kokie veiksniai atgraso manipuliuoti rungtynių eiga?
14. Kaip apsaugoti žaidėjus nuo susitarimų?
15. Ar žinai, kokios sankcijos grėsia už nesąžiningus susitarimus?
16. Kuo pasitikėtum, norėdamas pranešti apie nesąžiningus susitarimus?

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Anketa

2 priedas. Interviu klausimai

3 priedas. Patvirtinimas apie atlikto darbo savarankiškumą

IVADAS

Temos aktualumas. Sportas turi galią pakeisti pasaulį. Jis turi galią įkvėpti. Jis turi potencialą suvienyti žmones taip, kaip nedaug kas daro. Futbolas yra ne tik viena populiariausių sporto šakų pasaulyje, bet taip pat yra milijardų eurų pasaulinis verslas. Šiandieninėje pasaulio žiniasklaidoje, nušviečiančioje sporto įvykius, gausu pranešimų apie manipuliacijas sporto varžybomis – „nupirkta“ rungtynės, sutartą sporto varžybų rezultatą, surežisuotus įvykius varžybų aikštėje, organizuoto nusikalstamumo atstovų poveikį sportininkams, statymus lažybų bendrovėse iš anksto žinant sporto varžybų rezultatus ar įvykius, kurie turi nutikti vykstant sporto varžyboms. Šis didelis verslas yra labai patrauklus įvairių tipų nelegaliai veiklai ir skatina susitepti, kaip parodė žiniasklaidos paviešinti skandalai per pastaruosius kelerius metus. Pasak Interpolo, daugiau nei 60 šalių, per pastaruosius metus inicijavo tyrimus dėl rungtynių incidentų ir įtarimų dėl korupcijos. Korupciniai piktnaudžiavimai ir kitų formų sukčiavimai sporto srityje tapo dideliu susirūpinimu tiek politikos atstovams, tiek teisėsaugai. (Ronco, Lovorgna 2015, 178) Nėra jokios abejonės, kad sportą tokiu ypatingu ir patraukliu daro jo nenuspėjamumas („Why the English Premier League has been turned upside down“ 2015). Džiugu, kad vis didėja mobilizacija siekiant apginti nacionalinį ir tarptautinį vientisumą. Buvusi olimpietė Sylvia Schenk teigia, kad prieš kelis dešimtmečius korupcija nebuvo suvokiama kaip problema – ne tik sporte, bet visuose sektoriuose. Ji egzistavo Azijoje, Afrikoje, bet joku būdu ne Europoje. Svarbiausia yra tai, jog sportas neišvengiamai turi keistis, nes nauji rėmėjų etikos kodeksai neleidžia finansuoti korumpuoto sporto („Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte 2011). Problema tikrai egzistuoja visose futbolo lygose daugelį metų. Futbolas pasiekė endeminę dimensiją – tai reiškia, kad jis susideda iš rinkinio blogų dalykų, kurie laikomi savaime suprantami ir iš esmės netgi priimami vietos bendruomenės, nors jie yra neteisėti arba neetiški (Ronco, Lovorgna 2015, 180). Buvęs Tarptautinio Olimpino Komiteto prezidentas konstatavo, kad manipuliacijų sporto varžybomis grėsmė sportui yra daug didesnė už dopingo daromą žalą – dopingas individualiai paveikia vieną sportininką, tuo tarpu manipuliacijos sporto varžybomis daro įtaką visoms varžyboms (Carpenter 2012, 13). Ne ką geresnę nuomonę išreiškė ir buvęs Europos futbolo federacijų asociacijos (UEFA) prezidentas Mišelis Platini, kuris pabrėžė, jog modernus sportas kenčia nuo vėžio – toks metaforiškas manipuliacijų sporto varžybomis apibūdinimas sporto pasaulyje vartojamas gana dažnai. Šią situaciją M. Platini yra pavadinęs viena didžiausių grėsmių ateities futbolui („*Platini: Match-fixing biggest threat to football*“ 2013).

Manipuliacijos sporto varžybomis neigiamai veikia viešąją tvarką, iškreipia lažybų rinką ir žeidžia moderniosios visuomenės teigiamas emocijas, kildinamas iš sporto (Bistrickaitė 2015, 69). Viena vertus, sportas skatina socialinę pažangą, santarvę ir taiką, puoselėja abipusę pagarbą ir tarpusavio supratimą, vienija žmones ir sujungia juos bendrai veiklai, kita vertus, sportas gali tapti kupinu išnaudojimo ir agresijos ir žiauriu kovos lauku, kuomet viskas suvedama į sportinių rezultatų siekimą

bet kokia kaina (Zaksaitė 2012, 7). Declan Hill teigia, kad išsikerojusi korupcija sporte nėra susijusi su tautybe ar šalies kultūra. Tai priklauso nuo susiklosčiusių ypatingų sąlygų. Kai jos atsiranda, kai kurie žmonės, nepriklausomai nuo šalies, pasuka nusikaltimų keliu (Hill 2018, 7).

Temos ištirtumas. Sportininkų apklausą 2013 m. gruodžio mėn. atliko UAB „VISEO“. Tyrimą organizavo „Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS). Prie metodologijos kūrimo prisidėjo bei konsultacijas teikė sociologijos prof. Aleksandras Dobryninas ir dr. Salomėja Zaksaitė. Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos krepšinyje ir futbole paplitimą ir priežastis, sportininkų bei Lietuvos gyventojų požiūrį į juos. Apklausoje dalyvavo 100 futbolininkų ir 259 krepšininkų („Nesąžiningi susitarimai sporte“ 2014).

Mokslininkė Salomėja Zaksaitė savo daktaro disertacijoje analizavo sukčiavimo sporto srityje paplitimą ir prevencijos problemas. Disertacija apginta 2012 metais (Zaksaitė 2012). 2015 m. parengtoje monografijoje ji taip pat analizavo manipuliacijų sporto varžybomis problematiką bei prevencijos problemas tarp kitų sukčiavimo sporto srityje sričių (Zaksaitė 2015). 2015 m. Sporto teisės specialistė Ramunė Bistrickaitė yra parašiusi straipsnį manipuliacijų sporto varžybomis tematika (Bistrickaitė 2015). Taip pat 2014 m. keli autoriai, tokie kaip: E. Kavoliūnaitė – Ragauskienė, P. Ragauskas ir E. A. Vitkutė, parašė mokslinį darbą korupcijos privačiame sektoriuje tema (Kavoliūnaitė ir kt. 2014).

2016 m. Transparency International buvo parengta Pasaulinės Sporto Korupcijos Ataskaita. Manytina, jog šio tyrimo analizė ir ataskaita yra pati išsamiausia korupcijos sporto srityje. Ji susideda iš daugiau nei 60 skirtingų šalių įvairių ekspertų įžvalgų. Ši analizė yra didelis įnašas ir pagalba gaunant esminės informacijos apie manipuliacijas sporto varžybomis („*The Global Corruption Report: Sport*“ 2016).

Nemažai užsienio mokslininkų tyrinėjo ir analizavo manipuliacijas sporte, tačiau norėtusi išskirti vieną žymiausių ekspertų, daugelio knygų, taip pat bestselerio apie lažybų korupciją autorių Declaną Hillą, kuris dalyvavo per „Skype“ Vilniuje surengtoje diskusijoje.

Tyrimo objektas. Lažybos ir manipuliacijų paplitimas Lietuvos futbole.

Tyrimo problema. Per pastaruosius dešimt metų Lietuvos futbolas nukentėjo nuo daugelio korupcinių piktnaudžiavimo atvejų, kai kuriais atvejais taip pat įvykdyta organizuota nusikalstamų grupuočių veikla. Nepaisant korupcinių piktnaudžiavimo atvejų sporte ir didelės futbolo svarbos, šioje srityje vis dar trūksta kriminologinės literatūros, esami tyrimai dažniausiai remiasi juokingais įrodymais, o korupcijos epizodai yra mažai išanalizuoti atsižvelgiant į atitinkamas kriminologines perspektyvas. Kai tik išskyla galimų sutartų varžybų atvejis, populiarioje žiniasklaidoje iš karto pasipila prielaidos ir hipotezės apie futbolo žaidėjų bei teisėjų sąžiningumą. Taip nutinka todėl, kad šį reiškinį yra sunku tyrinėti. Panašūs atvejai turi nedaug galimybių išvysti dienos šviesą, nes nusikaltime dalyvauja nedidelis skaičius žmonių. Labai aktualus klausimas, kokios gali būti suvaldymo

priemonės, nes reiškinių pasauliniu mastu panaikinti jau niekas nebesitiki. Be abejonės, Europos Tarybos Konvencija dėl manipuliacijų sporto varžybomis laikytina vienu didžiausių tarptautinės bendruomenės pastarojo laikotarpio pasiekimų nagrinėjama tema. Lietuva, pasirašydama šią Europos Tarybos konvenciją, tarptautiniu ir nacionaliniu mastu įsipareigojo prisidėti prie kovos su manipuliacijų sporte fenomenu. Tiesa, jog norint realiai suvaldyti reiškinių ir jam pasipriešinti, pradžioje reikia fenomeną sistemiškai pažinti, įvardinti jį kaip vieną iš svarbiausių iššūkių sporte, užsitikrinti palankią politinę aplinką. Susitarimai dėl sporto varžybų eigos ar baigties gali būti susiję su statymais lažybų bendrovėse, gali būti ir nesusiję. Pvz., 2014 m. Sorbonos universiteto mokslininkų duomenimis, iki 90 % manipuliacijų sporto varžybomis atvejų pasaulyje susiję su statymais lažybų bendrovėse. Susitarimai dėl sporto varžybų būdingi tiek profesionaliam, tiek ir mėgėjiškam sportui. Reiškinyms paplitęs visose sporto šakose (daugiausia futbole, tačiau vis gausėja atvejų tenise, krikete, beisbole ir kitose sporto šakose), būdingas tiek aukštesnėse, tiek ir žemesnėse lygose. Būtinąs problemas koordinavimas nacionaliniu mastu, efektyvi, nuosekli ir aiški teisinė bazė ir, žinoma, sporto organizacijų pasirengimas ir atsakomybė. Reikalingas bendradarbiavimas ir legali bei sąžininga lažybų iš sporto operatorių veikla, efektyvi manipuliacijų sporto varžybomis stebėseną (Bistrickaitė 2015, 67).

Tyrimo tikslas. Atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą, ištirti sportininkų įsitraukimo priežastis, bei išnagrinėti galimus ir būtinus žingsnius siekiant pasipriešinti reiškiniui nacionaliniu mastu.

Suformuluotam tikslui pasiekti, keliama šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių teoriniu aspektu.
2. Atskleisti veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje.
3. Atskleisti lošimų ir lažybų santykį su manipuliacijomis sporte.
4. Atskleisti motyvacinio klimato įtaką sportininkų prosocialiam elgesiui.
5. Ištirti ir išanalizuoti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodai buvo mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, statistinių duomenų analizė bei kiekybinis ir kokybinis manipuliacijų sporto varžybomis raiškos tyrimas Lietuvos futbole.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė bei metodologinė dalys, gautų rezultatų analizė, išvados ir siūlymai. Teorinėje dalyje nagrinėjama manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir reiškinių paplitimas, vertinamas teisinis reguliavimas, analizuojami manipuliavimo aspektai. Taip pat nagrinėjama azartinių lošimų samprata ir sportininkų įsitraukimo priežastys. Vertinamas manipuliacijų sporto varžybomis reiškinių paplitimas Lietuvoje, taip pat pateikiamos galimos prevencinės priemonės kovojant prieš manipuliacijas sporte. Metodologinėje dalyje aprašomi tyrimo metodai. Rezultatų analizės dalyje analizuojami, vertinami ir atskleidžiami tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir siūlymai, kaip efektyviai kovoti prieš manipuliacijas sporte.

1. MANIPULIACIJŲ SPORTO VARŽYBOMIS TEORINIAI ASPEKTAI

Susitarimai dėl varžybų baigties vienbalsiai laikomi viena didžiausių šiuolaikinio sporto grėsmių. Tokiais susitarimais menkinamos tokios sporto vertybės, kaip sportininkų moralė, sąžiningas žaidimas ir pagarba kitiems. Tai atstumia organizuoto sporto – sektoriaus, kuriame sukurama beveik 2 proc. ES bendrosios pridėtinės vertės, – aistruolius ir gerbėjus. Be to, sudarant susitarimus dėl varžybų baigties dažnai dalyvauja globalūs organizuotų nusikaltėlių tinklai. Šiuo metu šią problemą nedelsdamos siekia spręsti viso pasaulio viešojo sektoriaus, sporto ir teisėsaugos institucijos („ES derybose dėl Europos Tarybos tarptautinės konvencijos, skirtos kovoti su manipuliavimu sporto rezultatais 2012/0655“).

Lietuvoje nesąžiningi susitarimai sporte egzistuoja, tačiau nustatyti jų tikrąjį paplitimą sunku. Lietuvos futbolo federacijos duomenimis, įtariama, kad 2019 m. buvo sutartos 24 futbolo varžybos („Lietuva pasirašė Konvenciją prieš manipuliacijas sporte“ 2014).

Pasaulinės sporto rungtynių stebėjimo agentūros „Sportradar“ duomenimis, jau 2012 m. Lietuva pateko tarp 10-ies valstybių, kuriose užfiksuota daugiausia sutartomis laikomų futbolo rungtynių (Bistrickaitė 2015, 71).

2016 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė tris sporto sričiai labai svarbius įstatymus. Minėtais įstatymais, kurie įsigaliojo 2017 m. sausio 1 d., siekiama iš esmės spręsti manipuliavimo sporto varžybomis problemą Lietuvoje, apsaugoti šiandieninį sportą nuo vienos iš didžiausių pavojų, tuo pačiu ginti visuomenės teisę į sąžiningas sporto varžybas bei užtikrinti sąžiningą sportininkų varžymąsi sporto varžybų metu („Kriminalizuotas manipuliavimas sporto varžybomis“ 2016).

1.1. Manipuliacijų sporto varžybomis samprata ir teisinis reguliavimas

Kaip savo knygoje rašė Declanas Hilas: „Korupcijai sporte yra skirta paminklų linija, stovinti už senojo Olimpino stadiono griuvėsių Graikijoje, jie pastatyti surinkus baudas iš trenerių bei atletų, kurie buvo pagauti klastojantys ar susitarę dėl sporto rungtynių rezultatų“ (Hill 2018, 12). Taigi manipuliacijos sporto varžybomis turi ilgą istoriją, kuri prasidėjo mažiausiai prieš du tūkstančius metų pirmosiose Žaidynėse. Vieni autoriai akcentuoja sąsajas su tam tikromis sporto lažybų formomis, o kiti siūlo pažvelgti į šį reiškinį plačiau. Kaip bebūtų, niekas nepaprieštaraus, jog tai yra vienokios ar kitokios formos manipuliacija. Sukčiavimas¹ sudaro sąlygas atsirasti sąmoningai apgaulei. Sukčiavimas yra sudėtingai apibrėžiamas reiškinys, kuris sportinėje veikloje išlieka aktualus įvairiose srityse, kaip antai,

¹ Šiame darbe sukčiavimo sporte, korupcijos sporte bei manipuliacijos sporto varžybomis sąvokos vartojamos paraleliai, kaip sinonimai.

sporto etikos, teisės ir psichologijos, medicinos, filosofijos mokslo srityse. Visa tai siejama su ekonominiais bei politiniais aspektais. Tai fenomenas, kuris nagrinėjamas kompleksiskai, nes sukčiavimas peržengė visas sporto ribas, pavyzdžiui dopingo laboratorijos, lažybų punktai, technologijų diegimas, sporto šakų federacijos vadovybės reikalavimų kėlimas sportininkams, įsipareigojimai rėmėjams ir kita. Manipuliacijų paplitimas sportinėje veikloje pažeidžia sporto vertę ir įvaizdį, bet, svarbiausia, prieštarauja sąžiningo žaidimo dvasiai (Preston, Szymanski 2003, 616).

Neretai negarbingas elgesys sportinėje kovoje pasireiškia sportininkų manipuliacija laužant sportinės kovos taisykles, įvairiais provokaciniais veiksmais prieš varžovus, sportininkų vaidyba siekiant atitinkamos naudos sau ar komandai. Ypač dažnai yra imituojamos varžovo pražangos, sąmoningai gaišinamas laikas, vaidinant, jog sportininkas stipriai susižeidė ir pan. Treneriai tokius veiksmus vertina palankiai. Jų manymu, tokie sportininkų veiksmai, tai tik sportinės kovos dalis (Šukys, Nickus 2010, 30).

Sukčiavimo sąvoka glaudžiai susijusi su negarbingo žaidimo samprata, tačiau gali būti suprantama ir šiek tiek siauriau, – negarbingai žaidžiant pažeidžiamos ne tik sporto taisyklės, bet ir „sporto dvasia“, – bendrieji teisingumo, pagarbos, tolerancijos bei lygiateisiškumo principai (Zaksaitė 2012, 16). Sporto etikos literatūroje apžvelgiama ginčytini su sukčiavimu susiję klausimai: riba tarp sukčiavimo ir teisėtos pražangos (*ang. good foul*), skirtumai tarp tyčinių ir netyčinių taisyklių pažeidimų, įvairios sukčiavimo formos.

Mokslininkė S. Zaksaitė (2012) disertacijoje formavo sukčiavimo sampratą iš teisinės ir iš kriminologinės perspektyvos. Sukčiavimo samprata suvokiama, kaip siekimas apgaulės būdu įgyti nepagrįstos naudos. Teisine prasme sukčiavimą sporto srityje reikėtų suvokti aiškiai ir konkrečiai esminėmis sukčiavimo sporto srityje savybėmis laikant:

- 1) sąmoningą apgaulę;
- 2) sporto taisyklių pažeidimą.

2016 m. dėl manipuliacijų sporto varžybomis, nuostatomis buvo papildytas Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas (dabar – Lietuvos Respublikos sporto įstatymas). Jame nustatytas draudimas dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis, numatytos sportinės sankcijos už dalyvavimą manipuliacijose sporto varžybomis. Įtvirtinta manipuliacijų sporto varžybomis sąvoka. Ji apibrėžiama taip: „Manipuliacijos sporto varžybomis – tyčinis susitarimas, veikimas arba neveikimas, kuriuo bandoma pakeisti sporto varžybų eigą ar rezultatą siekiant visiškai arba iš dalies panaikinti šių sporto varžybų nuspėjamumą ir taip sau ar kitiems suteikti nepelnytą pranašumą“ („KKSD nutarimas dėl pakeitimo ir papildymo 2016/ Nr. XIIP-4492(2)“).

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujai papildytas Baudžiamasis kodeksas. Jame numatyta atsakomybė už manipuliacijų sporto varžybomis. Baudžiamojo kodekso 182¹ straipsnio I dalis nustato, kad tas, kas neteisėtai paveikė sąžiningą profesionalių sporto varžybų eigą arba rezultatą,

baudžiamas viešaisiais darbais, bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Taip pat nurodoma, jog asmuo, kuris padarė šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai ir aktyviai bendradarbiavo išaiškinant šią nusikalstamą veiką. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo („LR baudžiamojo kodekso papildymas 2016/Nr. XII-2589“).

2020 m. kovo 5 d. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje buvo pasirašyta atnaujinta bendradarbiavimo sutartis dėl kovos su manipuliavimu sporto varžybomis. Dokumentą pasirašė švietimo ministras Algirdas Monkevičius, vidaus reikalų ministrė Rita Tamašunienė, Specialiųjų tyrimų tarnybos direktorius Žydrūnas Bartkus, generalinis prokuroras Evaldas Pašilis, Lošimų priežiūros tarnybos direktorius Virginijus Daukšys, Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnybos direktorius Antonis Mikulskis, Policijos departamento generalinis komisaras Renatas Požėla („Šešėlinės schemos, kurios įtraukia net ir geriausius atletus: kartą įklimpus kelio atgal gali ir nebūti“ 2020).

Apibendrinat sukčiavimo sportinėje veikloje sampratą, sporto etikos ir teisės aspektu, galima apibūdinti, kad sukčiavimas yra sąmoningas, planuotas, iš anksto apgalvotas ar organizuotas apgaulės būdu pasiektas nesąžiningas rezultatas.

1.2. Garbingos kovos samprata

Pastaraisiais metais sportas, kaip socialinis reiškiny, užima vis reikšmingesnę vietą visuomenės gyvenime. Daugelį žmonių jis traukia kaip laisvalaikio praleidimo būdas ar kaip viena iš savo tikslų bei siekių įgyvendinimo formų. Nors sportu susidomima gana anksti, dar vaikystėje, tačiau paauglystė yra kritinis laikotarpis, kai perimamos socialiai priimtinos vertybės bei formuojasi gebėjimai, būtini suaugusiojo gyvenime (Šukys 2003, 37). Svarbu, kad jaunimui sportas ir sporto renginiai turėtų ypatingą poveikį formuojant kilnaus elgesio ir garbingos kovos principus, neigiamai vertinant nesportišką savo bei kitų asmenų elgesį. Pasak, S. Šukio, sportas ir jame pasireiškiančios vertybės gali paskatinti jauno žmogaus socializaciją. Sportas įskiepija gerų moralinių vertybių. Jis įskiepija žmonėms tokias vertybes kaip pagarba kitam asmeniui, pagalba komandos draugui ar varžovui, sąžiningumas, nepakantumas neteisybei ir pan. (Šukys 2002, 112).

M. Kavussanu ir kiti autoriai negarbingą elgesį apibūdina, kaip asocialų elgesį, kuris apibrėžiamas, kaip savanoriškas elgesys, kuriuo siekiama pakenkti ar sužaloti varžovą. Kaip pavyzdys sporte, tai galėtų būti – bandymas apgauti teisėją (Kavussanu ir kt. 2009, 62). Negarbingas elgesys dažnai yra siejamas su agresyviu elgesiu, kuriuo ketinama sužeisti oponentą. Tai pranašumo naudojimas prieš kitus, kai peržiangiamos leistino elgesio normos. Agresyvus elgesys, – tai tokia elgesio forma, kuria siekiama pakenkti kitam ar net sužaloti (Vaez Mousavi ir kt. 2005, 42).

Anot D. Stephens, agresyvus, negarbingas elgesys tai – neatsitiktinis veiksmas, o iš anksto suplanuotas vieno sportininko kitam nemalonaus stimulo sukelta tiek fizinė, tiek žodinė reakcija (Stephens 2004, 65). C. Pawlenka sako, jog garbingumas sporte pasireiškia ne tiek sportinės kovos taisyklių laikymusi, kiek susilaikymu nuo veiksmų, kurie neigiamai veikia rungtynių rezultatą. Tai aiškinama susilaikymu nuo apgaulės ir agresyvių veiksmų (Pawlenka 2005, 50).

S. Šukys pateikia garbingos kovos ypatumus (Šukys 2002, 115):

1. garbinga kova yra svarbiausia paklusnumo taisyklėms dorybė, įpareigojanti visus besivaržančius tvirtai laikytis sportinės kovos taisyklių;
2. garbinga kova įpareigoja varžytis laikantis garbingos sportinės kovos dvasios. Taip pat sąlygoja bendrą gerą požiūrį į sportą ir sportinį gyvenimą, nepamirštant pagarbos kitiems, santūrumo nugalėjus, ramybės konfliktuose ir dvasingumo siekimo.

Anot S. Šukio, garbingos kovos samprata siejama su taisyklių laikymusi, tačiau jis pabrėžia, jog šią sampratą galima praplėsti, kuomet nėra sporte taisyklių, kurios paaikšina, kaip sportininkui elgtis. Todėl akivaizdu, jog nusakyti garbingą elgesį padeda rašytinės taisyklės (Šukys 2002, 120). Jo teigimu, jos atlieka tris funkcijas:

1. sportininkas turi žinoti, kokius įgūdžius jis privalo turėti ir, ar tai leistina naudoti, kaip taktiką siekiant pergalės;
2. sportininkas turi žinoti, ką jis turi padaryti, kad būtų pasiekta pergalė;
3. apsaugo, identifikuoja neleistinus veiksmus.

H. Sheridan, kalbėdamas apie garbingos kovos teoriją, antrina S.Šukiui. Jis teigia, kad žaidimas yra žaidimas, tik tuomet kai žaidžiama pagal oficialias žaidimo taisykles ir nesilaikymas šių taisyklių gali būti traktuojamas kaip sukčiavimas sporte (Sheridan 2003, 163). D. Shields ir kiti bendraminčiai, bando garbingą kovą aiškinti tam tikrais elgesio simboliais, kaip pavyzdžiui: varžovo rankos paspaudimas, komandos nario padaršinimas ir priešingai – agresyvūs veiksmai, žodiniai grasinimai siejami su negarbinga kova. Jie teigia, jog garbinga kova yra dorybių ar vertybių mišinys. Šios teorijos trūkumas akivaizdus – skirtingi moralumo modeliai, skirtingi vertybių sąrašai kuria skirtingą garbingos kovos sampratą (Shields ir kt. 2007, 747). Pasak S. Šukio, pagarba sportinei kovai – tai atitinkama nuostata varžovo atžvilgiu. Paaikškindamas šią teoriją, jis pateikia pavyzdį: jeigu sportininkas trokšta geros kovos, varžovas negali būti suvokiamas kaip kliūtis, kurią reikia perlipti siekiant pergalės. Joks sportininkas nepasieks pergalės, jeigu nebus varžovo, kovojančio taip pat gerai, taigi reikia suprasti, jog varžovas tampa svarbiausia geros kovos dalimi. Varžovas turėtų būti vertinamas ne kaip priešas, o kaip padėjėjas siekiant pergalės (Šukys 2005, 44).

Daugelyje mokslinių šaltinių rašoma, jog moralinis charakteris ir moralinis veiksmas priklauso nuo vertybių. Vertybė – tai polinkis matyti, elgtis, galvoti ir jausti tam tikru tipišku būdu. Vertybė yra žmogaus, o ne situacijos savybė. Paprastai kalbant, sportas atspindi visuomenines vertybes

ir jas reprodukuoja savame lauke. Pavyzdžiui, vartotojų logika grįsta sporto samprata įtvirtina vartojimo vertybes ir joms būdingus santykius sporte. T.y., noras uždirbti kuo daugiau pinigų užgožė tokius neatsiejamus ir pasigerėjimą kuriančius bruožus kaip sporto estetika, klubų tradicijos, tautinių idealų propagavimas. Tai reiškia, jog remiantis funkcionalizmo teorija, neturėtume stebėtis, kad keičiantis vertybinėms visuomenės nuostatoms keičiasi ir tam tikri sporto bruožai (Genys 2011, 6). Vertybės būtinos tam, kad sukeltų tinkamus veiksmus ir įpročius. Daugelis autorių vertybes apibrėžia kaip tikėjimą, kad tam tikri tikslai ar elgesys yra daugiau ar mažiau pageidaujami negu jų alternatyvos. Jos atstoja individų ar grupių interesus, motyvuoja elgesį, kuris suteikia jam kryptį ir intensyvumą, nustato standartus, kurie įvertina elgesį. Individai perima vertybes iš jau vyraujančių vertybių socialinėse grupėse, kurioms jie priklauso, ir per savo asmeninę patirtį. Remiantis tokia samprata, galima teigti, jog ištis yra labai svarbu, kokioje komandoje ir su kokiais vertybėmis turinčiais sportininkais gyvenimas tave suves. Nuo to stipriai gali priklausyti pačio individo besiformuojantis požiūris ir asmeninių vertybių formavimasis, ypač kai kalbame apie jaunus sportininkus.

Savo darbuose M. Lee su bendraautoriais, vertybes sugrupavo į tris grupes. Statuso vertybės: viešas įvaizdis, pergalė, lyderystė. Moralinės vertybės: sutarties laikymasis, paklusnumas, sąžiningumas, sportininkų bendradarbiavimas, paslaugumas. Kompetencijos vertybės: laimėjimas, įgūdžių rodymas, savikryptingumas (Lee ir kt. 2008, 588).

Daugelis sutiks su K. Jones išsakytu nuomone, kuris teigia, jog su sportu yra siejama labai daug vertybių, tokių kaip: disciplina, bendradarbiavimas, drąsa, ištikimybė, pasitikėjimas, savikontrolė ir daugelis kitų, tačiau dažnai neįvertinama pati didžiausia vertybė, kurią suteikia sportas – tai draugystė. Draugystė svarbi laimei, nes individai negali būti laimingi neturėdami draugų. Be to, draugystė sporte skatina ir garbingą kovą, keičia žaidėjų manieras, požiūrį į kitą žmogų, juk niekas nenorės apgaudinėti ar sužaloti draugų (Jones 2001, 139).

Apibendrinant galima teigti, jog sportas ir garbė yra neatskiriami dalykai. Tai reiškia, jog ypatingą prasmę sportiniame gyvenime turi dorovinis pradai, garbingumas, kilnumas, sąžiningumas, atsakomybė, kultūringumas, orumas ir kuklumas. Taigi, laikomasi nuostatos, jog sukčiavimas sporte yra ne tik apgaulė, bet ir saviapgaulė, nes sportininkas negarbingai elgdamasis su savo varžovais ir kartu pats būdamas žaidimo dalimi pažeidžia ir savo paties integralumą (Osterhoudt 1973, 118).

Pastebima, jog kuo sportininkas sėkmingesnis, tuo labiau ir iškovota pergalė tarptautinėse ar olimpinėse varžybose tampa jo gyvenimo tikslu, siekiu. Sportininkai yra pasiryžę bet kokiomis priemonėmis ir kaina, ignoruojant garbingos kovos principus, siekti pergalės, todėl šiuolaikiniame sporte moralinė – dorovinė šios problemos pusė tampa vis aštresnė. Tai leidžia daryti išvadą, jog vienas iš problemos sprendimų yra ne tik sportinių siekių ir tikslų, bet ir sportininkų moralinių ir dorovinių vertybių perorientavimas. Taip pat labai svarbu, jog žmogiškosios vertybės būtų ugdomos jau nuo pat vaikystės. Sporto organizacijos ir klubai privalo prisidėti prie garbingos kovos principų kūrimo, kad

ateinančios kartos aiškiai suprastų ir priimtų normas, kad nesąžiningas sportas nebus toleruojamas. Privalo būti reguliuojami santykiai sistemos viduje bei palaikoma ir atnaujinama individų motyvacija bei kultūriniai modeliai, palaikantys jų motyvaciją.

1.3. Sportininkų įsitraukimo į azartinius lošimus priežastys ir pasekmės

Nuo senų laikų žmonės mėgdavo situacijos kontrolę perduoti atsitiktinumui, tokiu būdu išvengdami didelių pastangų patiems kurti savo gerovę ir saugumą. Tam pasitarnaudavo azartiniai lošimai, lažybos, loterijos. Archeologiniai duomenys liudija, kad šešiasieniai lošimo kauliukai Mesopotamijoje buvo naudojami dar 3000 m. pr. Kr. Didžioji kinų siena buvo finansuojama iš loterijų pajamų. Loterijomis viešuosius pastatus finansuodavo ir romėnai. Pasaulyje, kuriame lošimų rinka per metus auga apie 4 procentus, valstybės įvairiai riboja azartinius lošimus: islamo valstybėse jie draudžiami, vakarietiškos – leidžiami su išlygomis ir ribojimais. Šalyse, pasižyminčiose liberaliu azartinių lošimų ir loterijų reguliavimu, iš šios veiklos surinkti mokesčiai teikia joms ekonominę naudą: pvz., Italijoje jie sudaro 1 procentą valstybės surenkamų pajamų, JK – 0,52 proc. Tuo tarpu Lietuvoje šis rodiklis siekia tik 0,11 proc.

Pasak psichologo dr. Gedimino Navaičio, azartas yra stipri emocija, turinti teigiamą ir neigiamą užtaisą. Teigiamą, nes skatina saviraišką, kūrybingumą, pažinimą. Neigiamą, nes sukelia priklausomybę ir nepagrįstą norą rizikuoti. Pagrindinė azartinių lošimų kritikos ir jų ribojimo priežastis yra azartinių lošimų, lažybų ir loterijų sukeliamos psichologinės ir socialinės problemos. Apibendrintai teigiama, kad apie 3 proc. Žemės gyventojų gali turėti sunkiai kontroliuojamą polinkį lošti. Tyrimai liudija, kad su azartu susijusias problemas ir gebėjimą jas įveikti gali lemti psichologinės asmens savybės, socialinė aplinka, taip pat genetiniai veiksniai („Azartiniai lošimai: kaip juos vertinti?“ 2008).

Lietuvoje loterijos ir azartiniai lošimai yra populiarūs, jie vis labiau tampa laisvalaikio ar noro greitai praturtėti išraiška. Azartiniai lošimai Lietuvoje pradėti reglamentuoti 2001 m. priimtu Azartinių lošimų įstatymu, o loterijos – 2004 m. priimtu Loterijų įstatymu. Už lošimų priežiūrą atsako Lošimų priežiūros tarnyba prie LR Finansų ministerijos.

Net ir nesilankančiam kazino, bet kokiu atveju yra susiformavęs vaizdas, kad lošimo namai kuria jaukių prabangių namų įspūdį, kur gali leisti laiką neskaičiuodamas valandų. Čia nėra dienos šviesos, laiko pojūčio, tave maloniai pasitinka, pakalbina. Psichologė T. Veromej teigia, jog pagrindinės lošimų priežastys yra tai, jog žaisdamas azartinius lošimus, žmogus bando sumažinti stresą, padidinti pajamas, užpildyti tuštumą, pakelti nuotaiką, išblaškyti nuobodulį, pabendrauti su kitais žmonėmis. Pasak psichologų, svarbu suprasti, ko mes siekiame žaisdami. Žaidimas nėra azartinis, jei mėgaujamės žaidimo procesu, norime, kad būtų smagu, nebandome išvengti atsakomybės, laimėjimas džiugina, bet dar smagesnis pats veiksmas. Azartinis lošimas prasideda, kai laukiame piniginio prizo, lažinantis mums

nesvarbu, kuri komanda laimės, siekiama tik laimėti pinigų, todėl pats procesas tampa nesvarbus. Lošimų priežiūros tarnybos specialistas O. Mackevič teigia, jog azartinis lošimas yra žaidimas iš pinigų, kurio rezultatas yra visiškai atsitiktinis įvykis. Tikro žaidimo rezultatas priklauso nuo žaidėjų įgūdžių ir sugebėjimų. Atpažinti lošiantį asmenį yra labai sunku. Specialistai pateikia vieną šios priklausomybės ženklų, iš kurio dažnai lošiantis asmuo išsидуoda – tik gavęs atlyginimą asmuo skolinasi pinigų ar negali nusipirkti įprastų dalykų. Norint žmogui padėti, atsikratyti šios priklausomybės pirmiausiai turime kalbėtis, o tam yra nemažai galimybių. Jam gali padėti anoniminių lošėjų grupės, Minesotos programa priklausomybės ligų centre, psichologo, psichoterapeuto pagalba („Sporto lažybos įtraukia vis daugiau sportininkų“ 2019).

Ilgą laiką diskusijos apie azartinių lošimų žalą apsiribodavo ne mokslinių tyrimų duomenimis, o nuostatomis „iš oro“. Dr. G. Navaitis monografijoje „Azartas. Lošimas, lažybos, loterijos“, kurioje buvo pristatyti 2016–2017 m. tyrimo apie azartinius lošimus, lažybas ir loterijas rezultatai, teigia, kad Lietuvoje visuomenės gana prieštaringą požiūrį į azartinius lošimus lemia ne racionalūs mokslu grįsti argumentai, bet daugiau emocijos. Iš tiesų yra keista, jog įvairiose medijose skelbiama socialinė reklama, įspėjanti apie lošimų žalą, o tuo tarpu per sporto rungtynių transliacijas galima stebėti kazino reklamas. Pasak monografijos autoriaus, toks situacijos prieštaringumas kliudo prognozuoti socialinį azartinių lošimų, lažybų ir loterijų poveikį visuomenei. Prognozei būtina ne tik situacijos ir jos sukeltų problemų analizė, bet ir paslaugų sferos pokyčių numatymas.

2016–2017 m. Mykolo Romerio universiteto bei UAB „Vilmorus“ tyrėjų grupė, norėdama išsiaiškinti azartinių lošimų paplitimą Lietuvoje bei jų poveikį visuomenei, atliko tyrimą „Azartinių lošimų paplitimas Lietuvoje ir jų poveikis socialinei gerovei“. Tyrime dalyvavo daugiau kaip tūkstantis respondentų, iš jų – 44,9 proc. vyrų, 55,1 proc. moterų. Lietuviai sudarė 86,4 proc., rusai – 5,7 proc., lenkai – 5,6 proc., kitos tautybės – 1,9 proc. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, tautybę, išsilavinimą (61,5 proc. apklaustųjų neturi aukštojo išsilavinimo), šeiminių sudėtį, pajamas ir t. t. taip pat atitiko Lietuvos gyventojų rodiklius. Atlikta apklausa patvirtino, kad azartiniai lošimai, lažybos ir loterijos yra masinis laisvalaikio leidimo būdas. Apklausa atskleidė, kad bent kartą gyvenime iš pinigų lošė kiek mažiau nei penktadalis respondentų, o tai rodo didelį azartinių lošimų paplitimą. Žymiai mažiau apklaustųjų lažinosi lažybų punktuose dėl sporto rezultatų – apie 5 proc. Nustatyta, kad dažniausiai lažintis buvo linkę vyrai tarp 20–29 metų, daugiausia gyvenantys Vilniuje, Kaune ir Panevėžyje („Azartiniai lošimai: kaip juos vertinti?“ 2008).

Deklanas Hilas savo knygoje rašė, jog nusikalstami dalykai nevyksta vien dėl šalies ar kultūros ypatumų, o nutinka dėl savo interesų turinčių daugybės susiteršusių asmenų (Hill 2018, 134). Taip pat jis mini, jog dauguma sporto korupcijos atvejų yra racionalus kiekvieno sportininko pasirinkimas. D. Hilas sako, jog dažniausiai nusikaltėliai naudoja du metodus, įtraukdami sportininkus į nusikalstamą veiklą. Pirmas – „greito uždarbio“, kai neužmezgę draugystės pateikia pasiūlymus

susitarti. Antras – yra aukojamas laikas ir sukuriama netikri santykiai. Kai žaidėjas sutinka bendradarbiauti, bendravimas tampa mažiau draugišku ir labiau primena verslo kalbą. Neretai pasipila grasinimai sportininkams. Todėl neretai sportininkai pabūgsta ir net norėdami trauktis – kelio atgal nebeturi (Hill 2018, 119).

Mokslininkė S. Zaksaitė (2011) savo darbe rašė, jog profesionaliajame sporte cirkuliuoja dideli pinigų srautai, o tai sudaro korupcijos prielaidas. Korupcijai būdinga tai, kad ji toli lenkia sporto sritį. Ji gali apimti sportininkus, lažybų bendroves, politikus, gydytojus ar teisėjus. Taigi korupcija demitologizuoja sportą ir parodo, kaip sportas gali sąveikauti su įvairiais socialiniais institutais. Atitinkamos įžvalgos leidžia daryti prielaidą, kad nusikalstamas elgesys sporto srityje ypatingai nesiskiria nuo nusikalstamo elgesio kitose srityse (Zaksaitė 2011, 159). Tokioms mintims antrina ir kitas mokslininkas David Forrest. Jis teigia, jog manipuliuoti varžybomis gali ir tie asmenys, iš kurių daugiau ar mažiau to nesitikima. Pavyzdžiui treneriai – jie gali turėti įtakos rezultatui pasirinkdami antrą komandos sudėtį arba priimdami sprendimus dėl žaidėjų keitimo rungtynių metu, arba klubo medicinos personalas, kuris gali naudotis savo pozicijomis ir pakenkti žaidėjų fizinei sveikatai, pavyzdžiui, neteisingai paskiriant ir dozuojant skausmą malšinančius vaistus. Jis teigia, kad 1997 m. Anglijos futbole buvo pagauti net stadiono technikai, kurie priėmė pinigus už tai, kad žibintai neveiktų ir būtų atsisakyta daugybės rungtynių (Forest 2013). D. Hill (2008) lygino daugiau nei 130 nesąžiningų futbolo varžybų su sąžiningomis varžybomis ir buvo išryškinti 4 pagrindiniai dėsningumai:

- Nesąžiningi teisėjai du kartus dažniau skyrė baudinius nei sąžiningi teisėjai;
- Įvarčiai į savus vartus pasitaikė du kartus dažniau nei sąžininguose rungtynėse;
- Raudonos kortelės rodomos žaidėjams sutartose varžybose rečiau;
- Įvarčiai nesąžiningose varžybose yra įmušami per pirmas dešimt minučių, o per paskutines dešimt minučių įvarčių yra įmušama daug mažiau;

Lošimų priežiūros tarnybos prie LR finansų ministerijos vyriausieji specialistai, psichologai Tatjana Veromej ir Olegas Mackevič, teigia, kad vis dar mažai kalbama apie azartinių lošimų pavojų ir liūdną statistiką. Jų teigimu, ypatingai daug pavojų tyko sportininkų. LPT specialistai pateikia JAV sporto koledžuose atlikto tyrimo duomenis, kurie atskleidžia, jog sportininkų polinkis į azartinius lošimus gerokai didesnis nei nesportuojančių žmonių. Psichologas O. Mackevič teigia, jog azartas ir jaudulys, tai jausmai, kuriuos patirti siekia ir sportininkai, ir lošėjai. Net 70 procentų vyrų besikreipiančių pagalbos, dėl polinkio lošti, yra aktyviai sportavę. Pasak specialistų, sporto lažybos yra populiariausia lošimo rūšis, ypatingai tarp jaunų žmonių iki 21 metų. Net 95 procentus lošiančių sudaro vyrai, kurie mano, kad daug žino apie sportą, todėl seksis lažintis. Taip susidaro nuostata, kad turimos žinios gali nulemti tą įvykį. Deja, visiems žinoma, jog iš tiesų žaidimo baigtį lemia komandos ar atletų

psichologinis pasirengimas, traumos ir daugybė kitų dalykų, kurių neįmanoma nuspėti. Visi azartiniai lošimai kuria laimėjimo iliuzijas („Sporto lažybos įtraukia vis daugiau sportininkų“ 2019).

Savo knygoje Deklanas Hilas aprašė ne vieną atvejį ir ne vieną pokalbį su susitepusiais atletais. Jo knygoje pateikti atsakymai pateikia pagrindinį faktorių, kuris motyvuoja įsitraukti į sutartas rungtynes, tai – pinigai (Hill 2018, 161).

Savo disertacijoje mokslininkė Salomėja Zaksaitė pabrėžė keletą pagrindinių dalykų, dėl ko atletai linkę manipuliuoti sporto rezultatais. Ji nurodė, jog sportininkų susitepimų priežastys galimai yra šios:

1. Įtampa tarp trokštamų sporto rezultatų ir ribotų galimybių atitinkamiems rezultatams pasiekti (kitai – R. Mertonio įtampos teorija).
2. Nepakankamas garbingos kovos vertybinis suvokimas.
3. Medalių, kitokio įvertinimo ar pasiekimų sureikšminimas, sportavimas (tik) dėl rezultato, o ne dėl paties sporto.
4. Prizų ir paties sporto savotiškas sakralizavimas aplenkiant sporto taisykles.
5. Sporto subkultūra, kurioje sukčiavimas nors ir nelaikomas norma, tačiau ir ypatingai nesmerkiamas. Įtik(in)ėjimas, kad sukčiauti nėra blogai; įvairios priklausomybės, silpnybės, sportininkų pažeidžiamumas, materialinis ir emocinis nesaugumas.
6. Sportininkų išnaudojimas, menkų atlyginimų jiems mokėjimas arba visiškai nemokėjimas, prie ko prisideda teisinio reglamentavimo ir įstatymų taikymo nenuoseklumai (Zaksaitė 2012, 271).

Vienas aršiausių Roberto Mertonio teorijos kritikų Donaldas Cressey uždavė labai tikslų klausimą: „kodėl jie, o ne kiti“ (Cressey 1945, 604)? Mertonui buvo patogiu teigti, jog pagrindinė nusikaltimų priežastis yra nepritekliai. Tačiau daugybė žmonių, kurių atlyginimas yra nedidelis ir kurie negali pasigirti statusu, nepuola daryti nusikaltimų. Turbūt būtų galima teigti, jog dažniausiai nusikalstamos veiklos imasi anomijos paveikti sportininkai, kurie jaučiasi sumišę, neužtikrinti, neturintys vertybių. Emilis Durkheimas teigia, jog anomijos teorija pabrėžia, kad neturtas arba galimybių nebuvimas savaime nesukelia nusikalstamumo (Marks 1974, 329). Tačiau tokioje sumišimo būsenoje esantis sportininkas tampa pažeidžiamesnis ir sulaukęs pasiūlymo, kuris atneš finansinę gerovę, tikėtina, jog paslys, tikėdamasis ne tik finansinės gerovės, bet ir įgyto socialinio statuso, pagarbos visuomenėje, bei naujų galimybių (Hill 2018, 174).

Lygų atstovai tikina, jog labiausiai pažeidžiami yra jauni žaidėjai, kurie kenčia nuo anomijos reiškinių. Tačiau surinkti duomenys rodo, jog visgi vyresni sportininkai žymiai dažniau dalyvauja sutartuose reikaluose. O to priežastis – baimė, jog jų karjeros gali nutrūkti bet kurią akimirką ir jie privalo užsidirbti kaip įmanoma daugiau pinigų. FIFPRO tyrimas atskleidė panašias tendencijas –

vyresnių žaidėjų neapleidžia jausmas, jog jau kitas mačas gali būti paskutinis. Todėl kol dar nenutrūko jų karjera, jie susigundo kuo greičiau užsidirbti kiek įmanoma daugiau pinigų (Hill 2018, 171).

Manoma, jog lažybų bendrovių veikla taip pat sukuria didesnę riziką manipuliacijoms vykti. Mokslininkas B. Van Rompuy paminėjo lažybų formules, kurios silpnai koreliuoja su galutiniu rungtynių rezultatu, pavyzdžiui, statymai dėl to, kuris žaidėjas gaus geltoną kortelę, yra priskirtini statymams, kurie kelia didesnę riziką, kad dėl jų rezultatų gali būti sutarta iš anksto. Žaidėjams toks susitarimas gali pasirodyti santykinai „nekaltas“, nes jis gali neturėti ypatingos įtakos galutiniam rungtynių rezultatui (Rompuy 2015, 5).

2016 m. turėjo tapti lūžių kovoje su nesąžiningais sporto veikėjais, kriminalizuotos manipuliacijos sporte, numatant laisvės atėmimą iki ketverių metų, tačiau per kelerius metus sukčiai įsitikino, kad šalies teisėsaugai nesąžiningų rungtynių tyrimai yra neįkandami.

Apibendrinant surinktą informaciją tikėtina, jog pagrindinė priežastis, dėl kurios sportininkai įsitraukia į sutartas varžybas, tai troškimas finansinės gerovės ir baimė dėl ateities, į kurią sutelpa nemažai dalykų. Baimė, kad po karjeros nemokės dirbti nieko kito, apart žaisti futbolą, baimė netekti finansinės gerovės, baimė netekti gerbiamo ir mylimo žaidėjo statuso. Nors ne vienas autorius svarstė, jog jauni ir nepatyrę sportininkai gali paslysti lengviausiai, bet visgi atlikti tyrimai rodo, jog tokios mintys dažniausiai apanko tuos sportininkus, kurių karjeros bei amžiaus kreivė jau leidžiasi žemyn.

1.4. Lažybų bendrovių ir LPT veiksmai prieš nesąžiningus susitarimus

Valstybė didelė ar maža, ekonomiškai stipri ar ne, sporto pramonė išvystyta ar ne taip stipriai, – bet kokių atveju tai nesudaro preteksto galvoti, kad manipuliacijos tokioje šalyje vyks ar jokia būdu – ne. Taigi Lietuva tarp tų šalių, kuri nėra išskirtinė, kalbant apie nesąžiningus susitarimus sporte. Nei viena sporto šaka neturi imuniteto šiam reiškiniui, susitarimai būdingi tiek žemesnėse, tiek aukštesnėse lygose, tiek profesionaliam sportui, tiek mėgėjiškam. Lietuvos sportas akivaizdžiai yra paliestas šio probleminio reiškinių („Šešėlinės schemos, kurios įtraukia net ir geriausius atletus: kartą įklimpus kelio atgal gali ir nebūti“ 2020).

Nuolatos pasirodantys nauji faktai vis įtariau verčia žvelgti į kiekvienas varžybas. Jeigu prieš gerą dešimtmetį tokie skandalai dažniausiai purtydavo futbolo virtuvę, tai dabar veikiausiai nėra likę sporto šakos ir valstybės, kurių tai nebūtų palietę. („Šešėlinis sporto verslas – kas, kaip, kodėl ir už kiek?“ 2013).

Dar nesenai A lygą sudrebino lažybų skandalas, kurio centre atsidūrė Klaipėdos „Atlantas“ ir „Palanga“. Buvo imtasi skubių veiksmų ir 2019 m. gruodžio pirmąją savaitę buvo surengta speciali spaudos konferencija žiniasklaidai, kurią inicijavo patys Lietuvos futbolo federacijos vadovai. Konferencijoje visiems viešai pranešta, jog dėl galimų manipuliacijų rungtynių rezultatais, Klaipėdos

„Atlantas“ ir „Palanga“ yra šalinami iš A lygos. Kartu su Lietuvos futbolo federacijos vadovybe konferencijoje dalyvavo ir tuometinis generelinio komisaro pavaduotojas Edvardas Šileris, kuris visus patikino, jog turima medžiaga yra stipri ir pasieks teismą, tačiau jo lūkesčiai neišsipildė. Toks scenarijus – jokia naujiena. Sporto gerbėjai atsimena ne vieną nesąžiningo elgesio sporte atvejį, kuris pasiekė teismą, tačiau nenustačius nusikalstamos veikos požymių, tyrimai buvo nutraukti. 2016 – ieji metai turėjo tapti lūžiu kovoje su nesąžiningais sporto veikėjais, kai tokio pobūdžio nusikalstama veika buvo kriminalizuota Baudžiamojo kodekso pataisa, kuri numatė laisvės atėmimą iki ketverių metų. Tačiau lūžio nebuvo, per kelerius metus nesąžiningi veikėjai įsitikino, jog gali ir toliau ramiai veikti, nes šalies teisėsaugai nesąžiningų rungtynių tyrimai yra neįkandami.

Lošimų priežiūros tarnybos kontrolės skyriaus vyriausioji specialistė Irma Venckuvienė sako matanti šioje situacijoje ne vieną priežastį, kodėl pareigūnų pradėti ikiteisminiai tyrimai ir Lošimų priežiūros tarnybos surenkama informacija, nepasiekia teismo salių. Ji teigia, jog reikia suprasti, kad šis nusikaltimas yra latentinis, kurį ištirti po fakto yra sudėtinga. Todėl turi būti dedamos visos pastangos, jog kelias būtų užkirstas dar iki įvykstant šiam nusikaltimui. Kaip viena iš galimybių užkirsti kelią šiam reiškiniui, kad būtų išvengta tokio tiesmukai nesąžiningo žaidėjų elgesio, yra iš lažybų bendrovių pasiūlos pašalinti galimybę statyti dėl pavienių žaidėjų pasirodymo. Tačiau lažybų bendrovės tuo nesuinteresuotos, kadangi statymo galimybių įvairovė yra patraukli jų klientams.

Užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad organizuotos nusikalstamos grupuotės yra bene pagrindiniai iniciatoriai, kalbant apie nesąžiningus susitarimus ir taip yra todėl, kad eina kalba apie išties didelius pinigus. Taip pat gundo tai, jog už šio nusikaltimo padarymą baudmės palyginti yra mažos, lyginant su, pavyzdžiui, narkotikų platinimu. Ir dar vienas svarus dalykas, jog labai sudėtingas įrodymų surinkimo procesas.

Vilniuje pristatyti „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog kas penktas Lietuvos futbolininkas ir krepšininkas yra sulaukęs pasiūlymų už tam tikrą atlygį įtakoti varžybų eigą. Apklaustų sportininkų žiniomis, įsitraukti į susitarimus dėl varžybų eigos arba baigties dažniausiai pasiūlo komandos draugai (28,4 proc.), buvę kolegos (24 proc.) ir klubų savininkai (18,4 proc.). 13,9 proc. respondentų minėjo lažybų bendroves, 7,5 proc. – trenerius. Paklausti, kodėl sportininkai dalyvauja susitarimuose, tiek futbolininkai, tiek krepšininkai dažniausiai nurodė finansines priežastis: norą papildomai užsidirbti (52 proc.), prastą asmeninę finansinę padėtį (16 proc.), laiku neišmokamus atlyginimus (13 proc.). 42,4 proc. žaidėjų žiniomis, sportininkai stato lažybose, kai žaidžia kitos komandos („Nesąžiningi susitarimai sporte“ 2014).

Kalbantys apie nesąžiningą sportininkų elgesį taip pat pabrėžia kylančią grėsmę jaunajai sportininkų kartai. Jaunieji talentai gali nusivilti sporto idealais. Dėl šios priežasties jaunimas gali mesti

sportą arba kelti pavojų savo karjerai taip pat susiviliodami nešvariais pinigais („Nešvarios sporto lažybos Lietuvoje: tai vyksta ir po „Naglio skandalo“ 2012).

Vilniuje gruodį „Transparency International“ surengtos diskusijos metu buvo įsitraukę „Sakalų“ klubo vadovas Linas Kvedaravičius ir V. Kačerauskas. „Sakalų“ direktorius teigė, kad blogas elgesys atsiranda dėl to, kad apskritai sudaroma tokia galimybė. Nesutikdamas su tuo „TonyBet“ direktorius atkirto, kad žaidėjai privesti taip elgtis dėl to, kad klubai nesugeba sumokėti sportininkų uždirbtų atlyginimų. Patvirtindamas išsakytą „TonyBet“ direktoriaus nuomonę, L. Kvedaravičius pripažino, kad būtent tokia situacija ir buvo susidariusi „Alytaus“ klube. Administracija neišgalėjo sumokėti sportininkams atlyginimų, todėl krepšininkams buvo leista elgtis kaip nori. Tuomet ir prasidėjo „Alytaus“ klubo pralaimėjimų dideliais rezultatais serija, po kurios 2010 metais visa LKL buvo pašalinta iš tarptautinės lažybų bendrovės „Pinnaclesports“ statymų pasiūlos.

Lošimų priežiūros tarnybos kontrolės skyriaus vyriausioji specialistė Irma Venckuvienė teigia, jog kovoje su manipuliavimu sporto varžybomis, lošimų priežiūros tarnybos vaidmuo yra vykdyti manipuliavimo aukšto meistriškumo sporto varžybų stebėseną, analizuoti gautus duomenis, kreiptis į prižiūrimus ūkio subjektus dėl informacijos ar paaiškinimo pateikimo. Konsultuotis su užsienio partneriais ar kolegomis ir be abejo, surinktos informacijos perdavimas ikiteisminio tyrimo institucijoms.

Priežiūros tarnybos atstovai neabejingi esančiai manipuliacijų sporte problemai, todėl skaito paskaitas studentams bei dėstytojams, kitiems universiteto bendruomenės nariams apie manipuliacijas sporto varžybomis ir apie galimus neigiamus lošimų padarinius. Priežiūros tarnyba tikrina, ar lošimų organizatoriai laikosi Lietuvos Respublikos azartinių lošimų bei kitų įstatymų reikalavimų. Taip pat yra atsakinga už lošimų kontrolę, kad būtų užtikrintas sąžiningas, skaidrus lošimų veiklos vykdymas. Viena iš Priežiūros tarnybos veiklos sričių, yra manipuliacijų sporte prevencija. Lošimų priežiūros tarnybai ši funkcija tiesiogiai nėra pavesta, bet jau keletą metų ji aktyviai dalyvauja prevencinėse iniciatyvose prieš manipuliacijas sporte, kadangi sportas pataruoju metu dažnai neatsiejamas nuo lažybų dėl rungtynių rezultatų.

Pasak „TonyBet“ direktoriaus V. Kačerausko, bendradarbiavimas tarp sporto lygų ir lažybų bendrovių iki šiol buvo problemiškas. Jei lažybininkai pastebi įtartinus statymus ir bando apie tai informuoti lygas prieš rungtynes, jie kaltinami dėl sąmyšio kėlimo, o jei pretenzijos keliamos po rungtynių, įtariamai vengimu vykdyti įsipareigojimus klientams. Situacija Lietuvos futbole vertinama dar prasčiau nei krepšinyje. V. Kačerauskas ją įvardino kaip „tragišką“. Lažybų bendrovės, pasak jo, vienu metu buvo priverstos apskritai nebeleisti statyti už pavienių rungtynių baigtį – leisdavo lažintis tik iškart dėl keturių ar penkių mačų rezultatų, taip užkertant kelią manipuliacijoms. Dėl įvairių į viešumą išskylančių manipuliacijų ir kitų su sportu susijusių skandalų, ne tik vietinės, bet ir užsienio lažybų

bendrovės į Lietuvos futbolą žvelgia itin atsargiai. Pastebėjus įtartinus statymus buvo tekę procesą stabdyti arba apskritai nesuteikti galimybės lažintis dėl rungtynių.

Kaip jau minėta darbe, LPT vyriausieji specialistai, psichologai Tatjana Voromej ir Olegas Mackevič pateikė JAV sporto koledžuose atlikto tyrimo duomenis, kurie parodė, kad sportininkai turi didesnę įsitraukimo į azartinius lošimus riziką. Dėl šios priežasties Lošimų priežiūros tarnyba savo iniciatyva veda paskaitas, kurių tikslas yra supažindinti būsimuosius sporto srities specialistus su galimomis rizikomis, susijusiomis su azartiniais lošimais, taip atkreipiant dėmesį, kad šios rizikos gali būti didesnės sporto pasaulio atstovams („Sporto lažybos įtraukia vis daugiau sportininkų“ 2019).

Vilniuje surengtoje diskusijoje per „Skype“ kalbėjęs bestselerio apie lažybų korupciją autorius Declanas Hillas, sakė, kad jei žiūrėtume į visą sporto lažybų pasaulį, anksčiau tai buvo atskiros rinkos – Lietuva, Lenkija, Prancūzija, Vokietija, JAV, Kinija. Dabar tai vienas didelis telkinys ir jame dominuoja azijiečiai. Azijos lažybų bendrovės yra didžiulės. D. Hillas savo tyrime daugiausiai dėmesio skyrė Azijos šalių lažybų bendrovėms, kurios, jo teigimu, užima 60-70 proc. pasaulio rinkos. Klausantis šio kanadiečio susidaro demoniškas Rytų bendrovių įvaizdis. Tačiau jis jį grindžia faktais apie milijardines apyvartas, dingstančius ir nužudytus žmones, žaidėjų, teisėjų bei federacijų pareigūnų areštus (stipriausios Italijos lygos, Europos masto Vokietijos teisėsaugos tyrimas 2009-aisiais) ir ištisų turnyrų atšaukimą dėl korupcijos (sumo atvejis Japonijoje) („Nešvarios sporto lažybos Lietuvoje: tai vyksta ir po „Naglio skandalo“ 2012).

2020 m. kovo 5 d. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje buvo pasirašyta atnaujinta bendradarbiavimo sutartis dėl kovos su manipuliavimu sporto varžybomis („Pasirašytas atnaujintas susitarimas dėl kovos su manipuliavimu sporto varžybomis“ 2020). Šis atnaujintas susitarimas skirtas Lietuvai rengiantis ratifikuoti Konvenciją dėl manipuliavimo sporto varžybomis. Ratifikavusi Makolino konvenciją, Lietuva prisiims įsipareigojimus efektyviau bendradarbiauti tarptautiniu bei nacionaliniu lygiu tarp suinteresuotų šalių – valstybių institucijų, sporto organizacijų ir lažybų iš sporto organizatorių, siekiant kovoti su nesąžiningomis sporto varžybomis, sukurti nacionalinę platformą („Šešėlinės schemos, kurios įtraukia net ir geriausius atletus: kartą įklimpus kelio atgal gali ir nebūti“ 2020).

Viena iš prioritetinių Priežiūros tarnybos veiklos sričių yra sporto bendruomenės, būsimųjų sporto srities specialistų švietimas susitarimų dėl sporto varžybų baigties prevencijos klausimais. Lošimų priežiūros tarnybos direktorius V. Daukšys paragino visus, kam rūpi Lietuvos sporto ateitis – tiek sportininkus, tiek sportu besidominčius, būti sąmoningais, atsakingais, nedalyvauti patiems nesąžininguose susitarimuose dėl sporto rezultatų, nesilažinti dėl abejotinų įvykių, nelikti abejingais ir pranešti, gavus informacijos apie tokius susitarimus, jungtis į šias iniciatyvas. Tik mūsų visų pastangų dėka sportas išliks skaidrus ir pergalės džiugins netikėtumais, o nebus surežisuotu renginiu.

Apibendrinant galima teigti, jog nei viena sporto šaka neturi imuniteto šiam reiškiniui, susitarimai būdingi tiek žemesnėse, tiek aukštesnėse lygose. Pareigūnų pradėti ikiteisminiai tyrimai ir Lošimų priežiūros tarnybos surenkama informacija, dažniausiai nepasiekia teismo salių, todėl, kad ištirti nusikaltimą *post factum* yra labai sudėtinga. Teigiama, kad sportininkai turi didesnę įsitraukimo į azartinius lošimus riziką, nei kiti studentai. Tiek sportininkus, tiek lošėjus dažniausiai sieja tas pats jausmas – azartas ir jaudulys. Užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad organizuotos nusikalstamos grupuotės yra bene pagrindiniai iniciatoriai, kalbant apie nesąžiningus susitarimus ir taip yra todėl, kad eina kalba apie ištis didelius pinigus, juolab, kad nusikaltėliai žino, jog yra labai sudėtingas įrodymų surinkimo procesas.

1.5. Manipuliacijų sporto varžybomis atvejai, paplitimas Lietuvoje ir prevencija

Pastaraisiais metais Lietuvoje futbolas susiduria su nerimą keliančiais incidentais, susijusiais su manipuliavimu rungtynėmis. Lietuvos futbolo drausmės komiteto į viešumą iškelti ir nuskambėję atvejai rodo, kad mūsų šalis taip pat ne išimtis kalbant apie manipuliacijas sporte. Ši problema pakirto visą profesionalųjį sportą. Rungtynėmis yra manipuluojama dėl finansinių, sportinių ar kitokių priežasčių. Susitarimai dėl futbolo rungtynių eigos ar baigties daro žalą futbolo varžybų integralumui (sąžiningumui). Mokslininkė S. Zaksaitė savo disertacijoje tyrė futbolo ir kitų sporto šakų manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą. Apibendrinus rezultatus, mokslininkė nustatė, jog Lietuva nelabai kuo išsiskiria nuo kitų Rytų Europos šalių.

Panevėžio „Ekranas“ atvejis. Panevėžio „Ekranas“ mačas su Oslo „Valerenga“ klubu įvyko 2007 metais. Tuomet Lietuvos vicečempionai UEFA taurės turnyro atrankos 2-ojo etapo pirmąjį mačą Panevėžyje sužaidė lygiosiomis 1:1. Atsakomąsias rungtynes pralaimėjo 0:6, po tokio rezultato, po mačo kilo muštynės tarp pačių panevėžiečių žaidėjų. Vienas su konfidencialumo sąlyga sutikęs kalbėti Lietuvos futbolui artimas asmuo teigė, jog išsamiai peržiūrėjo šių rungtynių įrašą ir jame pamatęs „ne keistokai, o stipriai keistai atrodančių“ dalykų. Kaip vieną iš jų įvardino situaciją, kurioje paskutinėmis rungtynių minutėmis prie vartų linijos stovintis Panevėžio komandos žaidėjas nusisuka nuo kamuolio. Pasak jo, tarp futbolininkų kalbama, kad „Ekranas“ turėjo pralaimėti seriją iš anksto sutartu įvarčių skirtumu.

Gargždų „Bangos“ atvejis. 2014 m. įvykiai Lietuvos futbolo federacijos A lygos rungtynėse tarp vietos Gargždų „Bangos“ ir Klaipėdos „Atlanto“ atkreipė dėmesį ir pateko į stebėtojų akiratį. Jie patvirtino, kad šiose varžybose buvo manipuluojama varžybų rezultatu. Lietuvos futbolo federacija už minėtų varžybų manipuliacijas atsakingus subjektus nubaudė realiomis sankcijomis. Gargždų „Bangos“ vartininkas diskvalifikuotas iki sezono pabaigos, tuo tarpu viceprezidentas nušalintas nuo futbolo dvejiems metams, o klubas privalėjo sumokėti 50 000 Lt baudą (Augustis, 2014).

Pakruojo „Kruojos“ atvejis. LFF drausmės komitetas paskelbė sankcijas „Kruojos“ ekipai

dėl sporto etiką ir sąžiningo žaidimo principus pažeidžiančio elgesio. Iš visų LFF vykdomų varžybų trims mėnesiams diskvalifikuoti nigerietis Prince'as Etuwe, Portugalijos pilietybę turintis Eldonas Maquemba, brazilas Felipe Gomesas, komandos vyriausiasis treneris iš Portugalijos Divaldo Alvešas ir jo tautietis vartininkų treneris Bruno Ribeiro. Tąkart Pakruojo klubui skirta 2 tūkstančių eurų pinigine bauta. Sankcijų klubas sulaukė dėl neįprasto žaidimo su FK „Sūduva“, kuomet vicečempionai FK „Kruoja“ buvo įvardinti kaip „atbulomis kojomis“ žaidę šias varžybas ir 0:3 pralaimėję FK „Sūduvai“ („Kruojos“ rungtynės vėl užvirė peklą lažybų rinkoje“ 2015).

FK „Atlanto ir FK „Palangos“ atvejis. 2019 metų gruodžio 5 dieną dėl manipuliavimo rezultatais iš A lygos buvo pašalinti FK „Atlantas“ ir FK „Palanga“. Lietuvos futbolo federacijos Drausmės komitetas išnagrinėjo bylą dėl FK „Atlanto“ ir FK „Palangos“ klubų atsakomybės už LFF Drausmės kodekso 44 straipsnio „Neteisėtos įtakos darymas ir sutartų rungtynių draudimas“ pažeidimą. Buvo gauti 25 pranešimai apie galimą manipuliavimą varžybų rezultatu. Beje, 17 iš jų, buvo užfiksuoti FK „Atlanto“ ir FK „Palangos“ klubuose. Abu klubai gavo pinigines baudas (FK „Atlantas“ - 30 tūkstančių eurų, FK „Palanga“ – 42 tūkstančių eurų), bei buvo perkelti į II lygą. Taip pat asmeninės atsakomybės ir baudų neišvengė 5 FK „Atlanto“ žaidėjai ir 10 FK „Palangos“ žaidėjų. Mažiausia diskvalifikacija siekė 6 mėnesius, tuo tarpu didžiausia – 12 mėnesių, bei 2 tūkstančių eurų baudą.

FC „Kupiškio“ atvejis. 2020m. Lietuvos futbolo federacijos Drausmės komitetas išnagrinėjo bylą dėl pirmoje lygoje žaidžiančio FC „Kupiškio“ atsakomybės už LFF Drausmės kodekso 44 straipsnio „Neteisėtos įtakos darymas ir sutartų rungtynių draudimas“ pažeidimą. LFF gavo tris skirtingus sutartų rungtynių pranešimus, kuriuose minimas FC „Kupiškio“ komandos vardas. Šis klubas su nelegalia veikla buvo siejamas ir anksčiau. Kadangi kodekso pažeidimas kartojasi, tai tapo sunkinančia aplinkybe, į kurią drausmės komitetas privalėjo atsižvelgti skirdamas bausmę klubui. Taip pat nubausti penki FC „Kupiškis“ komandos nariai, jiems skirtos piniginės baudos nuo 1000-2000 eurų ir draudimas dalyvauti bet kokio pobūdžio futbolo rungtynėse. Futbolo federacijos prezidentas Tomas Danilevičius po šio įvykio ir priimto sprendimo sakė, jog tai yra nemaloni, tačiau gyvybiškai svarbi procedūra siekiant aukštinti futbolo lygį bei jo reputaciją visuomenėje („Dėl manipuliavimo rezultatais PF „Kupiškis“ šalinamas iš I lygos“ 2020). Taip pat jam paantrino ir LFF generalinis sekretorius Edgaras Stankevičius sakydamas, jog futbolo federacija laikosi nulinės tolerancijos ir yra pasiruošusi užkirsti kelią sutartoms varžyboms, taip išsaugodama sąžiningo žaidimo esmę, bei suinteresuotų šalių pasitikėjimą.

Jau 2000 metais daugelis sporto šakų kūrė prevencijos programas, kai tuo tarpu futbolo bendruomenė iki 2009 metų nerodė deramo požiūrio šiai problemai. Daugelis ekspertų išreiškia susirūpinimą dėl baudžiamosios teisės priemonių tinkamumo. Manoma, kad nusikalstamo pasaulio atstovų elgesys priklauso nuo jų pačių rizikos laipsnio, tad esant neadekvačiam teisiniam reglamentavimui, nusikaltėliai gali laisviau veikti vienoje ar kitoje jurisdikcijoje. Todėl turėtų būti

privaloma organizuoti prevencinius pokalbius, informuojant apie galimas griežtas pasekmes. Daugelis valstybių narių dar sunkiai įvertina, ar teisės aktai yra pakankamai lankstūs ir laiku reaguoja į įvykusias „krizes“ dėl varžybų rezultatų manipuliavimo futbole. Kalbant apie nacionalinę reguliavimo sistemą, reiktų pabrėžti, jog nustatytos taisyklės ir praktika leidžia atsižvelgti į atitinkamą nacionalinį kontekstą. Kuris labai skiriasi visose valstybės narėse. Kaip matoma, pagal dabartinę manipuliacijų sporte dažnumą, tai vis dar tebėra teisėtvarkos „pasivijimo“ klausimas. Be to, net tokiais atvejais, kai reguliavimo sistema siūlo tinkamas prevencines priemones, tačiau jų diegimas, kalbant apie aktyvų šių priemonių įgyvendinimą, nėra visada toks efektyvus, kokio buvo galima tikėtis.

Labai svarbūs elementai, kad būtų įgyvendinama efektyvi prevencija – švietimas bei mokymai. Atliktas Interpolo tyrimas atskleidė, jog šiai dienai švietimas kovoje prieš manipuliacijas sporto varžybomis yra vis dar labai ribotas. (Tyrimas atliktas Interpolo Sąžiningo Sporto padalinyje, kaip viena iš tyrimo Mokymų Poreikio Analizė 2012-2013, dalių). Kaip minėta, pasak Valstybinės lošimų priežiūros tarnybos specialistų, sportininkai turi didesnę įsitraukimo į azartinius lošimus riziką, nei kiti jaunuoliai. Tiek sportininkus, tiek lošėjus dažniausiai sieja tas pats jausmas – azartas ir jaudulys. Todėl viena iš Priežiūros tarnybos veiklos sričių, yra manipuliacijų sporte prevencija. Priežiūros tarnybos atstovai neabejingi esančiai manipuliacijų sporte problemai, todėl skaito paskaitas studentams bei dėstytojams, kitiems universiteto bendruomenės nariams apie manipuliacijas sporto varžybomis ir apie galimus neigiamus lošimų padarinius.

2016 m. sausio 18 d. Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymu, pavirtinta sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programa. Korupcija priskiriama vienos iš nacionalinių grėsmių valstybei ir vieno iš pavojingiausių socialinių reiškinių, keliančių grėsmę žmogaus teisėms, demokratijai ir teisinei valstybei, kategorijų. Kaip viena iš sričių, kurioje yra didelė korupcijos pasireiškimo tikimybė, išskirta ir sporto sritis. Šiame kontekste išskirtos sisteminė sporto korupcija, manipuliacijos sporto varžybomis bei su konkurencija susijusi korupcija, turint omenyje dopingo vartojimą. Šios programos siekis kompleksiskai kovoti su korupcija sporto srityje, aktyviai vykdyti švietėjišką ir prevencinę veiklą. Pažymima, kad būtina sustiprinti visų suinteresuotų šalių tokių kaip sporto, lošimų priežiūros ir lažybų operatorių, teisėsaugos institucijų (Specialiųjų tyrimų tarnybos, policijos ir prokuratūros) atstovų bendradarbiavimą. Norima patobulinti pačių sporto organizacijų pasirengimą pasipriešinti šiam fenomenui. Patobulinti teisės aktus, reglamentuojančius atsakomybę už sukčiavimą sporto srityje.

Kaip viena iš galimybių užkirsti kelią šiam reiškiniui, kad būtų išvengta tokio tiesmukai nesąžiningo žaidėjų elgesio, yra iš lažybų bendrovių pasiūlos pašalinti galimybę statyti dėl pavienių žaidėjų pasirodymo. Reglamentuoti internetinius lošimus (lažybas), jų stebėseną ir numatyti draudimus sportininkams ir / ar jų šeimos nariams lažintis iš savo pačių ar savo sporto šakos sportinių rezultatų, svarstyti absoliučius draudimus lažintis iš jaunų sportininkų sporto varžybų bei draudimus lažybų

operatoriams priimti anoniminius statymus iš sporto varžybų.

Lošimų priežiūros tarnybos kontrolės skyriaus vyriausioji specialistė Irma Venckuvienė teigia, jog prevencinėje kovoje prieš manipuliavimą sporto varžybomis, lošimų priežiūros tarnybos vykdo aukšto meistriškumo sporto varžybų stebėseną, analizuoja gautus duomenis, kreipiasi į prižiūrimus ūkio subjektus dėl informacijos ar paaiškinimo pateikimo. Konsultuojasi su užsienio partneriais ar kolegomis ir surinktą informaciją perduoda ikiteisminio tyrimo institucijoms.

Kaip viena iš prevencinių priemonių sukurta Lietuvos futbolo federacijos internetinėje erdvėje. Turintiems informacijos ir norintiems ją pateikti anonimiškai, yra pateikta visiems prieinama anoniminių pranešimų platforma. Tačiau tam, kad ši prevencija būtų užtikrinta, LFF gavusi tokį pranešimą, privalėtų perduoti praneštą informaciją teisėsaugos institucijoms. Kitu atveju, Lietuvos futbolo federacijai taip pat atsiranda galimybė manipuluoti gaunama informacija ir galimai įvyksiančias arba įvykusias sutartas varžybas nusišlopinti. Apibendrinant šią LFF prevencinę priemonę, trūksta aiškumo, kokiais būdais jie užtikrina asmens anonimiškumą, kokiais atvejais informacija yra perduodama, kur ji saugoma, kiek laiko saugoma, kas vyksta pranešus, kokias institucijas pasiekia šis pranešimas LFF puslapyje ir panašiai („LRV įsakymas dėl sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programos ir sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo 2016/Nr. V-29“).

Nėra jokių abejonių, kad visos valstybės narės turi būti įsipareigojusios tiek reguliavimo, tiek teisėkūros srityje dėl nacionalinių lažybų sąžiningumo programų, kuriomis siekiama nustatyti ir izoliuoti asmenis manipuliuojančius sporto renginių rezultatais arba piktnaudžiaujančius viešai neatskleista informacija, susijusia su tuo įvykiu. Partnerių bendradarbiavimas globaliu mastu yra gyvybiškai svarbus norint įvertinti grėsmės riziką (prevencija), sutrikdyti tokias grėsmes (intervencija), ir taikyti atitinkamas sankcijas, prireikus Baudžiamojo kodekso tvarka, dalyvaujantiems asmenims (atgrasymas). Geroji bendradarbiavimo pobūdžio praktika yra tarp Europos Sąjungos 27 šalių. Tai oficialaus dialogo ir sporto valdymo organų, lažybų bendrovių, azartinių lošimų reguliuotojų ir įstatymų vykdymo agentūrų bendravimas. Šis bendradarbiavimo metodas padeda plėtoti tai, kas gali būti vadinama antikorpenciniu prevencijos, intervencijos ir atgrasymo tęstinumu.

Apibendrinant, reikia paminėti, jog Lietuvoje futbolas susiduria su nerimą keliančiais incidentais, susijusiais su manipuliavimu rungtynėmis. Verta paminėti, jog ne visos sukurtos prevencinės priemonės, yra pasiteisinusios dėl efektyvumo stokos, pavyzdžiui, tokia kaip LFF internetinė anoniminė pranešimų platforma. Skirtingų organizacijų atstovai supranta ir pabrėžia, jog visuomenė turi būti šviečiama, kad suvoktų, jog viešai neatskleista ir neperduota informacija atveria kelius besikartojančioms manipuliacijoms sporte, dėl kurios atsiranda finansinis žaidėjo ar kitos susijusios šalies pranašumas. Taip pat nacionalinė lošimų reguliuotojų kompetencija yra labai svarbi sprendžiant sutartų rungtynių nustatymo klausimą ir grėsmės įžvelgimą sportui. Norint apdoroti ir

išsamiai ištirti lažybų duomenis, turi būti skirtos lėšos ir tinkami ištekliai. Daugelis ekspertų susirūpinę dėl baudžiamosios teisės priemonių tinkamumo ir teigia, kad nusikalstamo pasaulio atstovų elgesys priklauso nuo jų pačių rizikos laipsnio, tad esant neadekvačiam teisiniam reglamentavimui, nusikaltėliai gali veikti laisviau.

1.6. Veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sportinėje veikloje

Susitarimai dėl sporto varžybų būdingi tiek profesionaliam, tiek ir mėgėjiškam sportui. Reiškinys paplitęs visose sporto šakose, bet vienareikšmiškai daugiausia futbole. Vis gausėja atvejų tenise, krikete, beisbole ir kitose sporto šakose. Būdingas tiek aukštesnėse, tiek ir žemesnėse lygose. (Bistrickaitė, 2015). Šio reiškinių paplitimas pasaulyje gerokai didesnis nei atrodo. Kriminologai nuolatos aiškinasi nusikaltėlių deviacinio elgesio priežastis. Manipuliacijose sporto varžybomis dalyvaujantys asmenys yra sportininkai, teisėjai, treneriai, sporto organizacijų pareigūnai, sporto žurnalistai, buvę sportininkai, sporto varžybų organizatoriai, klubų savininkai, medikai, specialiai treniruoti agentai, lažybų organizatoriai, sportininkų šeimos nariai ir draugai, kriminalinio pasaulio atstovai. Visi jie gali būti tarpininkai (Bistrickaitė 2015, 68).

D. Hillas atliko tyrimą ir nustatė, kad pagrindinis atsakymas, kuris motyvuoja įsitraukti į sutartas rungtynes, yra pinigai. Praturtėti trokštama dėl įvairių priežasčių – nuo nepritekliaus iki godumo. Mažas atlygis, laiku nemokami atlyginimai, klubų sunki finansinė padėtis neabejotinai pastūmėja manipuliuoti sporto varžybomis (Hill 2018, 178). Tačiau tai nėra vienintelės ir galutinai apspręstos priežastys, nes kyla klausimas kodėl į manipuliacijas sporto varžybose įsitraukia pasaulinį pripažinimą, didelius kontraktus ir žinomumą turintys futbolininkai, kuriems finansinės gerovės tikrai netrūksta.

Mokslininkė S. Zaksaitė (2012) savo disertacijoje rašo ne vien apie sukčiavimą ar apgaulingą elgesį, ji vartoja ir paralelinę sąvoką – deviacinis elgesys. Yra keletas teorijų, kurios bando paaiškinti, kodėl vieni atletai elgiasi deviantiškai, o kiti ne.

Remdamasi sociologijos – kriminologijos teorijomis, mokslininkė pateikia Sutherlando įžvalgas, sąlygojančias deviacinį elgesį sporto srityje:

1. sportininko elgesiui įtakos gali turėti nesąžiningų asmenų aplinka;
2. speciali technika, tokia kaip sukčiavimą maskuojanti įranga;
3. ypatingą dėmesį skiriant eufemistinei kalbai bei įtikinimui;
4. materialinė nauda (mažos sportininkų pajamos iš sporto, maži turnyrų prizai; sunku išsiaiškinti manipuliacijų atvejus; nepakankamai atgrasančios baudos už manipuliacijas);
5. komercializacija bei vartotojiškumas (Zaksaitė 2012, 141).

Taip pat S. Zaksaitė teigia, jog rezultatų siekimas visomis įmanomomis priemonėmis ir ribotos garbingos kovos vertybių suvokimas iššaukia deviacinį elgesį sporte. Mokslininkė pabrėžia, jog egzistuoja tam tikros savybės, tokios kaip egocentrizmas, materialinis ir emocinis nesaugumas, sociopatija, įvairios priklausomybės, dėl kurių ir sukčiaujama sporte. Kitaip tariant, rezultatų siekimas visomis įmanomomis priemonėmis ir ribotos garbingos kovos suvokimas iššaukia deviacinį elgesį sporte. O sukčiavimas gali būti suvokiamas kaip kompensacija už talento stoką. (Zaksaitė 2012, 149).

1938 m. R. Mertonas pateikia teoriją apie tai, kas nusikaltėliams suteikia motyvacijos nusikalsti. Jis teigia, jog šią grupę dažniausiai sudaro vyrai iš darbininkų klasės, kuriems trūksta pagarbos ir pripažinimo visuomenėje. Atrodytų, jog jo teorija teigia, kad profesionalūs atletai neturėtų susigundyti dalyvauti sutartose rungtynėse todėl, kad jie visuomenėje yra gerbiami, jie turi didžiules minias aistringų, kurie stebi jų pasirodymus ir juos dievina. Ir kas be ko, jų pripažinimas ir statusas visuomenėje beveik neginčijamas. Tokie atletai yra pasirašę įspūdingo dydžio sportinius kontraktus. Bet kažkodėl jie vis tiek dalyvauja sutartose rungtynėse. Matyt, turi įtakos ne vien absoliutus skurdas, bet ir vadinamasis „santykinis“ skurdas bei nuolatinė įtampa ir netikrumas, lydimas atletus (Hill 2015, 223).

„Transparency International“ atstovė Rugilė Trumpytė antrina daugelio nuomonei, jog sportininkai tampa labiausiai pažeidžiamais ir linkusiais nusikalsti tada, kai jie susiduria su prasta socialine politika ir turi finansinių sunkumų dėl laiku neišmokėtų atlyginimų („Sporto specialistai: ir Lietuvoje tariamasi dėl sporto rungtynių rezultatų“ 2013).

J. Peurala tyrė su lažybomis susijusį manipuliavimą sporto varžybomis. Jis nurodo, kad per nuotolinius lošimus motyvuotiems nusikaltėliams yra suteikiama galimybė įvairiose pasaulio šalyse atlikti statymus didelėmis pinigų sumomis. Tyrime nustatyta, kad rizika, nusikaltėliams būti sugautiems, tampa minimali, kai rungtynės manipuliuojamos skirtingose šalyse, o lažybos vyksta nereguliuojamoje lažybų rinkoje (Peurala 2013, 280).

Pasak D. Hillo, žaidėjai dažniausiai nėra verčiami prievarta įsitraukti į manipuliacijas sporte, tiksliau įvardijant, į nelegalias lažybas. Todėl visiems kyla klausimas, kodėl tiek daug žaidėjų nusprendžia manipuluoti sporto varžybomis. D. Hillas norėdamas išsiaiškinti to reiškinių priežastis, atliko tyrimą, kuris atskleidė, kad visgi dauguma sportininkų manipuliuoja sporto varžybomis siekdami finansinės naudos (Hill 2010, 239). Taip pat Declanas Hillas atliko tyrimą, kuriuo norėjo išsiaiškinti, tuo pačiu, patvirtinti arba paneigti hipotezę, jog jauni futbolininkai dažniau renkasi dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog iki pirmo savo fiksuoto mačo sportininkai vidutiniškai buvo pražaidę 7,39 metus, o vidutinis amžius, kai jis pradėjo dalyvauti manipuliacijose varžybose yra 26,8 metai. Tad būtų galima daryti išvadą, jog vertybių susilpnėjimu, ar kitaip tariant deviacinio elgesio pasižymintys futbolininkai, fiksuoti mačus pradeda, kai jų karjera eina į pabaigą (Hill 2015, 218).

Abibendrinant ir įvertinant atliktus tyrimus, būtų galima atmesti hipotezę dėl jaunų žaidėjų fiksuotų mačų. Jaunas žaidėjas nėra patyręs, turi daug jaunatviško užsidegimo padaryti futbolininko karjerą, išsikovoti pastovią vietą pagrindinėje sudėtyje, todėl logiškai mąstant, manipuluoti sporto varžybomis turėtų būti paprasčiau patyrusiems žaidėjams. Taigi galima teigti, jog siekdami finansinės naudos, manipuluoti sporto varžybomis susigundys vyresnio amžiaus, patyrę sportininkai, kurių finansinė ateitis nebėra tokia aiški ir kurie mato menkas perspektyvas darbo rinkoje. Žinoma, čia stipriai prisideda ribotas garbingos kovos vertybių suvokimas.

1.7. Motyvacinis klimatas komandoje ir jo sąsaja su sportininkų prosocialiu elgesiu

Žmonės tapo tokia ypatinga rūšimi iš dalies dėl to, kad jie sugebėjo sukurti didelius socialinius tinklus, kuriuose rūpinamasi abipusiu ryšiu ir perduodamos žinios. Mums duota bendrauti tarpusavyje įvairiais būdais, tai yra tendencija, kurią galėtumėme apibūdinti tiesiog viena savoka – prosocialus elgesys. Tai yra vertybių, tokių kaip dialogas, tolerancija, lygybė ar solidarumas rinkinys, atsispindintis tokiuose veiksmuose kaip pagalba kitam, kito gerbimas ir priėmimas, bendradarbiavimas, paguoda ar dosnumas („Kas yra prosocialus elgesys ir kaip jis vystosi?“ 2021). Filosofiniai socialinių santykių apibendrinimai rodo, kad pasaulyje vis daugiau randasi egoistinio užterštumo. Žmogus praranda interesą viskam, kas nėra susiję su juo pačiu. Lietuvos jaunimas sparčiai demokratėja, bet vis dar dažnai pasireiškia jų primityvumas, grubumas, asocialus elgesys, netgi žiaurumas (Jovaiša 2001, 395). Todėl formuojantis jaunuolio asmenybei, prosocialaus elgesio ugdymas neturėtų prarasti aktualumo (Lileikis 2005, 7). Kai kurie mokslininkai prosocialaus elgesio formas išskiria taip: anonimiškas prosocialus elgesys, viešas prosocialus elgesys, prosocialus elgesys kitiems ištikus nelaimei bei prašant pagalbos, prosocialus elgesys emocijingose situacijose, bei altruistiškas elgesys (Carlo ir kt. 2003, 108).

Kavussanu ir kiti bendraminčiai teigia, jog per sportą turi būti skatinamas prosocialus elgesys. Toks elgesys per sportą gali pasireikšti kaip socialinės atsakomybės įvykdymo normos. Sportinėje veikloje siekiama įdiegti prosocialaus elgesio normas, kurios aktyvuoja teigiamą elgesį. Tokio elgesio pavyzdžiais sportinėje veikloje galėtų būti: žodinis komandos nario paskatinimas ar pagalba susižeidusiam varžovui (Kavussanu ir kt. 2009, 67). Tačiau Kavussanu (Kavussanu, 2009) rašo, jog sportas susijęs ne tik su prosocialiu elgesiu, tačiau glaudžiai susijęs ir su negarbingo žaidimo išraiška, kitaip tariant, tai vadinama anti-socialiu žaidimo suvokimu. Toks elgesys gali būti apibrėžiamas kaip: specialus laiko gaišinimas, ketinimas įbauginti ar užpulti priešininką per fizinį sąlytį, ar bandymas suerzinti, įžeisti ir išprovokuoti priešininką, pasielgti nesportiškai (Kavussanu 2006, 15).

Žinomas autorius G. Orwell („The Sporting Spirit“ 1945) teigė, jog profesionalus sportas nieko bendro neturi su garbingu žaidimu. Anot jo, tai susiję su pavydu, neapykanta, taisyklių nepaisymu,

pagyrūniškumu, sadistišku pasitenkinimu matant smurtą. Autoriai B. Bredemeier ir D. Shields teigia, kad kuo didesnis leistinas fizinis kontaktas, tuo mažiau pasireiškia doroviniaisiais principais grindžiamo elgesio. Tai pasako, kad sporte yra daug fizinio kontakto ir netgi potencialiai pavojingo ir linija tarp normalaus sporto ir agresyvaus elgesio yra neaiški. Todėl norisi teigti, kad būtina nuolatos analizuoti ir tirti komandos moralinę atmosferą, kadangi problemos komandoje yra nereikalingos ir nepageidaujamos. Taigi toks tyrimas atskleistų „pavojaus zonas“, kuriose artimiausiu metu gali iškilti problemų, o tyrimo rezultatų analizė sudarytų galimybes iš anksto įvertinti galinčius kilti nesusipratimus, todėl tokia situacija gali pagerinti moralinę atmosferą komandoje, nes komandos nariai jauš, kad jais rūpinamasi, siekiama išspręsti jiems kylančias problemas ir t.t. (Shields ir kt. 2007, 750-752). Dažnu atveju nuo motyvacinio klimato komandoje priklauso ir meistriškumo lygis, bei komandos sėkmė. Todėl teigiama, kad komandos veikla yra orientuota į jos motyvacinį klimatą, kai visiems sukurama palanki aplinka ugdyti savo įgūdžius bei siekti sportinių rezultatų (Miller ir kt. 2004, 200).

Vis dažniau akcentuojama, kad sportas gali būti apibūdinamas kaip unikalus moralinis kontekstas, skatinantis komandos dalyvių moralinio samprotavimo adaptacijas, kurios mažina asocialaus elgesio išraiškas ir skatina prosocialų elgesį (Kavussanu 2006, 5). Šio autoriaus samprotavimui paantrina ir kitų autorių išreikštos mintys. D. Shields ir B. Bredemeier (1995) teigia, jog vertybės sporte yra svarbiausias moralinis veiksnys. Jie išskyrė pagrindines vertybes, tokias kaip: sąžiningumą, sportininkų bendradarbiavimą, gailestį ir dorumą, teigdami, jog šios vertybės padeda interpretuoti moralės veiksmus, formuluoti moralinius sprendimus, pasirinkti dvasines ar socialines vertybes ir veikti neprieštaraujant savo moralinės brandos optimaliam lygiui (Shields ir kt. 2007, 748). Vertybės, kurios susiformuoja sportuojant gali būti perkeltos į kitas gyvenimo sritis ir kartu tobulinti individą, visuomenę (Covrig 1996, 281).

Taip pat svarbu paminėti ir apžvelgti, jog daugelio sporto psichologijoje pasisakiusių autorių dėmesys krypta į komandos vedlio – trenerio asmenybę. M. Kavussanu ir M. Ch. Spray teigia, jog motyvacinis klimatas komandoje labai stipriai yra įtakojamas ir priklauso nuo pačio trenerio kuriamos aplinkos ir jo turimų asmeninių vertybių. Treneriai turėtų sukurti tokią komandinę aplinką, kuri skatintų prosocialų elgesį ir sportininkus atgrasintų nuo antisocialių poelgių. Motyvacinis klimatas yra komandinės aplinkos aspektas, kuris galimai veikia sportinį elgesį. Jis susijęs su akcentuojamais ir trenerio kuriamais tikslais, ir vertybėmis, kurios yra reikšmingos laimėjimo kontekste (Kavussanu ir kt. 2006, 4). K. Miškinis teigia, jog kiekvienas treneris turi būti susiformulavęs uždavinius, kurie skatintų jo auklėtinius elgtis prosocialiai. Jo manymu, pačio trenerio uždavinys yra padėti sportininkams susidaryti teisingą požiūrį į vertybes, priartinti auklėtinius prie visuotinai priimtinių moralinių vertybių. Trenerio moralinės vertybės didžia dalimi veikia ne tik sportininkų ugdymą ir padeda siekti geriausių rezultatų, bet tuo pačiu ugdo dvasiškai turtingą, dorovingą žmogų (Miškinis 2006, 40-41). Sportininkų elgesį veikia trenerio kuriamas motyvacinis klimatas. Treneris, kuris sėkmę apibrėžia kaip sunkų darbą,

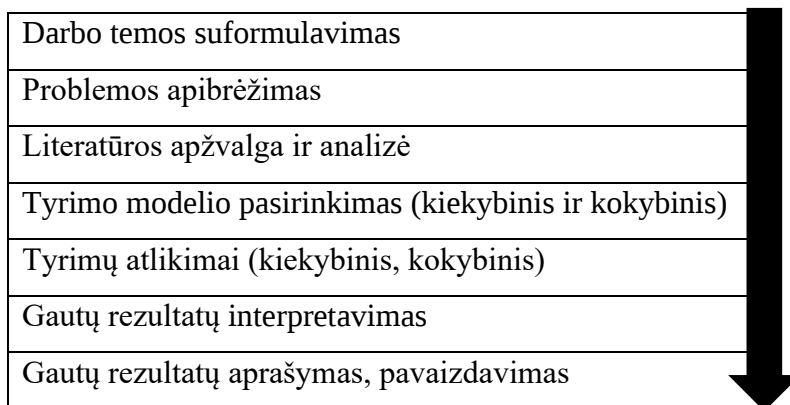
įgūdžių tobulinimą ir individualų progresą, komandinį darbą ir bendradarbiavimą, jaučia iš savo ugdytinių meistriškumo motyvacinį klimatą. Teigiama, jog tokie sportininkai yra labiau linkę į prosocialų elgesį. Kitaip tariant, į atsidavimą sportinei veiklai, į pagarbą taisyklėms, teisėjams, varžovams ir socialiniams formalumams. Kuomet treneris pabrėžia užduoties įtraukimą, tuomet daugiausia dėmesio skiriama vystymuisi, mokymuisi ir asmeniniam augimui, o tai parodo, kad net ir labai konkurencingoje aplinkoje žaidėjai yra linkę elgtis prosocialiai (Miller ir kt. 2004, 200; Kavussanu ir kt. 2009, 70). Taigi galima teigti, jog nuo trenerio asmenybės ir jo gebėjimo bendrauti su ugdytiniais priklauso ne tik sportininkų darbingumas, bet ir asmenybės branda (Šniras, Malinauskas 2014, 68).

J. Steinfeldt ir kitų autorių atliktais tyrimais nustatyta, kad sportininkų veiksmai tiek sporto aikštelėje, tiek už jos ribų yra tiesiogiai susieti su moraline atmosfera, kuri daro teigiamą įtaką visai komandai. Nuo moralinės atmosferos komandoje priklauso prosocialūs ir antisocialūs veiksmai sporto aikštelėje (Steinfeldt ir kt. 2011, 221). Kito mokslininko darbai atskleidė tendenciją, jog didėjant žaidybinei patirčiai, tuo pačiu ir amžiui, didėja demonstruojamo asocialaus elgesio apraiškų (Kavussanu ir kt. 2006, 20; Kavussanu ir kt. 2009, 74). Nors teigiama, jog sportas prisideda prie asmenybės augimo ir ugdo charakterį, tačiau manytina, kad turi ir neigiamos įtakos. Tyrimais atskleista, kad konkurencija sumažina prosocialų elgesį ir kartais netgi pereina į asocialų elgesį, bei sukelia moralines problemas (Miller ir kt. 2004, 198). Sportininkams labai stipriai imponuoja trenerio demonstruojamas elgesys. Jei treneris praranda savikontrolę ir išsilieja ant teisėjų, patys sportininkai pradeda nesutikti su teisėjų sprendimais. Jei treneris naudoja agresyvią verbalinę komunikaciją, tai nulemia ir sportininkų negarbingą elgesį. Taigi išaiškėja, jog interakcija tarp trenerio ir sportininko yra labai reikšminga ir jeigu treneris vadovaujasi „laimėjimo bet kokia kaina“ principu, tikėtina, jog ugdomas sportininkas sukčiaus ir negarbingai elgsis (Šukys ir Nickus 2010, 33).

Apibendrinant galima teigti, jog aukštus sportininkų rezultatus užtikrina abipusė ir darni sportininko ir trenerio interakcija. Manytina, kad trenerio požiūris į garbingą elgesį turi įtakos žaidėjų demonstruojamo asocialaus elgesio mastui, todėl palankus psichologinis klimatas, kurį sukuria treneris, įtakoja sportininkų motyvaciją, prosocialų elgesį, emocinę savijautą ir pasiekimus. Tose komandose, kur sportinė sėkmė ir nesėkmė yra vertinama kaip natūralūs reiškiniai yra stebimas teigiamas motyvacinis klimatas. Iš to seka išvada, jog teigiamas motyvacinis klimatas komandoje skatina sportininkus pasitikėti savimi ir komanda, skatina siekti ne tik asmeninės, bet ir bendros sėkmės. Geras motyvacinis klimatas ir kitų komandos narių, bei trenerio prosocialus elgesys sporto bendruomenėje leidžia jaustis visaverte asmenybe. Motyvacinis klimatas reiškia komandoje sukurtą aplinką, kurioje vyrauja įgūdžių ugdymas ir mokymasis bei kurioje vertinami visi jos nariai, siekiama perspektyvos.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo organizavimas. Prieš išsikeliant tyrimo tikslą, pirmiausia buvo suformuluota darbo tema ir analizuojami tyrimai, kokie šiai dienai Lietuvoje yra atlikti panašiomis temomis. Tuomet buvo rinkta ir analizuota užsienio bei lietuvių literatūra, suformuluoti pagrindiniai iškilę klausimai ir darant klausimyną, adaptuota anketa pagal temą. Taip pat svarbu buvo prieš atliekant tyrimą sužinoti kiek futbolininkų reikia apklausti, kad kiekybinis tyrimas būtų reprezentatyvus, imties dydis buvo apskaičiuotas pagal Paniotto formulę („Anketinis tyrimo metodas“ 2012). Atlikus kiekybinį tyrimą, duomenys suvesti ir apdoroti su SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programa. Buvo skaičiuojamas respondentų pasiskirstymas, skaičiuoti atskirų kategorijų vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, o tyrime pasirinktas reikšmingumo kriterijus $p < 0,05$. Tyrime atlikta ir lyginamoji analizė tarp 2016m. atlikto tyrimo ir dabartinio, norint rasti sąsajų, skirtumų ir pokyčių. Taip pat atlikus kiekybinį tyrimą, papildomai buvo atliktas kokybinis tyrimas, kuris papildė tyrimo esmines įžvalgas (žr. 1 pav.).

1 pav. Darbo eigos schema

Kiekybinis tyrimas ir tiriamųjų kontingentas. Tyrimas „Lošimai ir lažybos: kur baigiasi laisvoji rinka ir prasideda manipuliacijos futbole“ atliktas 2020 metų sausio 15 – vasario 28 dienomis pasinaudojus anonimine internetine apklausa. Iš gautų anketų tapo aišku, jog tyrime sutiko dalyvauti 89 respondentai nuo 17 m. Išsiaiškinus amžių, paaiškėjo, jog 50 proc. dalyvavusių respondentų amžius buvo 30 m. ir daugiau. Tyrime dalyvavo Lietuvos futbolo A ir 1 lygoje žaidžiantys futbolininkai. Tyrime buvo panaudotas kiekybinis anketinės apklausos metodas, turint tikslą ištirti kuo daugiau Lietuvos futbolininkų, kad būtų gauti kuo išsamesni rezultatai. Sudarant anketą internetu finansinės ir laiko sąnaudos yra žemos, pasiekiamumas aukštas ir grąžinimo lygis aukštas („Apklausų duomenų analizė“ 2011). Anketos klausimai pasinaudoti atsižvelgiant į panašaus pobūdžio tyrimus ir adaptuoti pagal poreikį pasinaudojant sportininkų apklausa, vykusia 2013 m. Tyrimą organizavo „Transparency International“ Lietuvos skyrius (TILS. Taip pat tyrimui pasitelktas E.Pšelenskio atliktas 2016m. tyrimas

tokia pačia tema. Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos futbole paplitimą, sužinoti futbolininkų nuomonę apie nesąžiningo elgesio priežastis ir pateikti prevencijos galimybes.

Anketos sudarymas ir platinimas. Tyrimo ir apklausos tikslas buvo išsiaiškinti apie Lietuvos futbole vykstančias manipuliacijas ir jų paplitimą bei sužinoti, kokia yra respondentų nuomonė apie šį reiškinį, kiek manipuliacijos yra pastebimos pačių sportininkų, kokių prevencinių priemonių imasi tie, kurie niekada nesusitepė, tačiau turi faktų, kad komandos nariai dalyvauja nesąžininguose susitarimuose ir nustatyti galimas prevencijos priemonės. Klausimyną sudarė 16 klausimų, visiems futbolininkams buvo pateikta nuoroda: <https://apklausa.lt/f/anketa-gwyte8d/answers.html>. Pirmasis anketos klausimas buvo demografinis („tavo amžius?“), tam, kad būtų sužinotas respondentų kontingentas. Kiti klausimai buvo specifiniai, pritaikyti futbolui, anketoje buvo panaudotas „plataus pasirinkimo formatas“, tai yra, kai respondentui pateikiamas klausimas ir keletas atsakymo variantų.

Anketai platinti buvo pasirinktas socialinis tinklas „Facebook“, tai yra per „Messenger“ programėlę. Asmeniškai kiekvienam futbolininkui siųstos žinutės, kuriose buvo prašymas užpildyti anketą su nuoroda į aktyvų klausimyną. Taip pat anketos nuoroda buvo išsiųsta ir elektroniniu paštu bei per programėlę „viber“. Anketą platinti tokiu būdu pasirinkta todėl, kad šiuo (pandemijos) metu bendravimas internetu yra viena iš pagrindinių priemonių komunikuoti vieni su kitais saugiai, be to, tai yra paprasčiausias ir patogiausias būdas rasti sportininkus bei su jais susisiekti. Toks anketos platinimas užtikrina visišką anonimiškumą ir konfidencialumą. Taip pat anketos užpildymas yra gana greitas ir anonimiškai pasiekia duomenų bazę, kurioje anketos atsakymai ir buvo užfiksuoti. Apskaičiavus imtį, buvo numatyta, kad anketą reikia išsiųsti apie 140 futbolininkų. Kadangi anketa buvo pildyta pakankamai vangiai, bet tyrimui atlikti reikėjo gauti daugiau užpildytų klausimynų – buvo pasitelktos tos pačios internetinės priemonės ir vėl siunčiami priminimai su prašymu padėti atlikti tyrimą. Po trečio ar ketvirto priminimo buvo gautas šiek tiek didesnis grįžtamasis ryšys, tačiau ne toks, kokio tikėtasi, todėl buvo prašyta pažįstamų sportininkų pasidalinti anketa su komandos nariais, pažįstamais futbolininkais kitose komandose. Galutiniame rezultate atsakymai gauti tik iš 89 respondentų. Svarbu paminėti, kad tokios anketos sportininkams nėra įprastas reiškinys, ypač tokia jautri tema, todėl gauti rezultatai gali nepilnai atspindėti esamą situaciją, tačiau turėtų padėti susidaryti bendrą vaizdą futbole, tuo pačiu sudaro galimybę palyginti su 2016 m. atliktu tyrimu.

Kadangi tyrimas bus lyginamas su atliktu E. Pšelensio tyrimu, svarbu trumpai paminėti, jog 2016 m. tyrimo metu buvo pasidalinta 300 anketų, tačiau atsakymai buvo gauti tik iš 108 respondentų. Todėl galima daryti prielaidą, kad sportininkai vengia atsakinėti į klausimus dėl itin jautrios temos, nepasitiki anketos anonimiškumu arba tiesiog nerado tam laiko net po kelių išsiųstų prašymų užpildyti anketą.

Kokybinis tyrimas ir tiriamieji. Kokybinis tyrimas tai sistemingas situacijos, atvejo, individo/grupės tyrimas aplinkoje, kuri yra natūrali („Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai“ 2008). Kokybiniai tyrimai yra orientuoti į reiškinių interpretaciją, ryšių nustatymą. Kadangi kokybiniams tyrimams netaikomi griežti imties reikalavimai, buvo nuspręsta kiekybinio tyrimo įžvalgas pagilinti, papildomai atliekant nedidelį kokybinį tyrimą interviu metodu. Svarbu paminėti, kad kiekybinis ir kokybinis tyrimas skiriasi daugeliu aspektų, tokių kaip:

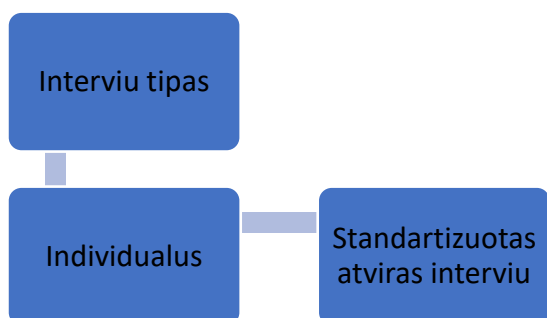
1 lentelė. Kokybinio ir kiekybinio tyrimo palyginimas

Kiekybinis tyrimas	Kokybinis tyrimas
Objektyvi respondentų nuomonė	Subjektyvi respondentų nuomonė
Aukštas patikimumas	Žemas patikimumas (dėl mažo kiekio)
Žemas realizmas	Aukštas realizmas
Statistiškai pateikti duomenys	Asmeniniai gauti duomenys
Imtis tikimybinė, atsitiktinė	Netikimybinė, tikslinė

Cituota iš Melnikova „kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai“

Taigi matoma, kad tarp tyrimų metodų yra gana dideli skirtumai, tačiau panaudojus šiuos abu t.y. mišrųjį metodą, gaunamas reikšmingas kiekybinis rezultatas, bei tuo pačiu sužinomos asmeninės patirtys, kurios yra svarbios kaip atskiras vienetas visumai.

Kad būtų atliktas kokybinis tyrimas, į interviu buvo pakviesta dešimt žaidėjų iš A ir 1 lygos. Kalbėtis ir atsakyti į klausimus sutiko tik 3 futbolininkai (žr. 2 pav.).

2 pav. Interviu tipas pagal kriterijus

Sudarytas darbo autoriaus pagal Rupšienę (Rupšienė 2007)

Tyrime respondentai užkoduoti skaičiais nuo 1 iki 3 tam, kad būtų užtikrinamas anonimiškumas ir konfidencialumas. Sportininkams buvo užduoti 3 klausimai:

- Gal esate girdėjęs, gal pažįstami futbolininkai pasakojo – apie kokias konkrečias sumas kalbama siūlant sportininkui dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis?
- Kas būna tie pašaliniai asmenys, kurie inicijuoja manipuliacijas sporto varžybomis?
- Ar galėtumėte įvardyti priežastis, kodėl didelė dalis Lietuvos futbolininkų nepasitiki LFF?

Respondentams atsakius į klausimus, gauta informacija buvo išanalizuota, sukonkretinta, palyginta ir paruošta įtraukti į tyrimą. Dėl anonimiškumo ir konfidencialumo užtikrinimo tiriamieji buvo užkoduoti: Nr.1; Nr.2; Nr.3 ir jų pateikta informacija aprašyta tyrimo dalyje.

Mišrių metodų tyrimas, kai renkami tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai duomenys, leidžia sukaupti įvairią empirinę medžiagą, kuri gali būti ypač vertinga sudėtingoms socialinėms temoms atskleisti ar tyrimo klausimams atsakyti (Aleksnevičienė ir kt. 2020, 56).

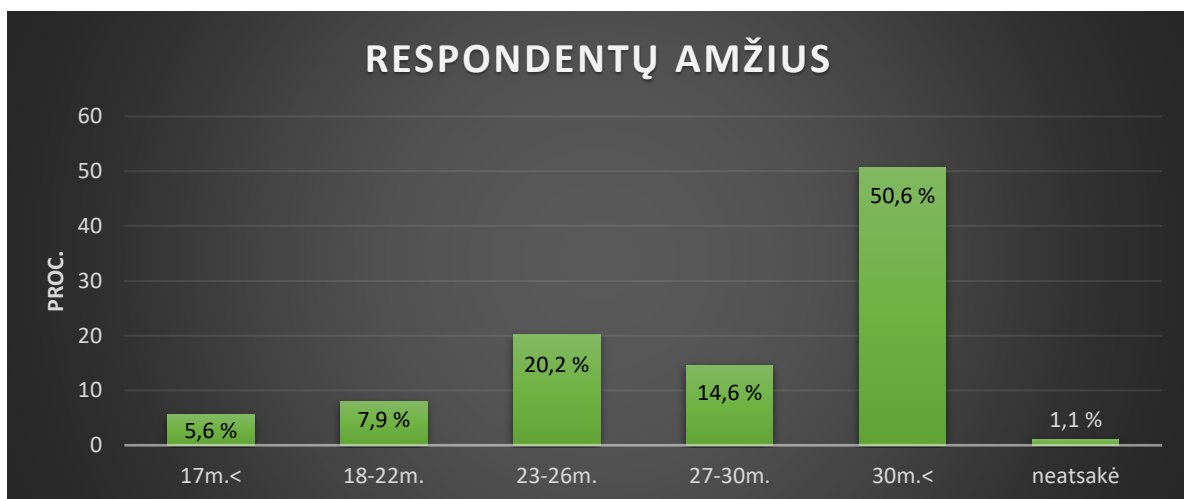
3.TYRIMO REZULTATAI

3.1. Kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas

Kiekybinis tyrimas – struktūrizuotas, besiremiantis iš mokslinės problemos kylančia hipoteze, tyrimas, taikant statistinius analizės metodus. Tyrimo duomenys yra apdorojami bei nagrinėjami reiškiniui aprašyti. Tyrimo tikslas yra surasti išorinius požymius, kurie skaičiuojami, siekiant tam tikro paaiškinimo, dėsningumo.

Tyrimas šia tema yra aktualus ir svarbus dėl daugelio priežasčių, viena iš svarbiausių yra tai, kad manipuliacijos sporte yra stipriai paplitusios ir labai sunkiai valdomos dėl duomenų, lemiančių tokių sportininkų elgesį, stokos. Todėl svarbu išanalizuoti gautus respondentų anketos duomenis, išsiaiškinti ir palyginti pakitimus per 4 metus (buvo naudojama ta pati anketa), įžvelgti priežastis, dėl ko yra įsitraukiama į sukčiavimus ir pateikti rekomendacijas, kaip šį reiškinį mažinti ir suvaldyti.

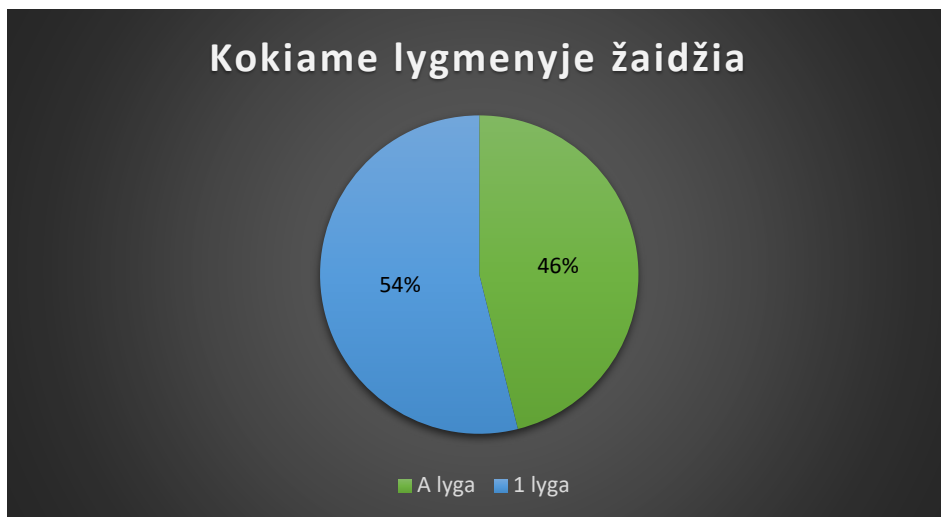
Respondentų amžius ir statusas. Tyrimui analizuoti svarbu pirmiausia buvo žinoti, kokio amžiaus respondentai atsakė į klausimą. Rezultatai parodė, kad daugiausiai futbolininkų, dalyvavusių apklausoje, buvo 30 metų ir vyresnio amžiaus, jų sudarė net 50,6 proc., 23-26 amžiaus sportininkų buvo 20,2 proc., o mažiausiai 17 ir jaunesnių futbolininkų, vos 5,6 proc. (žr. 3 pav.). Tuo tarpu 2016 m. atliktame tyrime didžioji dalis (35,2 proc.) futbolininkų buvo 18-22 metų amžiaus, o 27-30 metų buvo 31,5 proc., mažiausiai apklausoje dalyvavo 17 m. ir jaunesnių žaidėjų. Matoma, kad apklaustųjų amžius skyrėsi, tačiau nežymiai, be to, buvo apklausta dviejų aukščiausių lygų futbolininkai, todėl jų patirtis šiuo klausimu labai svarbi.

3 pav. Tiriamųjų respondentų amžius

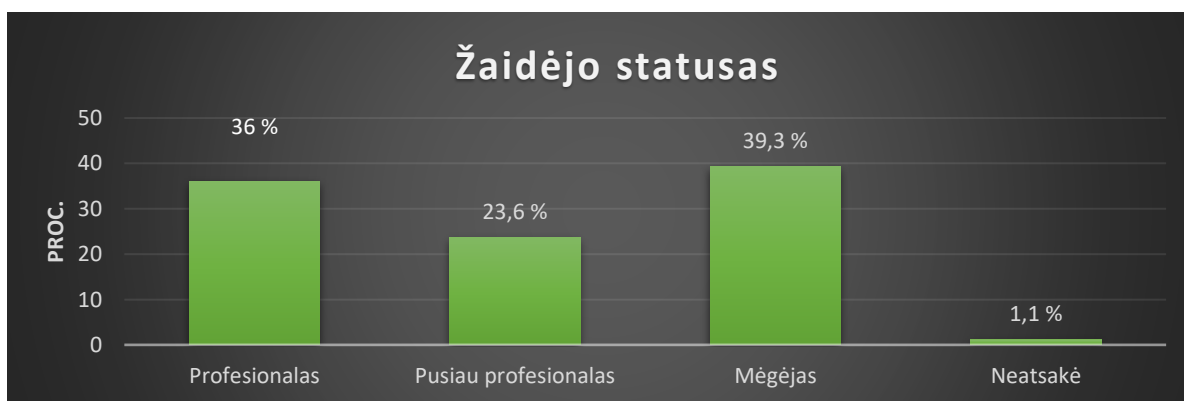
Taip pat respondentų buvo klausta, kurioje iš dviejų aukščiausių futbolo lygų šiuo metu jie žaidžia. Pasirinktos dvi: aukščiausia A lyga ir 1 lyga, pagal profesionalumą – šios dvi lygos yra viena po kitos aukščiausios ir dominuojančios Lietuvoje ir yra sportininkų siekiamybė, tiek finansų atžvilgiu,

tiek žinomumo atžvilgiu, tiek atsivėrusių galimybių išvykti į platesnę pasaulinę futbolo rinką atžvilgiu. Taip pat svarbu paminėti, kad A lyga yra labiau prižiūrima, stebima, filmuojama, todėl galima daryti prielaidą, kad ten sukčiavimų ar manipuliacijų turėtų būti mažiau. Tyrimas parodė, kad A lygos žaidėjų buvo 46,1 proc., o 1 lygos sudarė 53,9 proc. (žr. 4 pav.).

4 pav. Kokiame lygmenyje šiuo metu žaidi?

Vėliau respondentams buvo užduotas klausimas apie jo kaip žaidėjo materialinį statusą, kurio tikslas yra išsiaiškinti, ar žaisdami žaidėjai gauna pajamas tik iš futbolo ar turi kitą, papildomą uždarbio šaltinį. Būtent iš šio klausimo norima išsiaiškinti, ar respondentai turi pakankamas pajamas ir ar jos yra vienintelės bei ar nuo to galėtų priklausyti įsitraukimas į nelegalius susitarimus dėl finansinės gerovės.

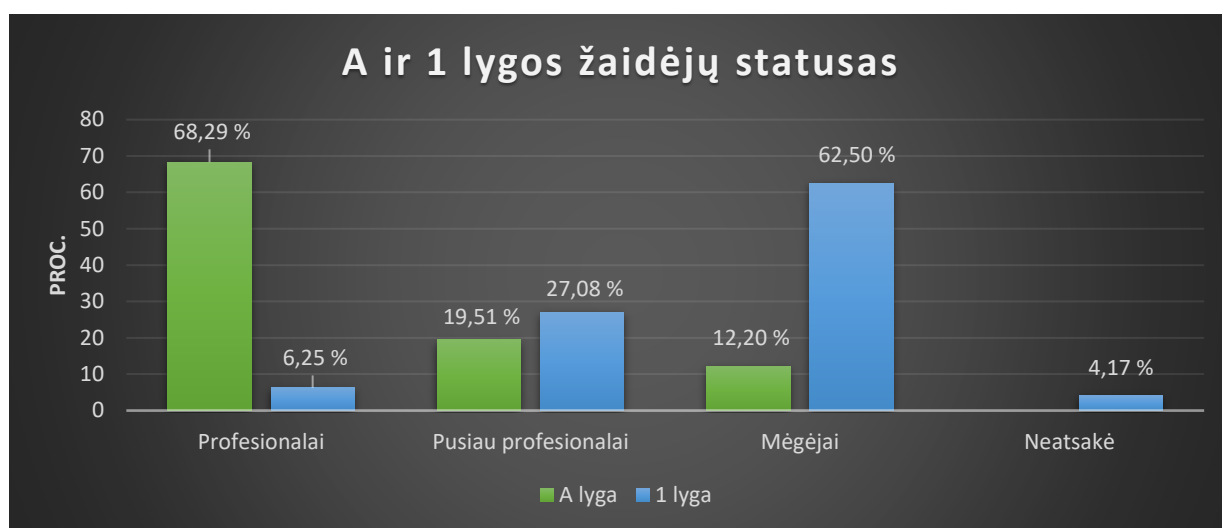

5 pav. Koks žaidėjo statusas?

Taigi pagal paveikslą (žr. 5 pav.) matoma, kad profesionalių žaidėjų 36 proc., pusiau profesionalų, kurie turi papildomas pajamas iš kitur 23,6 proc., mėgėjų 39,3 proc., peržvelgus rezultatus galima daryti prielaidą, kad daugiau nei 60 proc. respondentų futbolas nėra pagrindinis darbas ar pajamų šaltinis, todėl įsitraukimas į nelegalią veiklą nėra toks aktualus piniginiu atžvilgiu. 2016 metais tyrime

dalyvavo profesionalų futbolininkų buvo 43,5 proc., pusiau profesionalų buvo 35,2 proc., o mėgėjų 21,3 proc.

Kyla klausimas, kiek respondentų žaidžia profesionaliai ir ar tai yra jų pagrindinis darbas, kiek turi kitą pajamų šaltinį ir kiek 1 lygos žaidėjams tai yra pagrindinis darbas? Rezultatai parodė, kad didžioji dalis A lygos žaidėjų yra profesionalai beveik 70 proc., tuo tarpu 1 lygos profesionalų buvo tik vos 6 proc., 1 lygos žaidėjai buvo pusiau profesionalai (27 proc.) ir 62,5 proc. buvo mėgėjai (žr. 6 pav.). Galima daryti prielaidą, kad 1 lygos žaidėjai žaidžia ne dėl pinigų arba nėra pasiekę profesionalaus lygio ir futbolas negali būti jų pragyvenimo šaltinis.

6 pav. A ir 1 lygos žaidėjų statusas

Respondentų klausimų analizė apie sutartas varžybas ir sukčiavimo atvejus. Garsus autorius D. Hillas (2015) išnagrinėjęs daug teorijų 2015 m. savo straipsnyje paneigia teoriją, kad futbolininkų jaunas amžius turi sąsają tarp nuteisimų už dalyvavimą nelegaliose varžybose. Kaip minėta, autorius teigia, kad dėl varžybų rečiau tariausi jauni, nepatyrę žaidėjai (Hill 2015, 222), o įsitraukia labiau patyrę žaidėjai. Dažniausiai tai įvyksta dėl to, kad yra baimė bet kada baigti savo karjerą ir dėl tokių priežasčių atsiranda būdas ir noras padidinti savo pelną prieš išeinant į pensiją.

Pagal Hillą vidutinis amžius, kai futbolininkai užsiima varžybų rezultatais 26,8 metų ir pateikia statistinius duomenis:

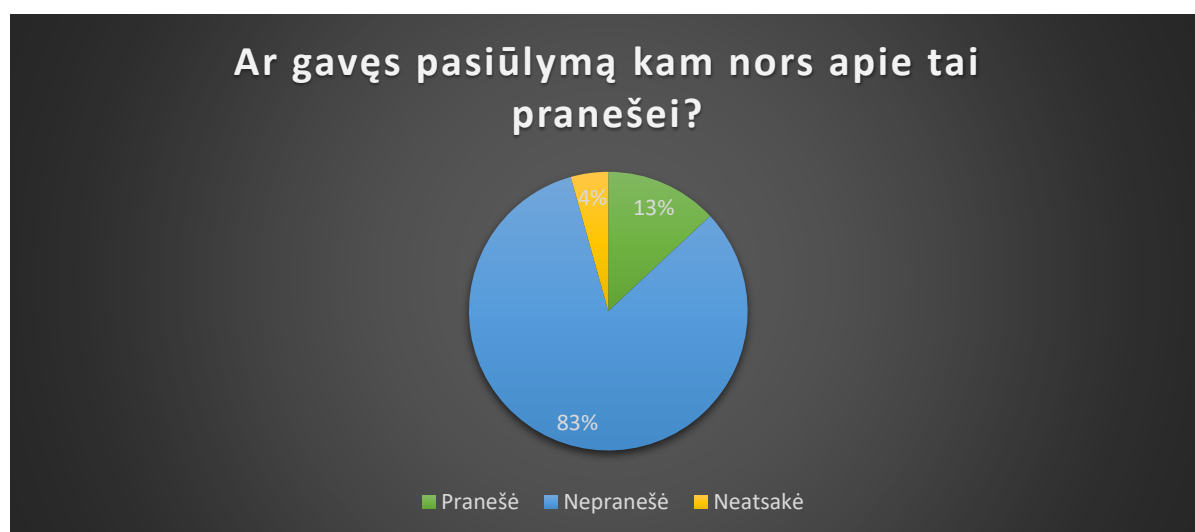
2 lentelė. Futbolininkų įsitraukimo į nelegalias varžybas duomenys

Futbolininkų amžius	Proc. kiek įsitraukia į nelegalius dalyvavimus
25 m. ir mažiau	18,2 proc.
25-28 m.	31,8 proc.
29 m. ir vyresni	51 proc.

Sudaryta darbo autoriaus pagal Hill (2015, 78)

Kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 straipsnio 5 punkte buvo įtvirtinta (dabartiniame Sporto įstatyme šios nuostatos nebeliko, ją pakeitė tiesioginis manipuliavimo sporto varžybose draudimo principas), jog kūno kultūros ir sporto veikla grindžiama *nešališkumo principu*, juo siekiama užtikrinti, kad rezultatai nebūtų aiškūs iš anksto. Tikslas yra išlaikyti konkurenciją tarp varžybose dalyvaujančių sportininkų ar komandų. Tačiau Lietuvos Respublikoje šis principas vis dažniau pažeidžiamas, tai rodo atlikti tyrimai.

„Juodosios knygos“ tyrimai rodo, kad 11,9 proc. respondentų pasiekė pasiūlymas apsvarstyti galimybę sutarti dėl rungtynių rezultato ir daugiau nei du kartus iš jų (23,6 proc.) žinojo apie jų lygoje įvykusį susitarimą dėl mačo („FifoPro black book eastern union“ 2020). Šio tyrimo eigai buvo svarbu žinoti ar respondentai yra dalyvavę varžybose, kuriuose žaidimo eiga ar baigtis jų įtarimu buvo sutarta. 39,3 proc. teigė, kad žinojo, 60,7 proc. esą nežinojo apie sutartas varžybas. Taip pat buvo klausama asmeniškai žaidėjų ar jie yra gavę pasiūlymą dalyvauti nelegaliuose susitarimuose, 25,8 proc. žaidėjų buvo sulaukę pasiūlymo, 74,2 proc. teigė, kad nėra gavę tokio pasiūlymo. Lyginant su 2016 metais atlikto tyrimo duomenimis, 38 proc. futbolininkų yra sulaukę pasiūlymo dalyvauti susitarimuose, tokiu atveju galima daryti prielaidą, kad sumažėjo siūlymų arba vyresnio amžiaus (30> m.) futbolininkai, kurių šiame tyrime buvo daugiau nei 50 proc. yra tikri profesionalai ir nebuvo viliojami susitarimais. 25,8 proc. respondentų buvo gavę pasiūlymą, tuomet iškart sekė klausimas „Ar pranešei kam nors apie tai?“, į šį klausimą atsakė visi respondentai, todėl analizuojant duomenis, buvo atrinkti tik tų respondentų atsakymai, kurie nurodė, kad yra sulaukę pasiūlymo (t.y. 25,8 proc. respondentų). Rezultatai rodo, kad 83 proc. (19 respondentų) buvo sulaukę pasiūlymo, bet niekam nepranešė, o vos 3 respondentai (13 proc.) pranešė, kad gavo tokį pasiūlymą (žr. 7 pav.). Galima daryti prielaidą, kad žaidėjai nenorėjo, bijojo arba nežinojo, kam gali pranešti apie tokių nelegalių pasiūlymą.

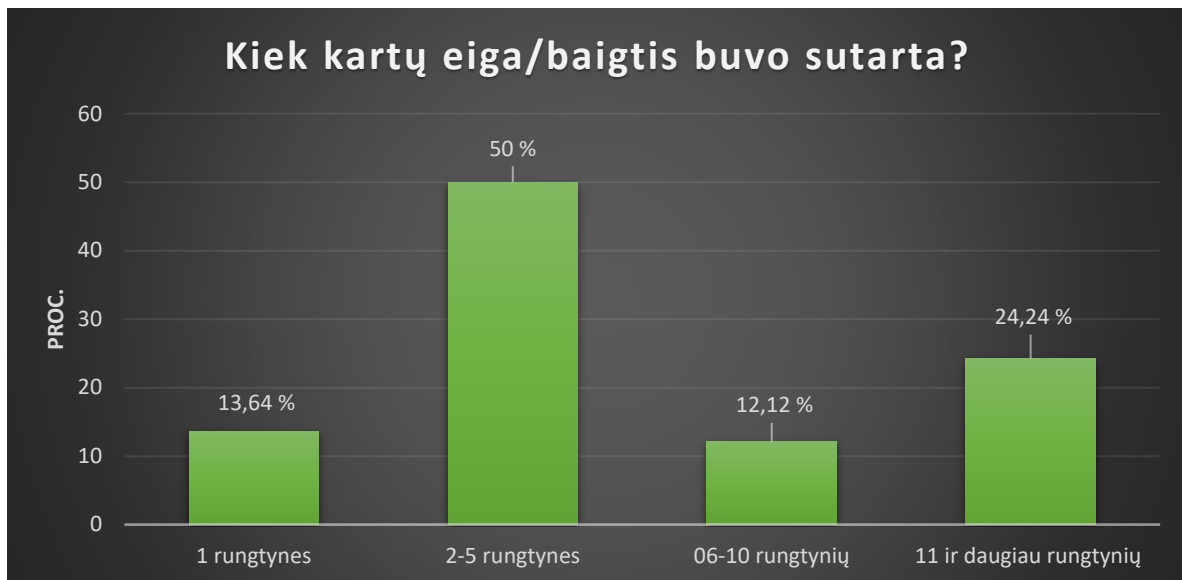
7 pav. Ar gavęs pasiūlymą kam nors apie tai pranešei?

Tyrime dalyvavo respondentai, žaidžiantys A ir 1 lygose, jų buvo klausiama ar per visą jų karjerą buvo bent menkiausio pagrindo manyti, kad varžybos buvo sutartos ir rezultatai parodė, jog net 73 proc. respondentų atsakė, kad bent 1 varžybos buvo sutartos, tokie atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad abejose lygose egzistuoja sukčiavimas, susitarimai ir rezultatų pirkimas kažkieno naudai (žr. 8 pav.). Palyginus duomenis su E.Plešensio surinktais atsakymais 2016 m. atliktame tyrime į šį klausimą, ar buvo pagrindo manyti, jog varžybos buvo sutartos, teigiamai atsakė net 91,7 proc. dalyvavusių respondentų, tai rodo, kad problema yra ūmi ir per 4 metus vis dar išlieka labai aktuali ir jautri ieškant priežasčių ir prevencinių priemonių, kad manipuliacijų futbole reiškinys stipriai sumažėtų.

8 pav. Ar per karjerą buvo pagrindo manyti, kad A ar 1 lygos varžybos buvo sutartos?

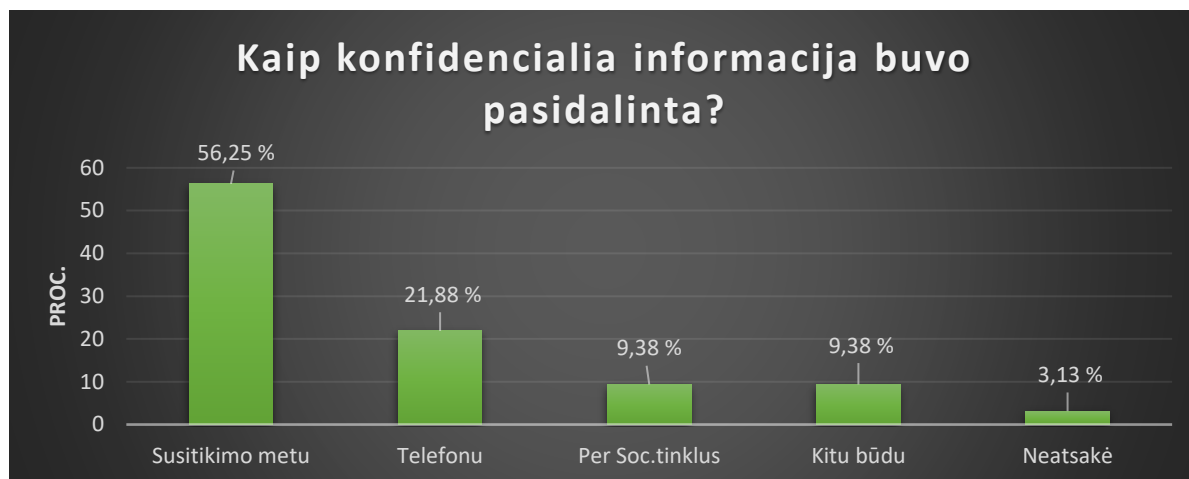
Taip pat svarbu išsiaiškinti, kiek tokių numanomų varžybų galėjo būti iš tų respondentų, kurie turėjo pagrindo manyti, kad varžybos sutartos. Rezultatai parodė, jog 33 (50 proc.) futbolininkai mano, jog per jų karjerą buvo bent 2-5 sutartos rungtynės. 2016 m. tyrimo rezultatai parodė, kad gauti duomenys pakito nežymiai, tuo metu kiek daugiau nei pusė teigė, jog buvo 2-5 sutartos varžybos (54, proc.). Remiantis atliktu tyrimu, rezultatai parodė, kad daugiau nei 24 proc. (16 respondentų) mano, kad tokių rungtynių yra buvę daugiau nei 11 (žr. 9 pav.), tai leidžia daryti prielaidą, kad susitarimų per A ir 1 lygos varžybas būna gana neretai, nes neva tai patys žaidėjai apie tai žino, tačiau mažai kas apie tai praneša dėl priežasčių, kurios nėra aiškios.

9 pav. Kiek kartų eiga/baigtis buvo sutarta?

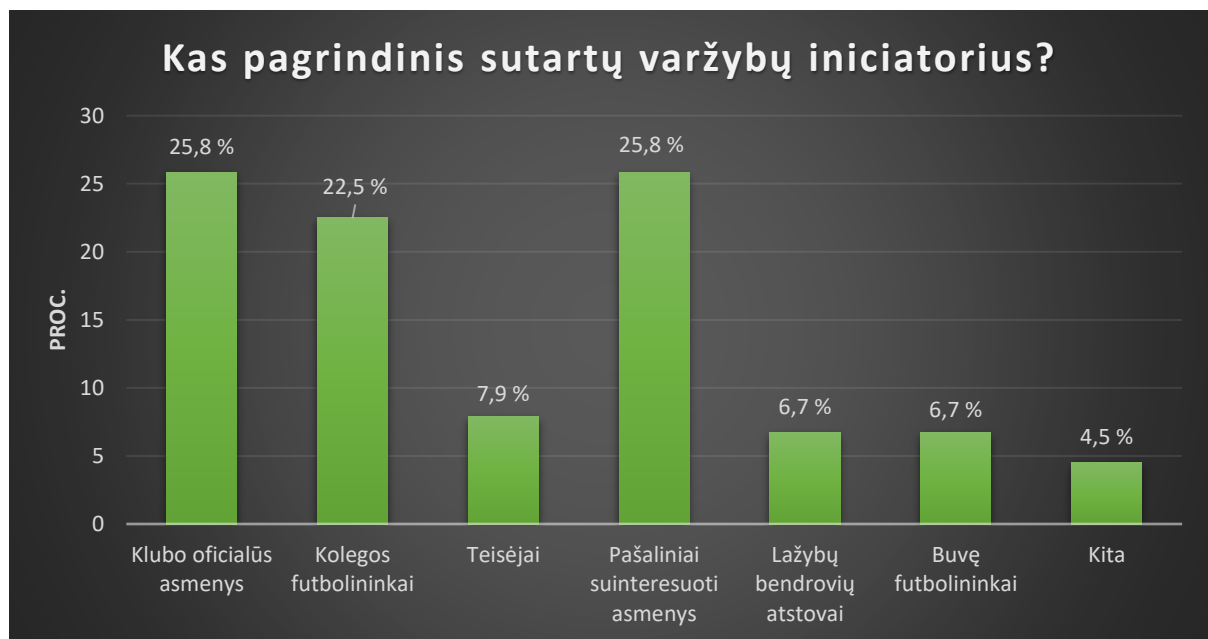
Vidinė komandos ar klubo informacija yra tokia informacija, kuri nėra viešai prieinama ir turi likti tik klubo/komandos ribose – pavyzdžiui, tai gali būti informacijos dalijimas apie sportininkų sveikatą, žaidėjų traumas, komandos sudėtį, pasiruošimą varžyboms, taip pat taktikos derinius ar netgi aikštelės būklę. Yra draudžiama naudoti vidinę informaciją ir ją perduoti asmenims, kurie šią informaciją panaudoja manipuliuodami sporto varžybomis, darydami statymus lažybose (The FA).

Vidinė klubo informacija yra labai svarbi komandai, žaidėjams, treneriams ir visiems jos nariams, trenerio nurodymai, taktiniai sprendimai, bendra informacija apie sudėtį varžybų metu, traumas ir kiti svarbūs aspektai, kurie lemia rungtynių eigą. Nutekinta informacija gali pakenti rungtynėms, nes veiksmai ir taktikos taps nuspėjamos, todėl tai sukels didelį pavojų komandai įgyti pranašumą. Paklausus respondentų, ar yra girdėję apie nutekintą informaciją, 36 proc. atsakė taip, 64 proc. atsakė, kad nėra pastebėję ar išgirdę tokio pobūdžio informacijos. 36 proc. nurodė, kad esą girdėję tokios informacijos ir pažymėjo, kaip ta informacija buvo paskleista. 18 respondentų (56 proc.) nurodė, kad informacija buvo nutekinta susitikimų metu, beveik 22 proc. (7 respondentai) nurodė, kad tai vyko telefonu, per socialinius tinklus ir kitais būdais (nenurodė) pažymėjo 6 respondentai (beveik 19 proc.) (žr. 10 pav.).

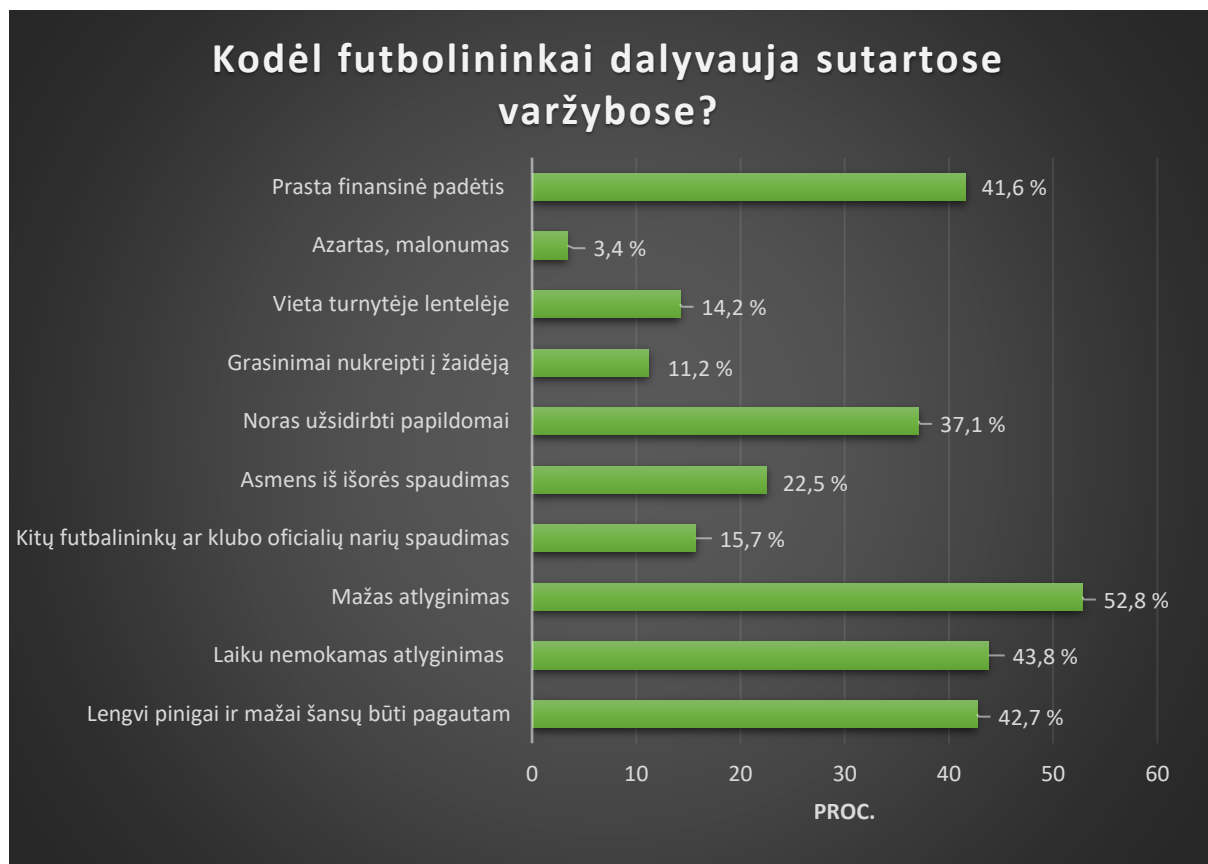
10 pav. Kaip konfidencialia informacija buvo pasidalinta?

„Juodojoje knygoje“ rašoma, kad atlikti tyrimai rodo, jog kas devintas respondentas buvo smurtinio veiksmo auka (11,7 proc.). Smurtą daugiausia sukėlė sirgaliai (55,8 proc.), klubo vadovybė (13,3proc.) arba klubo treneris (8,3 proc.). Duomenys rodo, kad spaudimą gali sukelti bet kuris suinteresuotas žmogus. Todėl tyrime vienas iš svarbiausių klausimų apie klubo informacijos platinimą ir jos naudą buvo svarbu sužinoti, kokie žmonės yra atsakingi ir kas yra pagrindiniai iniciatoriai sutartose varžybose. Tyrimas parodė, jog futbolininkai mano, kad daugiausiai potencialios naudos turi pašaliniai suinteresuoti asmenys (25,8 proc.) arba klubo oficialūs asmenys tokie kaip savininkas, treneris ir pan. (25,8 proc.), taip pat nemažą procentą sudaro (22,5 proc.) kolegos futbolininkai (žr. 11 pav.). Pažvelgus į 2016 m. duomenis, šie rodo, kad dabar ir tada labiausiai suinteresuoti rungtynių eiga buvo klubo oficialūs asmenys (37,1 proc.) ir pašaliniai asmenys (36 proc.). Rezultatai rodo, kad lažybų bendrovės turi mažai sąsajų su sutartomis futbolo varžybomis, čia dominuoja vidiniai susitarimai su pašaliniais asmenimis, kurie siekia naudos. Galima daryti prielaidą, kad tokie susitarimai neša piniginę naudą abiem pusėms ir tai yra besitęsianti problema į kurią reikia reaguoti itin atsakingai.

11 pav. Kas pagrindinis sutartų varžybų iniciatorius?

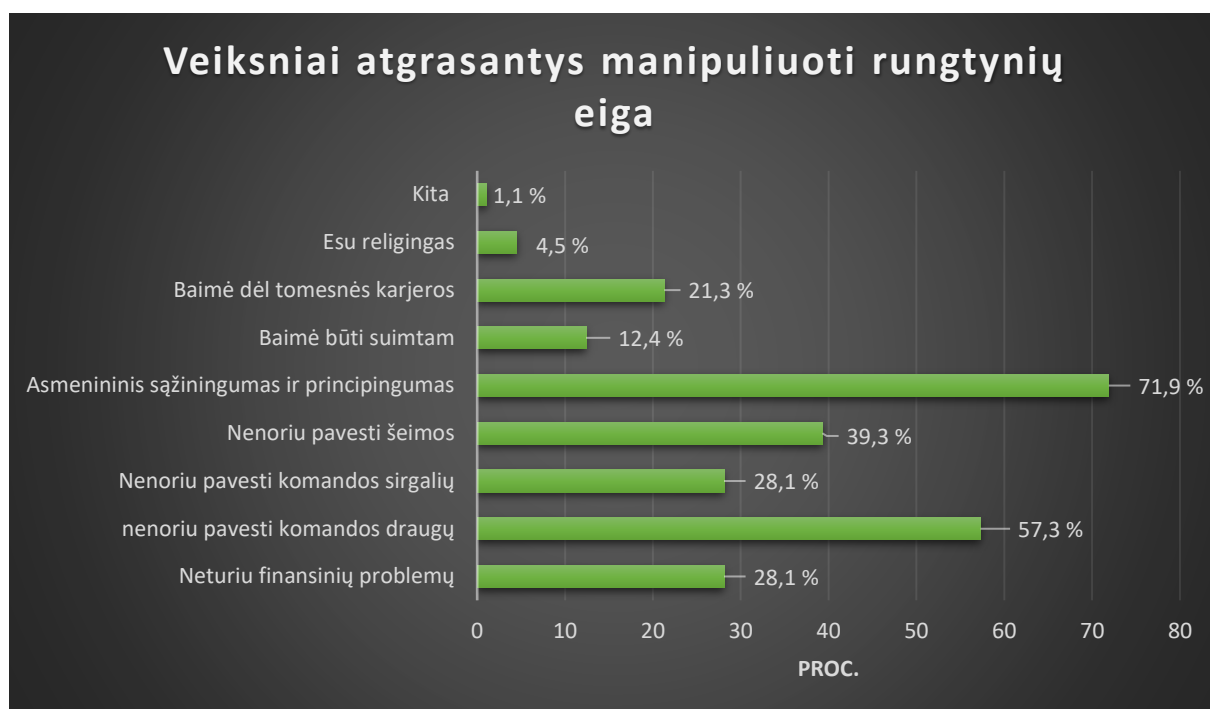
Tam kad galėtume pateikti rekomendacijas ir prevencines priemones, kad sukčiavimų, sutartų varžybų būtų mažiau, svarbu išsiaiškinti, kokios priežastys dažniausiai verčia futbolininkus įsitraukti į neleistiną veiklą.

12 pav. Kodėl futbolininkai dalyvauja sutartose varžybose?

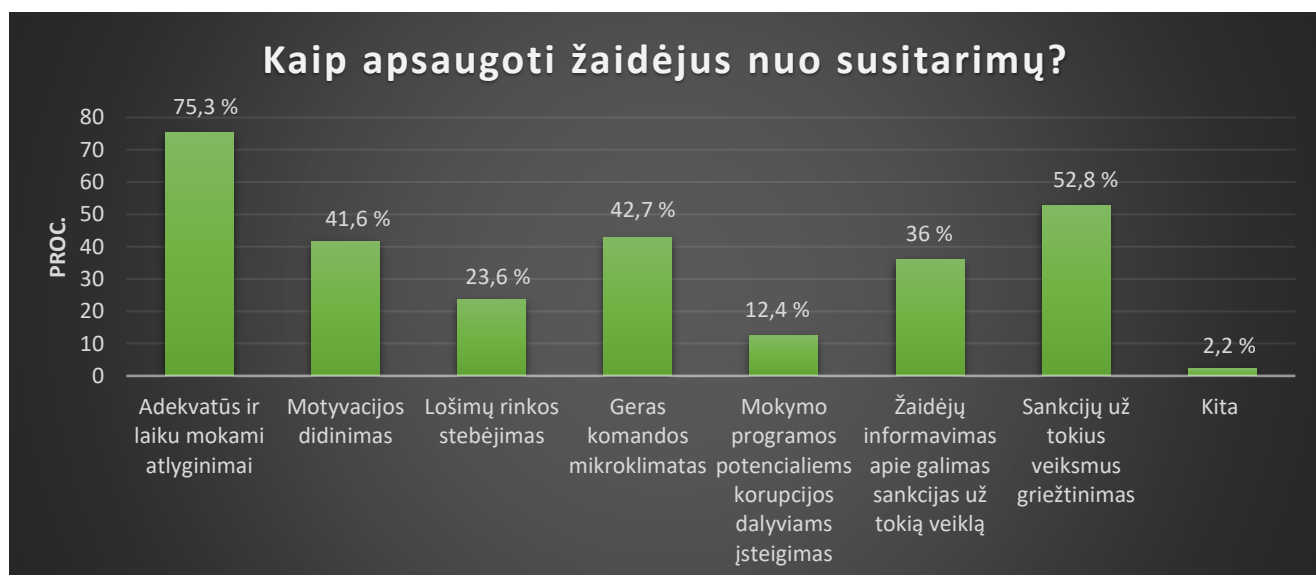
Tyrimo apklausos rezultatai parodė, kad daugiausiai respondentai rinkosi atsakymą „mažas atlyginimas“ (net 52,8 proc.). Didelė dalis respondentų kaip priežastį nurodė ne laiku mokamą atlyginimą (43,8 proc.) ar prastą finansinę padėtį (41,6 proc.) bei galimybę užsidirbti lengvus pinigus (42,7 proc.). Mažiausia dalis futbolininkų nurodė, jog jų nesąžiningo žaidimo priežastis buvo azarto troškimas (3,4 proc.) grasinimai ar spaudimas (žr. 12 pav.). 2012 m. išleistoje knygoje „FIF Pro Black Book Eastern Europe“ atlikti tyrimai rodo, kad net 94 proc. futbolininkų atlyginimų negauna laiku. Esminė profesionalaus futbolo sąlyga yra ta, kad futbolininkui moka jo klubas. Tačiau iš 3 357 profesionalių futbolininkų, kurie bendradarbiavo šiame tyrime, 41,4 proc. negavo laiku atlyginimo. 5,5 proc. visų žaidėjų, kad gautų atlyginimą turėjo laukti daugiau nei 6 mėnesius. 2,2 proc. turėjo laukti net daugiau nei metus, kol bus sumokėta klubo skola jiems arba jos vis dar laukia (Black Book 2012, 5). Apie Lietuvos situaciją ir šį tyrimą dėl ko žaidėjai susigundo lengvais pinigais paantrina 2016 m. tyrimas, jog 47,1 proc. respondentų gauną mažą atlyginimą arba jo negauna laiku, o poreikiai ir įsipareigojimai spaudžia. Remiantis visų tyrimų rezultatais galima daryti prielaidą, kad laiku neišmokami ir per maži atlyginimai yra dažniausia priežastis, dėl ko žaidėjai sutinka dalyvauti sutartose varžybose ir rizikuoja įsivelti į nelegalią veiklą. Galima manyti, jog tai yra pagrindinis faktorius, lemiantis vis dar gana plačiai paplitusius tokius sukčiavimo modelius.

Tyrimas rodo, kad tik mažoji dalis respondentų buvo susidūrusi su sutartomis varžybotomis ir gavę pasiūlymų. Kokios priežastys lemia, kad respondentai atsisako/nedalyvauja ir nemanipuliuoja varžybų eiga – įvardijami daugiausiai procentų surinkę rodikliai: net 71,9 proc. respondentų pasirinko atsakymą, jog atsisakė manipuliuoti varžybotomis dėl asmeninių principų ir sąžiningumo. 57,3 proc. kaip dar vieną iš priežasčių nurodė, kad nenori pavesti savo komandos narių, taip pat beveik 40 proc. sportininkų yra svarbu nenuvilti savo šeimos. Mažiausia dominuoja religija, kurią vos 4,5 proc. pasirinko kaip vieną iš priežasčių (žr. 13 pav.). Tyrimo rezultatai, kalbant apie šį klausimą nustebino, tai parodo, kad, iš esmės, Lietuvos sportininkai nėra visiškai praradę moralinių vertybių ir sąžiningumo.

13 pav. Kokie veiksniai atgraso manipuliuoti rungtynių eigą?

Į klausimą, kokios priemonės, pasak respondentų, būtų efektyvios ir apsaugotų žaidėjus nuo galimų susitarimų, daugiausiai (75,3 proc.) žaidėjų teigė, kad adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai apsaugotų nuo susitarimų, taip pat 52,8 proc. atsakė, jog sankcijų griežtinimas būtų labai efektyvi priemonė suvaldant šį reiškinį. Respondentai kaip svarbų punktą pasirinko ir gerą komandos mikroklimatą (42,7 proc.) ir motyvacijos didinimą (41,6 proc.) (žr. 14 pav.).

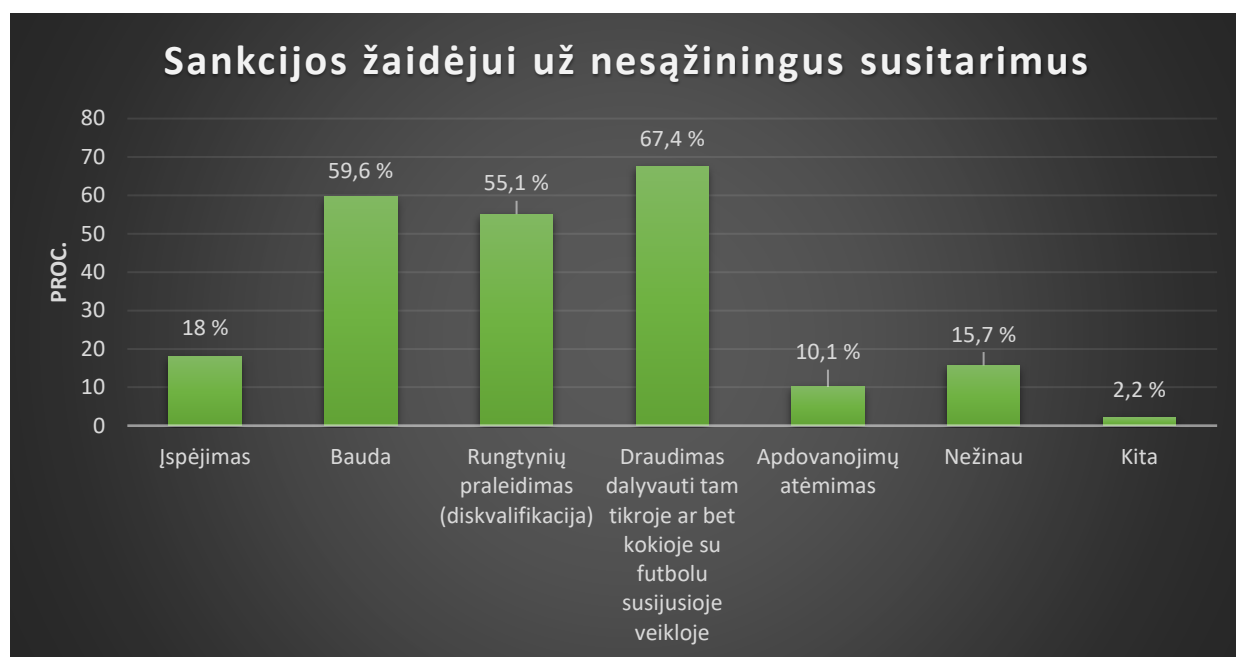

14 pav. Kaip apsaugoti žaidėjus nuo susitarimų?

Pasiremiant gautais tyrimo rezultatais ir teoriniais aspektais, Galima daryti prielaidas, jog Lietuvoje futbolo žaidėjams nėra mokama pakankamai arba atlyginimai žaidėjų nepasiekia laiku, todėl susidūrus su nelegaliu pasiūlymu ir atsiradus galimybei papildomai užsidirbti, jie pasiryžta dalyvauti

2014 m. Europos Taryba priėmė konvenciją dėl manipuliacijų sporto varžybomis, Lietuva su kitomis valstybėmis pasirašė konvenciją prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais. Valstybės turi turėti nacionalinę viziją, kaip kovoti su sutartų varžybų fenomenu, o Konvencija bus papildomas įrankis šioje kovoje. Lietuvos atveju Konvencijoje numatomi veiklos ir bendradarbiavimo mechanizmai bei standartai gali būti esminiai formuojant nacionalinę kovos su manipuliacijomis sporto varžybomis viziją („LVR baudžiamojo kodekso papildymas 2016/Nr. XIIP-3184(2)“).

Įsitraukti į nesąžiningus susitarimus ar manipuliuoti žaidimo eiga yra nelegalu, tai žino kiekvienas žaidėjas, tačiau, ar visi tikrai žino, kokios pasekmės ir kokios sankcijos gali būti taikomos, jeigu bus įrodytas nesąžiningas susitarimo atvejis? 15,7 proc. respondentų nurodė kaip vieną iš variantų (buvo galima pasirinkti iki 3 atsakymo variantų), kad nežino, kas grėstų už susitarimą, daugiau nei pusė (55 proc.) teigia, kad galėtų būti diskvalifikuoti iš rungtynių ir/ar gautų baudą (beveik 60 proc.), daugiausiai (67,4 proc.) respondentų nurodė, jog būtų uždrausta dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje (žr. 15 pav.), o taip būtų prarastos arba sustabdytos gaunamos pajamos, kurios, darant prielaidą, sportininkams yra vienos iš svarbiausių motyvatorių elgtis sąžiningai, ar kaip tik – priešingai.

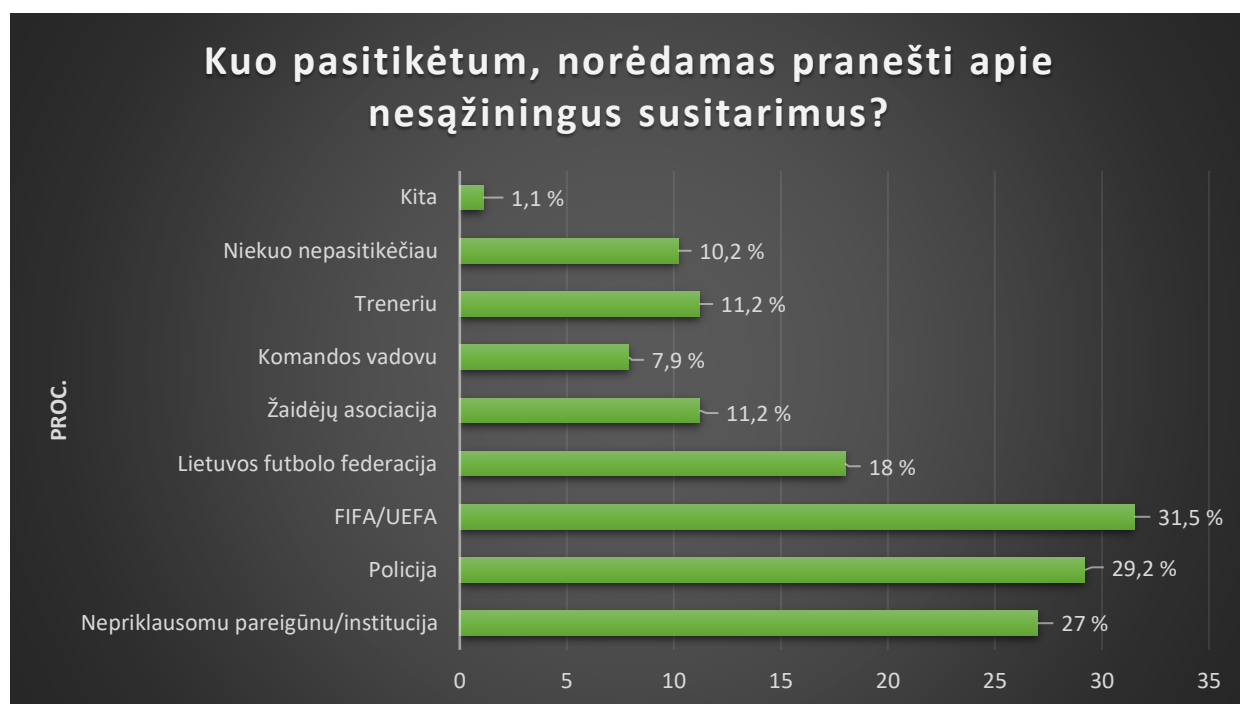

15 pav. Ar žinai kokios sankcijos grėsia už nesąžiningus susitarimus?

Šis tyrimas buvo atliktas jau po 2017 m., kuomet buvo papildytas Baudžiamasis kodeksas 182¹ straipsniu, kuriame numatyta atsakomybė už manipuliaciją sporto varžybomis. Baudžiamojo kodekso 182¹ straipsnis nustato, kad tas, kas neteisėtai paveikė sąžiningą profesionalių sporto varžybų eigą arba rezultatą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės

atėmimu iki ketverių metų. Taigi iškyla klausimas, ar sporto klubai ir Lietuvos futbolo federacija skiria pakankamai dėmesio sportininkų švietimui apie tai, kas grėsia dalyvaujant nesąžininguose susitarimuose, ar suteikia informacijos apie pasikeitusius Baudžiamojo kodekso įstatymus, apie grėsiančias sankcijas už manipuliacijas. Klausimas iškyla natūraliai, kai tyrimas parodo, jog beveik 16 procentų žaidėjų pažymėjo, jog apskritai nežino, kas jiems grėstų, jei susigundytų manipuliuoti futbolo varžybomis.

Nedaugelis žaidėjų susiduria su pasiūlymais ar numano, kad varžybos gali būti sutartos, tai rodo ir kitų asmenų atlikti tyrimai. Tačiau, jeigu respondentas susidurtų su nesąžiningu atveju, kuo labiausiai pasitikėtų ir kam norėtų/galėtų pranešti? Rezultatai rodo, kad FIFA/UEFA (31,5 proc.) arba policijai (29,2 proc.), tai pat 27 proc. respondentų pasitikėtų ir praneštų nepriklausomiems pareigūnams ar specialioms institucijoms. 10,2 proc. (žr. 16 pav.) respondentų nepasitikėtų niekuo ir tikėtina, kad neinformuotų dėl galimo įvykio, kas taip pat labai liūdina. Galbūt tai parodo, jog kitoje barikadų pusėje irgi ne viskas švaru?

16 pav. Kuo pasitikėtų, norėdamas pranešti apie nesąžiningus susitarimus?

Gal nuskambėję skandalai ar nepatikimi asmenys futbolo federacijose, komandose ar FIFA/UEFA verčia sportininkus tylėti? Nes iš tiesų labai keista, kai Lietuvoje žaidžiantis futbolininkas, norėdamas pranešti dėl nesąžiningai sutartų varžybų, gana retai nurodo, jog rinktųsi Lietuvos futbolo federaciją (18 proc.). Kaip ir atsiskleidžia dar viena Lietuvos futbolo problema – žaidėjai nepasitiki aukščiausiu Lietuvos futbolą valdančiu organu. Taigi galima daryti prielaidą, kad Lietuvos futbolo sistemos veikla nėra skaidri ir ją valdantys asmenys nekelia pasitikėjimo ar netgi gąsdina, todėl žaidėjai nėra linkę bendradarbiauti ir futbolą padaryti skaidresniu.

3.2.Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas

Kokybinis tyrimas – sisteminis situacijos, įvykio, grupės ar individo tyrimas, kuriuo siekiama išsamiai suprasti žmonių elgesį ir jo priežastis. Tiriama, kodėl ir kaip priimami sprendimai, o ne tik objektyvūs duomenys. Tokiam tyrimui dažniausiai reikalinga mažesnė, bet tiksli imtis. Kokybinio tyrimo metu gauta informacija atspindi tik specifinį atvejį, todėl bendros išvados yra hipotetinės. Joms patvirtinti arba paneigti naudojami kiekybiniai tyrimai.

Atlikus kiekybinį tyrimą, buvo nuspręsta jį pagilinti, todėl papildomai atliktas kokybinis tyrimas, kuris padėjo sukonkretinti esamos problemos priežastis ir atskleisti Lietuvos futbolo situaciją. Buvo atliekama respondentų individuali apklausa interviu metodu, svarbu pabrėžti, kad apklausa vyko ypač jautria tema, todėl iš dešimties į interviu kviestų respondentų, į klausimus sutiko atsakyti tik 3 futbolininkai.

Respondentų buvo klausiama:

- Gal esate girdėjęs, gal pažįstami futbolininkai pasakojo – apie kokias konkrečias sumas kalbama siūlant sportininkui dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis?
- Kas būna tie pašaliniai asmenys, kurie inicijuoja manipuliacijas sporto varžybomis?
- Ar galėtumėte įvardinti priežastis, kodėl didelė dalis Lietuvos futbolininkų nepasitiki LFF?

Šių klausimų tikslas buvo sužinoti, kokia sportininkų asmeninė patirtis manipuliuojant futbolo varžybų eiga ar baigtimi, kurie pašaliniai asmenys yra atsakingi už nelegalią veiklą ir kokios sumos yra siūlomos už manipuliacijas ir įsitraukimą į jas, ir kodėl didžiajai daliai futbolininkų LFF neatrodo patikima.

Įdomu tai, jog trijų respondentų (jie užkoduoti Nr.1; Nr.2; Nr.3) gauti atsakymai ir turimos patirtys yra skirtingos. Išanalizavus visus interviu išaiškėjo, jog vienas iš respondentų yra pats dalyvavęs, kitas – girdėjęs apie dalyvaujančius, trečias – žaidęs komandoje, kurioje vyko manipuliacijos. Tačiau iš šių patirčių galima išvelgti daug detalių, kurios patvirtina teorinius aspektus ir pagrindžia gauto kiekybinio tyrimo rezultatus. Atsakymai analizuoti paėiliui pagal klausimus.

Pirmiausia respondentų buvo klausiama, ar šie buvo gavę pasiūlymų dalyvauti manipuliacijose varžybomis arba žino, kad kiti pažįstami futbolininkai yra susidūrę su šiuo reiškiniu ir kokios sumos yra siūlomos? Respondentas Nr.1 prisipažino, kad yra ne tik gavęs pasiūlymą, bet ir pats dalyvavęs sutartose varžybose, sportininko citata: „kiek atsimenu, kažkaip prasta situacija su pinigais buvo, vėlavo alga, turbūt jau net ne viena, buvo prašoma konkretaus rezultato (pralošti 3:0)“. Respondentas teigia, kad sandoris buvo pasiūlytas keturiems komandos nariams, kiekvienam žaidėjui pasiūlyta po 800 eur., tačiau po varžybų atlygio nesulaukė nei vienas žaidėjas. Respondentas Nr.2 atsakė, jog pats pasiūlymų nebuvo gavęs, tačiau žaidė komandoje, kurioje paaiškėjo, kad manipuliacijos varžybomis vykdavo nuolat.

Sportininko Nr.2 citata: „konkrečių sumų įvardinti negaliu, bet visi kalbėjo, kad ta manipuliacijomis užsiimanti *chebra* ir butus susipirko, aišku ne vienas varžybas ir manipuliavo“. O Respondentas Nr.3 yra gavęs pasiūlymą dalyvauti, tačiau atsisakęs ir žino tokių žaidėjų, kurie yra sutikę dalyvauti. Kalbant apie sumas, sportininkas Nr.3 atsakė: „galiu pasakyti tik vieną dalyką, tie pinigai nėra tokie dideli, <...> vienas žaidėjas už padarytą rezultatą gaudavo iki tūkstančio eurų, ne daugiau“. Matoma, kad atsakymai ir patirtys yra skirtingos, bet iš gautų atsakymų galima daryti prielaidą, jog manipuliacijos Lietuvos futbole vyksta (tą patvirtina kiekybinis tyrimas), tačiau sumos nėra didelės arba žaidėjai įtraukiami ir galimai

apgaunami.

Antruoju klausimu buvo svarbu sužinoti kas „slepiasi“ už šių visų manipuliacijų, kas yra tie pašaliniai asmenys, kurie visa tai organizuoja, kas už jas yra atsakingas. Nr.1 respondento atsakymas: „suinteresuotas manipuliacijas iniciavęs asmuo buvo kitos komandos žaidėjas, kurį kalbėti su šiais žaidėjais pasiuntė jo komandos valdžia“, susigundęs manipuliacijomis sportininkas įtaria, jog tas pats žaidėjas, kuris atėjo tartis dėl rezultato, galimai pasisavino visus pinigus (3200 eur.), o savo valdžiai pasakė, kad atsiskaitė su žaidėjais. Taigi šios manipuliacijos iniciatorius buvo kitos komandos valdžia, tačiau pinigus galimai pasiėmė užsakovo siųstas žaidėjas. Kitas respondentas Nr.2 teigė, kad buvo grupė, kuri nuolat dalyvaudavo manipuliacijose komandos direktoriaus paliepinimu, „pinigus darėsi valdžia, rimtų *kapeikų* gavo ir tie žaidėjai“, sportininkas teigia, kad kai valdžia nustojo duoti nurodymus, patys žaidėjai pradėjo daryti statymus ir darėsi reikiamus rezultatus. Tačiau paskui susidūrė su problemomis, žaidėjai buvo persekiojami, dėl savavališkų lažybų statymų Azijos rinkoje, „buvo reikalaujama gražinti *babkes*, vienas iš žaidėjų dėl persekiojimų turėjo su šeima išvykti iš Lietuvos“, – teigė respondentas Nr.2. Futbolininkas Nr.3 yra gavęs pasiūlymą, tačiau atsisakęs. Jis mano, kad iniciatoriai dažniausiai yra žaidėjai, treneriai ir klubų vadovai, citata: „ir kaip taisyklė užverbuodavo tokius vargšelius, prasciau gyvenančius, gal jie pirmiausiai išsiaiškindavo, kas blogiau gyvena ir kuriam sportininkui reikia „ištiesti pagalbos ranką“?“, galima svarstyti, kad yra ieškoma žaidėjų su gyvenimiškomis problemomis, arba žaidėjų su nepakankamu garbingos kovos vertybinių suvokimu. Taigi apžvelgus šių trijų respondentų atsakymus apie organizatorius, galima daryti prielaidą, kad, paprastai už šių susitarimų dažniausiai stovi klubų vadovai, direktoriai ar savininkai. Kadangi jie valdo klubus, jiems yra paprasta manipuluoti, įtraukti žaidėjus gražiuoju arba grasinant kaip teigė respondentas Nr. 3: „kas blogiausia, kad vėliau žaidėjus spausdavo daryti manipuliacijas sporto varžybomis, bet tokių pinigų jiems niekas nebemokėdavo. Kuo toliau, tuo labiau pusvelčiui jie tą darydavo, nes jau tiesiog būdavo gąsdinami, kad viskas išaiškės, kad juos „priduos“, jog jie darė manipuliacijas, o gal ir dar baisiau gąsdindavo, kas ten dabar žinos“.

Trečiasis klausimas, kilęs atlikus kiekybinį tyrimą, kodėl didelė dalis Lietuvos futbolininkų nepasitiki LFF? Būtent į šį klausimą, futbolininkų atsakymai buvo gana panašūs ir nusakantys šių dienų situaciją federacijoje:

Respondentas Nr.1 „niekada nepasitikėčiau, vienas korumpuotas, keičia kitą korumpuotą. Aš juodą dėmę turiu, bet LFF ten turbūt jų daug daugiau“.

Respondentas Nr.2 „apie 20 m. valdė vienas „išminčius“, kuris darė visišką „šūdą“, o kad neprarastų *babkių*, pasistatė dar vieną tokį patį, tai kuom ten galima pasitikėti, šimtas metų ten nesikreipčiau“.

Respondentas Nr.3 „LFF nepasitikiu, nes trūksta skaidrumo ir ten dirba žmonės, kurie nelabai orientuojasi ir nelabai susiję su futbolu. Jų nauda tik finansinė, jei taip gražiai tau pasakius“.

Taigi pagal sportininkų atsakymus matoma, jog yra didelis nepasitikėjimas LFF, respondentai turi savo įsitikinimus, tačiau jie visi sueina į vieną aiškią mintį. Susidaro vaizdas, kad valdantieji, pasak futbolininkų, naudos siekia tik sau, o apie Lietuvos futbolo situacijos, infrastruktūros ir t.t. gerinimą ten kalbos yra labai mažai. Atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad LFF veikla nėra skaidri, esami asmenys, valdantys šią organizaciją, mažai nusimano apie sportą, taip pat neturi geros reputacijos visuomenėje ir nėra autoritetai savo sunkiu darbu pinigus užsidirbantiems sportininkams.

Išnagrinėjus gautus atsakymus į svarbius klausimus, galima daryti prielaidą, kad manipuliacijos futbolo varžybomis Lietuvoje yra gana opi problema, dalis sportininkų tai pastebi, tačiau apie tai niekam nepraneša. Dažniausiai organizatoriai būna aukštas pareigas, tokias kaip klubo vadovai ar savininkai, užimantys asmenys, kurie turi neapsunkintą prieigą prie informacijos. Ir ypač svarbi LFF reputacija, kuri pasak futbolininkų yra bloga, tai rodo didelis nepasitikėjimas federacija ir tuo pačiu visa futbolo bendruomenė.

3.3.Tyrimų rezultatus apibendrinančios išvados

Kiekybinio tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados:

1. Tyrime dalyvavo 50,6 proc. 30 metų ir vyresnio amžiaus respondentai.
2. Palyginus žaidėjų amžių ir lygmenį, rodo, kad amžius yra reikšmingas žaidėjo lygmeniui, kuriame jie žaidžia.
3. Tyrimas parodė, kad A lygos žaidėjų sudarė 46,1 proc., o 1 lygos 53,9 proc., tačiau A lygos žaidėjai beveik visi yra profesionalai (70 proc.), 1 lygos žaidėjai yra pusiau profesionalai (27 proc.) ir 62,5 proc. – mėgėjai.
4. 74,2 proc. respondentų nėra gavę pasiūlymo įsitraukti į manipuliacijas varžybomis, o sulaukę pasiūlymo, vos 3 respondentai pranešė apie tai.
5. Tyrimas parodė, kad daugiausiai potencialios naudos turi pašaliniai suinteresuoti asmenys arba klubo oficialūs asmenys tokie kaip savininkas, treneris ir panašiai (po 25,8 proc.).
6. Nesąžiningo žaidimo priežastis, pasak tiriamųjų, yra mažas atlyginimas (52,8 proc.) arba ne laiku mokamas atlyginimas (43,8 proc.), prasta finansinė padėtis (41,6 proc.) bei galimybė užsidirbti lengvus pinigus (42,7 proc.).

7. Rezultatai parodė, kad lengvi pinigai koreliuoja su laiku nemokamu atlyginimu bei mažu atlyginimu ar su noru užsidirbti papildomai.
8. Pagrindinis faktorius, norint užkirsti kelią nesąžiningam žaidimui, yra geras ir laiku mokamas atlyginimas, šias priežastis nurodė didžioji dalis tiriamųjų.
9. Paaiškėjo, jog norėdami pranešti apie manipuliacijas varžybose, sportininkai labiausiai pasitikėtų FIFA/UEFA (31,5 proc.), policija (29,2 proc.), arba nepriklausomais pareigūnais/institucijomis (27 proc.).
10. Tik nedidelis procentas sportininkų pasitiki Lietuvos futbolo federacija, todėl galima implikuoti, kad sistema veikia neskaidriai.

Kokybinio tyrimo rezultatus apibendrinančios išvados:

1. Manipuliacijose sporto varžybų eiga ar baigtimi dažniausiai dalyvauja žaidėjai, kurių finansinė padėtis yra keblė.
2. Siūlomos sumos sutartose varžybose nėra didelės, didžiausią pelno dalį pasiima organizatoriai, žaidėjai būna tik įrankis finansinei naudai pasiekti, jiems tenka labai maža dalis ar net visai nesumokama.
3. Dažniausiai tokias manipuliacijas organizuoja akcininkai, savininkai ar klubo vadovai, kurie tvarko klubo finansinius klausimus.
4. Lietuvos futbolo federacija šiuo metu laikoma blogos reputacijos organizacija ir nėra laikoma patikima futbolininkų tarpe dėl ją valdančių asmenų.

3.4. Tyrimo metu iškilę netikslumai

Kuriant anketą buvo įvelta klaida, jog atsakinėjant į kiekvieną klausimą, buvo leista į kai kuriuos klausimus išvis neatsakyti ir pereiti prie kito anketos klausimo. Dėl to ne visi respondentai buvo užpildę pilnai visą anketą. Taip pat buvo įvelta klaida dar viename klausime, kuriame galimi atsakymai buvo TAIP arba NE, pagal klausimą, respondentai, kurie atsakė į klausimą TAIP, turėjo pereiti prie sekančio klausimo, o respondentai atsakę NE, turėjo sekantį klausimą praleisti, tačiau dėl klaidos, sistema ir jiems leido į šį klausimą atsakyti. Darbo autorė klaidą pastebėjo ir gautus duomenis perkėlus į Exel programą, buvo atrinkti reikalingi atsakymai ir padaryti skaičiavimai.

IŠVADOS

1. Daugelis autorių, nagrinėję manipuliacijas sporto varžybomis, reiškini apibūdina skirtingai, tačiau visi vieningai pripažįsta, jog sukčiavimo sąvoka glaudžiai susijusi su negarbingo žaidimo samprata ir suvokiama, kaip siekimas apgaulės būdu įgyti nepagrįstos naudos. Lietuvoje nesąžiningi susitarimai sporte egzistuoja, tačiau dėl efektyvios stebėsenos nebuvimo, sunku nustatyti jų tikrąjį paplitimą. Gana tikslus manipuliacijų sporto varžybomis apibrėžimas pateiktas Sporto įstatyme, kur manipuliacijos apibrėžiamos kaip tyčinis susitarimas, veikimas arba neveikimas, kuriuo bandoma paveikti aukšto meistriškumo sporto varžybų eigą ar rezultatą, siekiant visiškai arba iš dalies panaikinti šių sporto varžybų nenusipėjamumą ir taip sau ar kitiems suteikti nepelnytą pranašumą.
2. Dažniausi sukčiavimą sporto varžybomis sąlygojantys ir sportininkus nesąžiningai elgtis pastūmėjantys veiksniai yra mažas arba laiku nemokamas atlyginimas ir sunki klubų finansinė padėtis. Tačiau tai nėra vienintelės ir galutinai apspręstos priežastys, todėl, kad į manipuliacijas sporto varžybose įsitraukia ir pasaulinį pripažinimą, didelius kontraktus ir žinomumą turintys futbolininkai, kuriems finansinės gerovės netrūksta. Daugelio mokslininkų atliktais tyrimais pripažįstama, jog pasiturintys ir gerbiamo žaidėjo statusą visuomenėje turintys sportininkai, linkę nusikalsti dėl riboto garbingos kovos suvokimo ir asmeninių vertybių stokos. Tai priverčia sportininkus nukrypti nuo visuomenei priimtino elgesio normų ir iššaukia sportininko deviacinį elgesį.
3. Lažybų veikla Lietuvoje nėra pakankamai reglamentuojama, ypač trūksta internetinių statymų reguliavimo. Lošimų ir lažybų bendrovių veiklos buvimas neprisideda prie manipuliacijų sporte reiškinio mažinimo, atvirkščiai, tai tik dar labiau paaštrina šią problemą ir padidina jos plitimą, ir sukuria galimybes manipuliacijoms vykti dar didesniu mastu. Nusikalsti linkusiems asmenims tai niša, kurioje atsiranda galimybė neteisėtai pasisavinti dideles sumas pinigų. Pagrindinė problema ir grėsmė sportui yra Azijos lažybų rinka. Iš esmės sportininkų polinkis į azartinius lošimus gerokai didesnis nei nesportuojančių žmonių. Esant finansinėms problemoms, sportininkai susigundo bendradarbiauti su juos skatinančiais tai daryti, pašaliniais susitepusiais asmenimis. Taigi galima teigti, jog lažybų rinka atveria galimybes manipuliacijoms ir daro įtartiną įtaką sportui ir patiems sportininkams.
4. Prosocialus elgesys yra vertybių, tokių kaip dialogas, tolerancija, lygybė ar solidarumas junginys, kuris atsispindi tokiuose veiksmuose kaip pagalba kitam, kito gerbimas ir priėmimas, bendradarbiavimas, taisyklių paisymas, paguoda ar dosnumas. Prosocialus sportininkų elgesys yra stipriai priklausomas nuo motyvacinio klimato komandoje. Beje, toks klimatas komandoje ženkliai priklauso nuo pačio trenerio kuriamos aplinkos ir jo turimų asmeninių vertybių. Treneriai turėtų sukurti tokią komandinę aplinką,

kuri skatintų prosocialų elgesį tarp sportininkų ir atgrasintų nuo antisocialių poelgių. Kitaip tariant, reikia padėti sportininkams susidaryti teisingą požiūrį į vertybes, priartinti auklėtinius prie visuotinai priimtinių moralinių vertybių. Treneris, kuris sėkmę apibrėžia kaip sunkų darbą, įgūdžių tobulinimą ir individualų progresą, komandinį darbą ir bendradarbiavimą, jaučia pačių sportininkų kuriamą motyvacinį klimatą. Tokie sportininkai yra labiau linkę į prosocialų elgesį, kitaip tariant, į atsidavimą sportinei veiklai, į pagarbą taisyklėms, teisėjams, varžovams ir socialinėms normoms.

5. Lietuvos futbolo drausmės komiteto į viešumą iškelti ir žiniasklaidoje nuskambėję atvejai rodo, kad mūsų šalis taip pat ne išimtis kalbant apie manipuliacijas sporte. Baudžiamojo kodekso sugriežtinimas, neatgrasė susitepusių asmenų nuo manipuliacijų sporte. Kaip pasirodo, problema ne bausmių griežtinime, o tame, kad teisėsauga nesurenka įrodymų, dėl to tyrimai nėra pradedami, tai vis dar tebėra teisėtvarkos „pasivijimo“ klausimas. Atlikto tyrimo duomenimis, paaiškėjo, jog 25,8 proc. futbolininkų per savo karjerą yra gavę pasiūlymų dalyvauti manipuliacijose (tik 13 proc. apie tai pranešė), o 73 proc. sportininkų turėjo įtarimą, jog varžybos buvo sutartos. Kaip nurodė didžioji dalis (75,3 proc.) tyrime dalyvavusių sportininkų, pagrindinis faktorius, užkertantis kelią nesąžiningam žaidimui, yra geras ir laiku mokamas atlyginimas, šias priežastis nurodė didžioji dalis tiriamųjų. Kalbant apie subjektus, dažniausiai manipuliacijas organizuoja akcininkai, savininkai ar klubo vadovai, kurie tvarko klubo finansinius klausimus.

PASIŪLYMAI

1. Būtina užtikrinti, kad sporto organizacijose dirbtų tik nepriekaištingą reputaciją ir pasitikėjimą pelnę asmenys. Visų lygų vadovai turėtų atkreipti dėmesį į sporto organizacijos pasitikėjimo laipsnio kėlimą.
2. Labai svarbu, kad futbolo organizacijose vyrautų skaidrios ir efektyvios veiklos taisyklės. Gerasis valdymas turėtų būti siekiamybė ir tapti norma sporto organizacijoms.
3. Didinti nepakantumą manipuliacijoms sporto varžybomis. Daroma didžiulė klaida – bandoma nuslėpti įvykusius fiksus – tokius atvejus reikia viešinti, apie tai garsiai kalbėti, o ne bandyti susitvarkyti tiesiog „savo viduje“. Kuo daugiau realių ir paviestų bausmių bus skirta sportininkams, tuo daugiau baimės turės likusieji.
4. Norint išsamiai apdoroti ir ištirti lažybų duomenis, būtina iškelti klausimą apie tinkamų išteklių, kompetetingų darbuotojų ir lėšų skyrimą. Taip pat turi būti įdiegti gerai veikiantys stebėsenos mechanizmai. Neabejotinai turi būti tinkama lažybų reguliavimo sistema.
5. Kalbant apie manipuliacijų sporte reiškinių mažinimą, reikia, kad sporto organizacijose dirbtų asmenys, turintys reikiamą įgūdžių, turėtų suvokimą lažybų rinkoje, sporto administravime. Turėtų būti finansuojami mokymai, kurie reikalingi norint užtikrinti reikiamą asmenų kompetenciją.
6. Būtinios švietėjiškos priemonės, nukreiptos į tinkamos nuomonės apie manipuliacijas sporte formavimą. Mokymai neturėtų apsiriboti vien sportininkais profesionalais – yra daug tikslinių grupių, kuriems reikalingas švietimas, kaip antai: klubų savininkai, profesionalūs sportininkai, pusiau profesionalai, mėgėjai, jaunimo komandos ir rinktinės, sportu užsiimantys vaikai, treneriai, teisėjai, sporto medicinos personalas. Itin užsiimti nepilnamečiais sportininkais, taip bandant apsaugoti juos, nuo pašalinių asmenų noro įtarukti jaunuolius į neteisėtus veiksmus aikštelėje, lažybų iš sporto tikslais.
7. Žinant, kad lošimai sukelia priklausomybę ir daro įtartą įtaką sportui, pašalinti lažybų operatorių reklamas per televiziją, socialinius tinklus ir pan. Pagal dabar galiojantį reglamentavimą, Lietuvoje draudžiama reklamuoti azartinius lošimus, išskyrus azartinius lošimus organizuojančių bendrovių pavadinimus, prekių ženklus ir organizuojamų lošimų rūšis. Kyla interesų konfliktas, kai kalbame apie tai, jog lažybos daro neigiamą įtaką, tačiau nepaisant to medijos mirga nuo lažybų bendrovių reklamų sporto renginių metu, prisidengiant rėmėjų vardu. Reikia raginti, jog azartinių lošimų bendrovės būtų skatinamos elgtis socialiai atsakingai.
8. Stebėti Lietuvos futbolo klubų finansinę padėtį, sportininkų atlyginimų mokėjimą, bei užtikrinti finansinės drausmės laikymąsi. Taip pat griežtinti futbolo klubų finansinius licencijavimo reikalavimus todėl, kad Lietuvos futbolo federacijai pateikti sporto klubų dokumentai apie

finansinius atsiskaitymus su futbolininkais, dažnai neatitinka tikrovės, futbolininkai klubų savininkams tiesiog pasirašo, kad su jais atsiskaitoma ir vėliau tikisi atgauti savo pinigus.

9. Būtų pravartu sukurti Nacionalinę anoniminių pranešimų apie manipuliacijas futbole platformą, kuri būtų kuruojama ne tik LFF, bet šią platformą galėtų stebėti, vertinti ir į pranešimus reaguoti ir kitos institucijos, kaip pvz. policija. Ši platforma turi būti skaidri, aiški pranešėjui ir užtikrinanti anonimiškumą, su tikslu supaprastinti pranešimų ir tyrimų procedūras.
10. Atsižvelgiant į tai, jog sutartos rungtynės dažniau pasitaiko mėgėjų lygose arba draugiškose varžybose, turėtų atsirasti draudimas lažintis iš tokių varžybų. Taip pat siūloma iš lažybų pasiūlos išimti didelės rizikos statymus, kaip antai, kiek tam tikras žaidėjas gaus geltonų kortelių, ar gaus raudoną kortelę, ar bus įvartis į savus vartus ir panašiai. Suprantant ir atsižvelgiant į lažybų bendrovių norą pateikti patrauklią pasiūlą lošėjui, primygtinai prašyti reguliuoti maksimalų statymo dydį bent jau dėl rizikingomis laikomų pasiūlų.
11. Manytina, jog tinkamas būdas skatinti žaidėją visada siekti teigiamo rezultato ir nesivelti į manipuliacijas sporte dėl finansinės gerovės – pačio klubo skiriamos piniginės premijos už tam tikrą rezultatą, pvz. lygiasais ar pergalės atveju. Tiesa, daugelis klubų, tai taiko, tačiau nėra tinkamos dokumentacijos toms premijoms apiforminti – žaidėjams neturi kilti dvejonų dėl pinigų atgavimo, kas taip pat neretai nutinka.

BIBLIOGRAFINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Moksliniai šaltiniai

- 1) Bistrickaitė, Ramunė. 2015. „Manipuliacijos sporto varžybomis – iššūkiai Lietuvai ir tarptautinei bendruomenei“ *Sporto mokslas* 2(80): 67-76. <http://dx.doi.org/10.15823/sm.2015.11>
- 2) Carlo, Gustavo, Hausmann, Anne, Christiansen, Stacie, Randall, A., Brandy. 2003. „Sociocognitive and Behavioral Correlates of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents“. *Journal of Early Adolescence*. 23(1), 107-134. <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0272431602239132>.
- 3) Carpenter, K. 2012. „Match-fixing: The biggest threat to sport in the 21st century?“ *International Sports Review* 1 (2): 13-24. <http://www.responsiblegambling.eu/wp-content/uploads/2016/06/Match-Fixing%E2%80%94The-Biggest-Threat-to-Sport-in-the-21st-Century.pdf>.
- 4) Covrig, D. M. 1996. “Sport, Fair Play, and Childrens Concepts of Fairness”. *Journal for a Just & Caring Education* 2 (2): 254–228. https://www.researchgate.net/publication/234713484_Sport_Fair_Play_and_Children's_Concepts_of_Fairness.
- 5) Cressey, Donald, R. 1953. „Other people's money: a study of the social psychology of embezzlement“. *American Journal of Sociology* 59(6): 604. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/221475>.
- 6) FIFPro. 2012. *FIFPro Black Book Eastern Europe: The problems professional footballers encounter: research*. FIFPro: Slovenia. <file:///C:/Users/TSilene/Downloads/fifpro-black-book-eastern-europe-final.pdf>.
- 7) Forrest, David. 2013. *Match Fixing: in International Sports*. Springer International publishing: Šveicarija. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-02582-7>.
- 8) Genys, Dainius. 2011. „Nuo vertybinio idealizmo iki pragmatinės komercijos? Olimpinių vertybės ir jų kaita“. *Sporto mokslas* 1(63): 5-12. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/111747/1/ISSN2424-3949_2011_N_1.PG_5-12.pdf
- 9) Hill D. 2013. *The insider's guide to match-fixing in football*. Anne McDermid and Associates, Torontas: Kanada.

- 10) Hill Declan. 2015. „Jumping into fixing“. *Springer Science* 1(18), 212-228.
https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-014-9237-5?sa_campaign=email/event/articleAuthor/onlineFirst.
- 11) Hill, Declan. 2010. *The fix: Soccer and organized crime*. Mclelland and Stewart: Kanada.
- 12) Hill, Declan. 2018. *Sutartos futbolo rungtynės: žvilgsnis iš vidaus*. Kaunas: Pego LT.
- 13) Jones, Ken. 2001. „Sport and Friendship“. *Journal of Philosophy of Education* 35 (1), 131-140. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00214>
- 14) Jovaiša, L. 2001. *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Agora.
- 15) Kavoliūnaitė, Rakauskienė Eglė, Ragauskas, Petras, Vitkutė, Evelina, Agota. 2014. *Korupcija privačiame sektoriuje*. Justitia: Vilnius. https://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Korupcija_priv_sektoriuje.pdf.
- 16) Kavussanu, M., Stamp, R., Slade, G., Ring, C. 2009. „Observed Prosocial and Antisocial Behaviors in Male and Female Soccer Players“. *Journal of Applied Sport Psychology* , 1(21): 62-76. <https://doi.org/10.1080/10413200802624292>
- 17) Kavussanu, Maria, Spray, Chistopher, M. 2006. “Contextual influences on moral functioning of male youth footballers”. *The Sport Psychologist* (1)20: 1–23. <https://doi.org/10.1123/tsp.20.1.1>.
- 18) Kavussanu, Maria, Stamp, Rebecca, Slade, Geoff, Ring, Christopher. 2009. “Observed prosocial and antisocial behaviours in male and female soccer players”. *Journal of Applied Sport Psychology* 1(21): 62–76. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10413200802624292>.
- 19) Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N., Hatzigeorgiadis, A. 2008. „Relationships Among Values, Achievement Orientations, and Attitudes in Youth Sport“. *Journal of Sport and Exercise Psychology* 5(30): 588-610.
- 20) Marks, R., Stephen. 1974. „Durkheim’s Theory of Anomie“. *JSTOR* 80(2): 329-363. <https://www.jstor.org/stable/2777505?seq=1>
- 21) Miller, B. W., Roberts, G. C., Ommundsen, Y. 2004. “Effect of motivational climate on sportpersonship among competitive youth male and female football players”. *Scandinavian journal of Medicine and Science in Sports* 3(14): 193–202. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15144360/>.
- 22) Miškinis, Kęstutis. 2006. *Trenerio pagalbininkas*. Vilnius: LSIC.
- 23) Osterhoudt, Robert, H. 1973. “The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport” *QUEST* 19(1): 118-123. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00336297.1973.10519762?journalCode=uqst20>.

- 24) Pawlenka, Claudia. 2005. „The Idea of Fairness: A General Ethical Concept or One Particular to Sports Ethics?“. *Journal of the Philosophy of Sport* 32(1): 49-64. https://www.researchgate.net/publication/270873337_The_Idea_of_Fairness_A_General_Ethical_Concept_or_One_Particular_to_Sports_Ethics
- 25) Peurala, Johanna. 2013. „Match manipulation in soccer-the challenges faced in Finland“. *The International Sports Law Journal* 13(3), 268-286. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40318-013-0027-z>
- 26) Preston, Ian, Szymanski, Stefan. 2003. „Cheating in contests“. *Oxford Review of Economic Policy* 19(4): 612-624. <https://doi.org/10.1093/oxrep/19.4.612>.
- 27) Ronco, Di, Anna, Lovorgna, Anita. 2015. „Fair play? Not so much: corruption in the Italian football“. *Trends in Organized Crime* 18 (3), 176-195. <https://doi.org/10.1007/s12117-014-9233-9>.
- 28) Sheridan, Heather. 2003. „Conceptualizing ‘Fair Play’: a Review of the Literature“. *European Physical Education Review* 9(2): 163–184. <https://doi.org/10.1177/1356336X03009002003>
- 29) Shields, Light, David, LaVoi, M., Nicole, Bredemeier, Light, Bredemeier, Power, Clack. 2007. „Predictors of Poor Sportspersonship in Youth Sports: Personal Attitudes and Social Influences“. *Journal of Sport & Exercise Psychology* 6(29), 747-762. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18089902/>
- 30) Steinfeldt, Jesse, A., Rutkowski, Leslie, A., Vaughan, Ellen, L., Steinfeldt, Matthew, C. 2011. „Masculinity, moral atmosphere, and moral functioning of high school football players“. *Sport Exercise Psychology* 33(2): 215-234. <https://doi.org/10.1123/jsep.33.2.215>.
- 31) Stephens, Daw, E. 2004. „Moral Atmosphere and Aggression in Collegiate Intramural Sport“. *International Sports Journal*, 8(1): 66-75. <https://search.proquest.com/openview/a45e816a9f08474ac2956db0bb024d1c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=25624>
- 32) Šniras, Š., Malinauskas, R. 2014. *Sportininkų ir trenerio sąveikos psichologija*. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas.
- 33) Šukys, S., Nickus, E. 2010. „Coaches’ Attitudes towards deception in Sports Activities“. *Sporto mokslas*, 1(59): 28–35. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/127507/1/ISSN2424-3949_2010_N_1.PG_28-35.pdf.
- 34) Šukys, Saulius, Nickus, Edas. 2010. „Coaches' Attitudes towards Deception in Sports Activities“. *Sporto mokslas* 1 (59): 28-35.
- 35) Šukys, Saulius. 2002. *Socialiniai, moraliniai sporto sociologijos aspektai*. Kaunas: LKKA

- 36) Šukys, Saulius. 2003. „Pedagoginių priemonių įtaka futbolininkų vertybinių ir garbingos kovos nuostatų kaitai“. *Pedagogika* (67): 37-43. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367156767805/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- 37) Šukys, Saulius. 2005. *Socialiniai, etiniai sporto aspektai*. Kaunas: LKKA.
- 38) Vaez Mousavi, S. M., Shojaei, M. 2005. „Frequencies of aggressive behaviors in win, lose, and tie situations“. *International Journal of Applied Sport Sciences* 1(17): 42-50. <https://www.sports.re.kr/pyxis-api/1/digital-files/419915cf-fb8b-4ede-b3cb-b3997b5c9f62>
- 39) Van Rompuy, B. 2015. *The Odds of Match Fixing. Facts and Figures on the Integrity Risk of Certain Sports Bets*, T.M.C. Asser Instituut: Sportradar. <https://www.asser.nl/media/2623/the-odds-of-matchfixing-report-2015.pdf>
- 40) Zaksaitė, Salomėja. 2011. „Sukčiavimo sporto srityje samprata ir kriminalizavimo ypatybės“. Baigiamasis darbas, Vilniaus Universitetas.
- 41) Zaksaitė, Salomėja. 2012. „Olimpinių žaidynių šviesa ir šešėliai apgaulingo elgesio sporte aspektu“. *Sporto mokslas* 3 (69): 14-20. <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/110286>.
- 42) Zaksaitė, Salomėja. 2012. „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“. Daktaro disertacija, Vilniaus Universitetas. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1854635/datastreams/MAIN/content>.
- 43) Zaksaitė, Salomėja. 2015. *Apgaulė sporto srityje: teisinis ir kriminologinis požiūris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16818/9789955197027.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Internetiniai šaltiniai

- 44) Augustis, Mindaugas. 2015. „„Kruojos“ rungtynės vėl užvirė peklą lažybų rinkoje“. Delfi. Žiūrėta 2021 m. sausio 16 d. <https://www.delfi.lt/sportas/futbolas/kruojos-rungtynes-vel-uzvire-pekla-lazybu-rinkoje.d?id=68086046>.
- 45) „Anketinis tyrimo metodas“. 2012. European Union. Žiūrėta 2021 m. sausio 15 d. <http://www.nemunas.info/tyrimas/?page=1-1>.
- 46) Baškienė, Rasa. 2018. „Azartiniai lošimai: kaip juos vertinti?“. Bernardinai.lt. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://www.bernardinai.lt/2018-08-07-azartiniai-losimai-kaip-juos-vertinti/>.
- 47) Butkevičiūtė, Eglė. 2011. „Apklausų duomenų analizė“. LiDA. Žiūrėta 2021 m. sausio 20 d. http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/seminaras_20110129/sem0129.html&course_file=sem0129_2_1.html#top.

- 48) „Dėl manipuliavimo rezultatais PF „Kupiškis“ šalinamas iš I lygos“. 2020. Lietuvos futbolo federacija. Žiūrėta 2021 m. kovo 7 d. <https://lff.lt/news/9546/del-manipuliavimo-rezultatais-fc-kupiskis-salinamas-is-i-lygos/>.
- 49) „Fifpro black book eastern union“. 2020. *Fifpro*. Žiūrėta 2021 m. vasario 25 d. <https://www.fifpro.org/en/industry/fifpro-black-book-eastern-europe>.
- 50) Hendry, Jackson. 2013. „*Platini: Match-fixing biggest threat to football*“. Žiūrėta 2021 m. vasario 1 d. <https://www.goal.com/en-gb/news/2931/global/2013/01/22/3691454/platinimatch-fixing-biggest-threat-to-football>.
- 51) Jocius, Linas. 2020. „Šešėlinės schemos, kurias įtraukia net ir geriausius atletus: kartą įklimpus kelio atgal gali ir nebūti“. Žiūrėta 2021 m. sausio 4 d. <https://www.delfi.lt/projektai/losimu-prieziuros-tarnyba/seselines-schemas-kurios-itraukia-net-ir-geriausius-atletus-karta-iklimpus-kelio-atgal-gali-ir-nebuti.d?id=85975121>
- 52) „Kas yra prosocialus elgesys ir kaip jis vystosi?“. 2021. Warbletoncouncil. Žiūrėta 2021 m. vasario 25 d.
- 53) „Kriminalizuotas manipuliavimas sporto varžybomis“. 2016. Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Žiūrėta 2021 m. kovo 7 d. <https://kksd.lrv.lt/lt/naujienos/kriminalizuotas-manipuliavimas-sporto-varzybomis>.
- 54) „Nesvarios sporto lažybos Lietuvoje: tai vyksta ir po „Naglio skandalo“. 2012. Transparency international. Žiūrėta 2021 m. sausio 28 d. <https://www.transparency.lt/diskusijos-apie-korupcija-sporte-atgarsiai-igno-krasausko-straipsnyje-nesvarios-sporto-lazybos-lietuvoje-tai-vyksta-ir-po-naglio-skandalo-interneto-portale-iqlt/>.
- 55) „Nesąžiningi susitarimai sporte“. 2014. *Transparency International*, 2014 m. sausio 21 d. <http://www.transparency.lt/susitarimai-sporte>.
- 56) Orwell, George. 1945. „The Sporting Spirit“. The Orwell foundation. Žiūrėta 2021 m. kovo 26 d. <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/the-sporting-spirit/>.
- 57) „Pasirašytas atnaujintas susitarimas dėl kovos su manipuliavimu sporto varžybomis“. 2020. 15min.lt. Žiūrėta 2021 m. sausio 15 d. <https://www.15min.lt/sportas/naujiena/kita/pasirasytas-atnaujintas-susitarimas-del-kovos-su-manipuliavimu-sporto-varzybomis-26-1285682>.
- 58) „Sporto lažybos įtraukia vis daugiau sportininkų“. 2019. Nebenoriu Lošti. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <http://nebenoriu-losti.lt/2019/10/23/sporto-lazybos-itraukia-vis-daugiau-sportininku/>.
- 59) „Sporto specialistai: ir Lietuvoje tariamasi dėl sporto rungtynių rezultatų“. 2013. Tv3.lt. Žiūrėta 2021 m. vasario 5d. <https://www.tv3.lt/naujiena/sportas/sporto-specialistai-ir-lietuvoje-tariamasi-del-sporto-rungtyniu-rezultatu-n760641>.

- 60) „The Global Corruption Report: Sport“. 2016. Transparency International. Žiūrėta 2021 m. sausio 20 d. https://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_report_sport.
- 61) Trumpytė, Rugilė. 2011. „Korumpuoti įvarčiai“ – apie korupciją sporte „Transparency International“ ekspertė kalba su mėnraščiu „IQ“. *Transparency International*, 2011 m. rugsėjo 11 d. <http://www.transparency.lt/korumpuoti-ivarčiai-apie-korupcija-sporte-transparency-international-eksperte-kalba-su-menrasciu-iq/>.
- 62) Žičkevičiūtė, Evelina. 2013. „Šėšėlinis sporto verslas – kas, kaip, kodėl ir už kiek?“. Tv3.lt. Žiūrėta 2021 m. vasario 24 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/sportas/seselinis-sporto-verslas-kas-kaip-kodel-ir-uz-kiek-n763916>.
- 63) „Why the English Premier League has been turned upside down“. 2015. *The Economist*. 2015 m. gruodžio 19 d. <http://www.economist.com/blogs/gametheory/2015/12/competitive-balance-football>.

Kiti šaltiniai, speciali literatūra

- 64) Aleknevičienė, Jolanta. Pocienė, Aušra. Šupa, Maryja. 2020. *Kaip parašyti mokslinį rašto darbą?*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla. https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Kaip_parašyti_mokslini_darba_2020_EL.pdf.
- 65) Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2016 m. sausio 18 d. įsakymas „Dėl sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programos ir sporto srities korupcijos prevencijos 2016-2018 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: https://kksd.lrv.lt/uploads/kksd/documents/files/Korupcijos%20prevencija/2016-01-18_V-29_Sporto_srities_korupcijos_prevencijos_programa-patvirtinta.pdf.
- 66) „Lietuva pasirašė Konvenciją prieš manipuliacijas sporte“. 2014. Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Žiūrėta 2021 m. kovo 5 d. <https://kksd.lrv.lt/lt/naujienos/lietuva-pasirase-konvencija-pries-manipuliacijas-sporte>.
- 67) „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182 straipsniu įstatymas 2016 birželio 30 d. Nr. XII-2589“. E-seimas. Žiūrėta 2021 m. kovo 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/af474760451611e68f45bcf65e0a17ee>.
- 68) „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182 straipsniu įsakymas 2016/ XIIP-3184(2)“. TAR. Žiūrėta 2021 m. kovo 7 d. [file:///C:/Users/TomaS/Downloads/XIIP-3184\(2\)+redaguotas.pdf](file:///C:/Users/TomaS/Downloads/XIIP-3184(2)+redaguotas.pdf).

- 69) "Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas 2018 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. XIII-1540 nauja redakcija, 2018/ Nr. I-1151". TAR. Žiūrėta 2021 m. vasario 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f585e4e2d85611e8820ea019e5d9ad04>.
- 70) Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo Nr. I-1151 2, 3, 15, 30, 41 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 461 straipsniu įstatymas, 2016/ Nr. XIIP-4492(2)". E-seimas. Žiūrėta 2021 m. sausio 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/736420503ea011e68f278e2f1841c088>.
- 71) Lileikis, Saulius. 2005. „Altruizmo fenomenas: retrospektyva, moderniosios koncepcijos ir prosocialus elgesys“. Strateginė savivalda 1 (2), 1-8. http://elibrary.lt/resursai/Mokslai/Strategine_savivalda/Leidiny/2/SSZ_2_Lileikis_2005_2_r.pdf.
- 72) Melnikova, J. 2008. „Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai“. SlideToDoc. Žiūrėta 2021 m. vasario 8d. <https://slidetodoc.com/dr-j-melnikova-kokybiniai-ir-kiekybiniai-tyrimai-tyrimo/>.
- 73) "Rekomendacija Tarybos sprendimas, kuriuo Europos Komisijai suteikiami įgaliojimai atstovauti ES derybose dėl Europos Tarybos tarptautinės konvencijos, skirtos kovoti su manipuliacijomis sporto rezultatais 2012/0655". Eur-lex.europa.eu. Žiūrėta 2021 m. kovo 24 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012PC0655&from=LT>.
- 74) Rupšienė, L. 2007. Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija. Klaipėdos universitetas. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodol.pdf.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBA

Šilėnė T. Lošimai ir lažybos: kur baigiasi laisvoji rinka ir prasideda manipuliacijos futbole / Viešojo valdymo ir verslo fakulteto baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2021.

Magistro baigiamajame darbe tiriamas manipuliacijų sporto varžybomis reiškiny, analizuojamos priežastys ir atskleidžiamas šio reiškinių paplitimas Lietuvos futbole. Tyrimas atliktas pasitelkus kiekybinį ir kokybinį tyrimą – anketos ir interviu metodą. Pirmajame skyriuje nagrinėjami teoriniai manipuliacijų sporto varžybomis aspektai: samprata ir reiškiny, teisinis reguliavimas Lietuvoje, manipuliacijų sporto varžybomis atvejai, taip pat veiksniai lemiantys sukčiavimą sportinėje veikloje, motyvacinis klimatas ir jo sąsajos su prosocialiu sportininkų elgesiu bei pagrindiniai kovos prieš manipuliacijas futbole strategijos elementai. Antrajame darbo skyriuje aprašoma tyrimo metodologija. Trečiajame skyriuje pateikiami ir vertinami atlikto tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai, kaip būtų galima kovoti prieš manipuliacijas sporto varžybomis.

Raktiniai žodžiai: futbolas, lažybos iš sporto, manipuliacijos sporto varžybomis, prevencija futbole, korupcija sporte.

Šilėnė T. Gambling and betting: where the free market ends and the manipulation of football competitions begins / Final Thesis of the Faculty of Public Governance and Business. Supervisor doc. dr. S. Zaksaitė. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Governance and Business, 2021.

The Master's thesis investigates the phenomenon of manipulation of sports competitions, analyzes the causes and reveals the prevalence of this phenomenon in Lithuanian football. The research was carried out with the help of quantitative and qualitative research - the method of questionnaires and interviews. The first chapter examines the theoretical aspects of manipulation of sports competitions: concept and phenomenon, legal regulation in Lithuania, cases of manipulation of sports competitions, as well as factors leading to fraud in sports activities, actions of betting companies and gaming control authority against unfair agreements, motivational climate and its links with prosocial behaviour of athletes and key elements of a strategy to combat manipulation in football. The second chapter contains the description of the research methodology. The third chapter presents and evaluates the results of the research. Conclusions and suggestions on how to combat manipulation of sports competitions are presented at the end of the thesis.

Keywords: football, sports betting, manipulation of sports competitions, prevention in football, corruption in sports.

SANTRAUKA

Šilėnė T. Lošimai ir lažybos: kur baigiasi laisvoji rinka ir prasideda manipuliacijos futbole / Viešojo valdymo ir verslo fakulteto baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. S. Zaksaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2021.

Viena vertus, sportas skatina socialinę pažangą, santarvę ir taiką, puoselėja abipusę pagarbą ir tarpusavio supratimą, vienija žmones ir sujungia juos bendrai veiklai, antra vertus, sportas gali tapti kupinu išnaudojimo ir agresijos ir žiauriu kovos lauku, kuomet viskas suvedama į sportinių rezultatų siekimą bet kokia kaina. Šiandieninėje pasaulio žiniasklaidoje, nušviečiančioje sporto įvykius, gausu pranešimų apie manipuliacijas sporto varžybomis – „nupirkta“ rungtynės, sutartą sporto varžybų rezultatą, surežisuotus įvykius varžybų aikštėje, organizuoto nusikalstamumo atstovų poveikį sportininkams, statymus lažybų bendrovėse iš anksto žinant sporto varžybų rezultatus ar įvykius, kurie turi nutikti vykstant sporto varžyboms. Šis didelis verslas yra labai patrauklus įvairių tipų nelegaliai veiklai ir skatina susitepti. Manipuliacijos sporto varžybomis neigiamai veikia viešąją tvarką, iškreipia lažybų rinką ir žeidžia moderniosios visuomenės teigiamas emocijas, kildinamas iš sporto.

Tyrimo tikslas. Atskleisti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą, ištirti sportininkų įsitraukimo priežastis, bei išnagrinėti galimus ir būtinus žingsnius siekiant pasipriešinti reiškiniui nacionaliniu mastu.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išnagrinėti manipuliacijų sporto varžybomis reiškinį teoriniu aspektu.
- 2) Atskleisti veiksnus, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje.
- 3) Atskleisti lošimų ir lažybų santykį su manipuliacijomis sporte.
- 4) Atskleisti motyvacinio klimato įtaką sportininkų prosocialiam elgesiui.
- 5) Ištirti ir išanalizuoti manipuliacijų sporto varžybomis paplitimą Lietuvos futbole.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodai buvo mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, statistinių duomenų analizė bei kiekybinis ir kokybinis manipuliacijų sporto varžybomis paplitimo tyrimas Lietuvos futbole.

Išvados.

1. Daugelis autorių, nagrinėję manipuliacijas sporto varžybomis, reiškinį apibūdina skirtingai, tačiau visi vieningai pripažįsta, jog sukčiavimo sąvoka glaudžiai susijusi su negarbingo žaidimo samprata ir suvokiama, kaip siekimas apgaulės būdu įgyti nepagrįstos naudos.
2. Dažniausi sukčiavimą sporto varžybomis sąlygojantys ir sportininkus nesąžiningai elgtis pastūmėjantys veiksniai yra mažas arba laiku nemokamas atlyginimas ir sunki klubų finansinė padėtis. Tačiau pasiturintys ir gerbiamo žaidėjo statusą visuomenėje turintys sportininkai taip pat linkę nusikalsti. Manoma, kad tokio elgesio priežastis yra karjeros pabaigą lydinti nuolatinė įtampa, ribotas garbingos kovos suvokimas ir asmeninių vertybių stoka.
3. Lošimų ir lažybų bendrovių veikla neprisideda prie manipuliacijų sporte reiškinio mažinimo, atvirkščiai, tai tik dar labiau pagilina šią problemą ir jos plitimą ir sukuria galimybes manipuliacijoms vykti dar didesniu mastu. Nusikalsti linkusiems asmenims tai niša, kurioje atsiranda galimybė neteisėtai pasisavinti dideles sumas pinigų.
4. Prosocialus sportininkų elgesys yra stipriai priklausomas nuo motyvacinio klimato komandoje. Beje, toks klimatas komandoje ženkliai priklauso nuo pačio trenerio kuriamos aplinkos ir jo turimų asmeninių vertybių. Treneriai turėtų sukurti tokią komandinę aplinką, kuri skatintų prosocialų elgesį tarp sportininkų ir atgrasintų nuo antisocialių poelgių.
5. Baudžiamojo kodekso sugriežtinimas neatgrasė susitepusių asmenų nuo manipuliacijų sporte. Kaip pasirodo, problema yra ne bausmių griežtinimas, o ta, kad teisėsauga ne(su)renka įrodymų, dėl to tyrimai nėra pradedami. Atlikto tyrimo duomenimis, paaiškėjo, jog 25,8 proc. futbolininkų per savo karjerą yra gavę pasiūlymų dalyvauti manipuliacijose, o 73 proc. sportininkų turėjo įtarimą, jog varžybos buvo sutartos. Didžioji dalis (75,3 proc.) tyrime dalyvavusių sportininkų nurodė, jog pagrindinis faktorius, užkertantis kelią nesąžiningam žaidimui, yra geras ir laiku mokamas atlyginimas.

Raktiniai žodžiai: futbolas, lažybos iš sporto, manipuliacijos sporto varžybomis, prevencija futbole, korupcija sporte.

SUMMARY

Šilėnė T. Gambling and betting: where the free market ends and the manipulation of football competitions begins / Final Thesis of the Faculty of Public Governance and Business. Supervisor doc. dr. S. Zaksaitė. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Governance and Business, 2021.

On the one hand, sport promotes social progress, harmony and peace, fosters mutual respect and mutual understanding, unites people and brings them together for common activities, on the other hand, sport can become a field full of exploitation and aggression and brutal struggle when everything is brought together to achieve sports results at any cost. There are many reports of manipulation of sports competitions in nowadays media - "bought" matches, agreed sports competition results, staged events on the competition field, the impact of organized crime on athletes, bets with prior knowledge of sports competition results or events that must take place during the sports competition. This big business is very attractive to various types of illegal activities and encourages manipulations. Manipulation of sports competitions has a negative impact on public order, distorts the betting market and harms the positive emotions of modern society stemming from sports.

The aim of the Master thesis. To reveal the prevalence of manipulation of sports competitions, to study the reasons for the involvement of athletes, and to examine possible and necessary steps to combat the phenomenon at the national level.

The objectives of the research:

- 1) To examine the phenomenon of manipulation of sports competitions from a theoretical point of view.
- 2) To reveal the factors that cause fraud in sports.
- 3) To reveal the relationship between gambling and betting and manipulation of sports.
- 4) To reveal the influence of motivational climate on the prosocial behavior of athletes.
- 5) To investigate and analyze the prevalence of manipulations of sports competitions in Lithuanian football.

The research methods. The research methods were the analysis and summarizing of scientific literature, the analysis of statistical data, the quantitative and qualitative study of the prevalence of manipulations of sports competitions in Lithuanian football.

Conclusions.

1. Many authors who have examined manipulation of sports competitions describe the phenomenon differently, but all unanimously acknowledge that the concept of fraud is closely related to the concept of disrespectful play and is perceived as the pursuit of fraudulent gain.
2. The most common causes of sports competition fraud and unfair treatment of athletes are low or unpaid salaries and the difficult financial situation of clubs. However, athletes who are affluent and have the status of a respected player in society are also prone to crime. The reason for this behavior is thought to be the end of career accompanied by constant tension, limited perception of honorable struggle and a lack of personal values.
3. The presence of gambling and betting companies does not contribute to reducing the phenomenon of manipulation of sports, on the contrary, it only exacerbates the problem and its spread and creates opportunities for manipulation on an even greater scale. This is a niche for potential perpetrators where large sums of money can be misappropriated.
4. Prosocial behavior of athletes is strongly dependent on the motivational climate in the team. By the way, such a climate in the team significantly depends on the environment created by the coach himself and his personal values. Coaches should create a team environment that encourages prosocial behavior among athletes and discourages anti-social behavior.
5. The tightening of the Criminal Code did not deter the potential perpetrators from manipulating sports. As it turns out, the problem is not with the increase in penalties, but with the fact that law enforcement does not gather evidence, which is why investigations are not initiated. According to the research, it turned out that 25.8 percent football players have received offers of manipulation during their careers, and 73 percent of the athletes had a suspicion that the competition had been agreed. The majority (75.3%) of the athletes, who participated in the research, indicated that a good and timely salary is a key factor in preventing unfair play.

Keywords: football, sports betting, manipulation of sports competitions, prevention in football, corruption in sports.

PRIEDAI

ANKETA

Gerbiamas respondente,

esu Toma Šilėnė, Mykolo Romerio universiteto magistrantė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas yra išsiaiškinti nesąžiningų susitarimų Lietuvos futbole paplitimą bei futbolininkų nuomonę apie nesąžiningų susitarimų priežastis ir prevencijos galimybes.

Apklausoje dalyvauja Lietuvos futbolo A lygoje bei 1 lygoje rungtyniaujantys futbolininkai.

Apklausa yra anoniminė, Tavo atsakymai konfidencialūs.

Iš anksto dėkoju už atsakymus.

1. Tavo amžius?

- ☐ 17 ir mažiau
- ☐ 18 – 22
- ☐ 23 – 26
- ☐ 27 – 30
- ☐ 30 ir daugiau

2. Kuriame lygmenyje šiuo metu žaidi?

- ☐ A lyga
- ☐ 1 Lyga

3. Koks Tavo, kaip žaidėjo, statusas?

- ☐ Profesionalus
- ☐ Pusiau profesionalus*
- ☐ Mėgėjiškas

* Iš futbolo gauni nuolatinės pajamas, tačiau turi ir kitą uždarbio šaltinį.

4. Ar esi dalyvavęs varžybose, dėl kurių eigos ar baigties įtarei/žinojai, jog yra sutarta?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

5. Ar per visą futbolininko karjerą esi sulaukęs pasiūlymo dalyvauti susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, ar kažkam pranešei apie šį pasiūlymą?

☐ Taip

☐ Ne

6. Ar per visą futbolininko karjerą turėjai bent menkiausio pagrindo manyti, kad kažkurios rungtynės Lietuvos futbolo A lygoje arba 1 lygoje buvo sutartos?

☐ Taip

☐ Ne

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kiek kartų, Tavo manymu, rungtynių eiga ar baigtis buvo sutarta?

☐ 1

☐ 2-5

☐ 6-10

☐ 11 ir daugiau

7. Ar per visą futbolininko karjerą esi pastebėjęs ar išgirdęs, kaip yra nutekinama svarbi vidinė klubo informacija* kažkam iš pašalinių asmenų?

☐ Taip

☐ Ne

* Pvz. komandos startinė sudėtis, trenerio taktiniai nurodymai, informacija dėl traumotų žaidėjų ir pan.

Jeigu Tavo atsakymas „Taip“, kaip šia informacija buvo pasidalinta?

☐ Susitikimo metu

☐ Telefonu

☐ Per socialinius tinklus (pvz. Facebook, Instagram, Twitter ar pan.)

☐ Kitu būdu (nurodyti koku)

8. Jeigu rungtynės buvo sutartos, kas, Tavo nuomone, buvo pagrindinis to iniciatorius? Nurodyti vieną atsakymo variantą.

☐ Klubo oficialūs asmenys (savininkas, treneris, gydytojas ir pan.)

☐ Kolegos futbolininkai

☐ Teisėjai

☐ Pašaliniai suinteresuoti asmenys

☐ Lažybų bendrovių atstovai

☐ Buvę futbolininkai

☐ Kita (nurodyti)

9. Kodėl, Tavo nuomone, futbolininkai dalyvauja susitarimuose dėl varžybų eigos ar baigties? Pažymėti tris svarbiausius veiksnius.

- ☐ Tai lengvi pinigai ir mažai šansų būti sugautam
- ☐ Laiku neišmokamas atlyginimas
- ☐ Mažas atlyginimas
- ☐ Kitų futbolininkų ar klubo oficialių asmenų spaudimas
- ☐ Asmens iš išorės spaudimas
- ☐ Noras užsidirbti papildomai
- ☐ Grasinimai nukreipti prieš žaidėją
- ☐ Vieta turnyrinėje lentelėje
- ☐ Azartas, malonumas
- ☐ Prasta asmeninė finansinė padėtis
- ☐ Kita (nurodyti)

10. Kokie yra pagrindiniai veiksniai, kurie atgraso Tave manipuliuoti rungtynių eiga ar baigtimi? Nurodyti iki trijų atsakymo variantų.

- ☐ Neturiu finansinių problemų
- ☐ Nenoriu pavesti komandos draugų
- ☐ Nenoriu pavesti komandos sirgalių
- ☐ Nenoriu pavesti šeimos
- ☐ Asmeninis sąžiningumas ir principingumas
- ☐ Baimė būti suimtam
- ☐ Baimė dėl tolimesnės karjeros
- ☐ Esu religingas
- ☐ Kita (nurodyti)

11. Kaip, Tavo manymu, žaidėjai geriausiai galėtų būti apsaugomi nuo susitarimų futbole? Nurodyti tris svarbiausias priemones.

- ☐ Adekvatūs ir laiku mokami atlyginimai
- ☐ Motyvacijos padidinimas
- ☐ Lošimų rinkos stebėjimas
- ☐ Geras komandos mikroklimatas
- ☐ Mokymo programos potencialiems korupcijos dalyviams įsteigimas
- ☐ Žaidėjų informavimas apie galimas sankcijas už tokią veiklą
- ☐ Sankcijų už tokius veiksmus sugriežtinimas
- ☐ Kita (nurodyti)

12. Ar žinai, kokios gali būti taikomos sankcijos žaidėjui, jeigu jo atžvilgiu yra įrodomas nesąžiningo susitarimo atvejis? Nurodyti iki trijų atsakymo variantų.

- ☐ Įspėjimas
- ☐ Bauda
- ☐ Rungtynių praleidimas (diskvalifikacija)
- ☐ Draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje
- ☐ Apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas
- ☐ Nežinau
- ☐ Kita (nurodyti)

13. Kuo Tu pasitikėtum labiausiai, jei norėtum pranešti apie nesąžiningo susitarimo atvejį? Nurodyti vieną instituciją.

- ☐ Nepriklausomu pareigūnu/institucija
- ☐ Policija
- ☐ FIFA/UEFA
- ☐ Lietuvos futbolo federacija
- ☐ Žaidėjų asociacija
- ☐ Komandos vadovu
- ☐ Treneriu
- ☐ Niekuo nepasitikėčiau
- ☐ Kita (nurodyti)

INTERVIU KLAUSIMAI

1. Gal esate girdėjęs, gal pažįstami futbolininkai pasakojo - apie kokias konkrečias sumas kalbama siūlant sportininkui dalyvauti manipuliacijose sporto varžybomis?
2. Kas būna tie pašaliniai asmenys, kurie inicijuoja manipuliacijas sporto varžybomis?
3. Ar galėtumėte įvardyti priežastis, kodėl didelė dalis Lietuvos futbolininkų nepasitiki LFF?